

Lluc

NÚM. 832 / 2003

3,80 € (IVA INCLÒS)



De república a imperi: L'imperialisme nord-americà

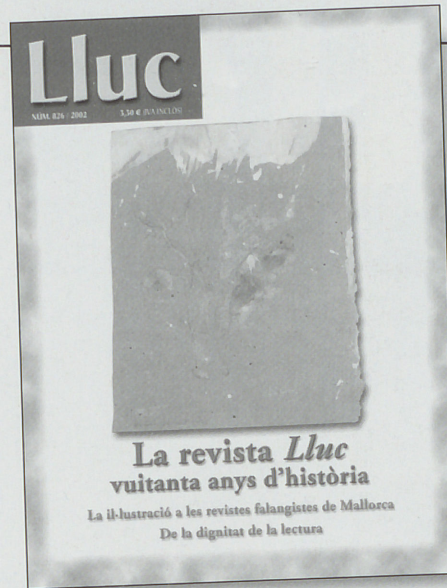
Església, terrorisme i nacionalisme a Espanya

Entrevista a M^a Antònia Munar

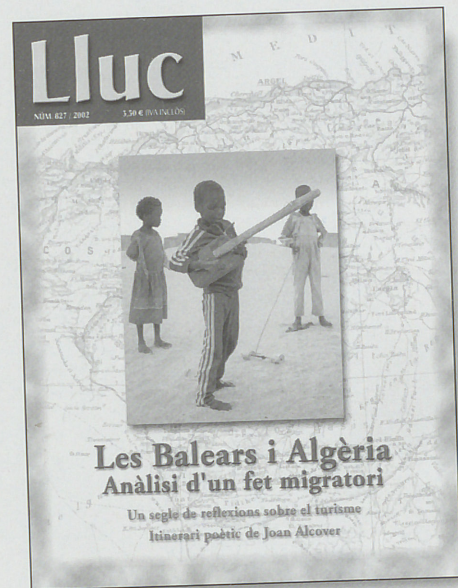
El P. Rafel Juan i Mestre

ANY 2002

- *La revista Lluc, vuitanta anys d'història*
La il·lustració a les revistes falangistes de Mallorca
De la dignitat de la lectura
- *Les Balears i Algèria. Anàlisi d'un fet migratori*
Un segle de reflexions sobre el turisme
Itinerari poètic de Joan Alcover
- *L'Església i la qüestió basca*
XIX premis Cavall Verd
Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut
Josep Pla
- *L'Argentina: tan a prop, tan lluny*
Número monogràfic



La revista Lluc
vuitanta anys d'història
La il·lustració a les revistes falangistes de Mallorca
De la dignitat de la lectura



Les Balears i Algèria
Anàlisi d'un fet migratori
Un segle de reflexions sobre el turisme
Itinerari poètic de Joan Alcover



L'Església i la qüestió basca
XIX premis Cavall Verd
Bernat Vidal i Tomàs. Poc i mal conegut
Josep Pla



L'Argentina:
tan a prop,
tan lluny

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
 ANY LXXXII
 GENER-FEBRER 2003
 Núm. 832

CONSELL DE DIRECCIÓ

CONSELLER DELEGAT
 Gabriel Seguí i Trobat

DIRECTOR

Antoni Marimon i Riutort

ADJUNT DE REDACCIÓ

Nadal Bernat i Salas

CORRECTOR LINGÜÍSTIC

Llorenç Oliver

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Amengual i Batle

Francesc Bujosa i Homar

Miquel Deyà i Bauzà

Pere Fullana i Puigserver

Gabriel Janer Manila

Maria Martorell Cañellas

Antoni Mas i Forners

Joan Mas i Vives

Joan Mir i Obrador

Lleonard Muntaner i Mariano

Jaume Reynés Matas

Josep Maria Torres Balaguer

Rosa Maria Calafat Vila

Bartomeu Martínez Oliver

ADMINISTRADORS

Joan Arbona i Colom

Josep Riera i Vila

INFORMACIÓ I CORRESPONDÈNCIA

Revista LLUC

Plaça dels Pelegrins, 1

07315 Lluç (Mallorca)

Tel. 971 87 15 25

Fax 971 51 70 96

Apartat de correus 619

07080 Palma (Mallorca)

Subscripcions: 18,00 € anuals

Estranger: 21,00 € anuals

Preu d'aquest exemplar: 3,80 €

ELS ARTICLES PUBLICATS EN AQUESTA
 REVISTA EXPRESSEN ÚNICAMENT L'OPINIÓ
 DELS SEUS AUTORS

PORTADA:

Il·lustració procedent de la Public Library
 de Nova York relativa a la intervenció dels
 Estats Units a Cuba (1898)

EDICIÓ REALITZADA PER

Taller Gràfic Ramon

Gremi Forners, 18 • Polígon Son Castelló

Tel. 971 919 000

07009 Palma (Mallorca)

E-mail: tgramon@retemail.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958

I.S.S.N. 0211-092 X

S U M A R I

Pàg.

2

EDITORIAL

Esdeveniments i personatges.

3

Antoni Marimon Riutort:

De república a imperi: L'imperialisme nord-americà.

24

Jordi Vidal i Reynés:

La defensa aèria de les illes: Reactors a Mallorca (1956-1963).

27

Església, terrorisme i nacionalisme a Espanya.

31

Entrevista a M.^a Antònia Munar.

34

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Gabriel Seguí i Trobat, MSSCC:

El P. Rafel Juan i Mestre, MSSCC, Fill Adoptiu d'Escorca.

37

A LA CIUTAT DELS LLIBRES

Ramon Ballester i Gabriel Seguí:

Procés al turisme, de Mn. Bartomeu Bennàssar i Vicens.

Reflexions sobre el turisme. Les investigacions de Mn. Bartomeu Bennàssar i Vicens.

Antoni Marimon Riutort:

Projectes modernitzadors a Mallorca, de Sebastià Serra i Busquets.

39

MOSTRADOR

Petita mostra de les darreres produccions editorials

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS



5105857642

Esdeveniments i personatges

La instrucció pastoral de la LXXIX Assemblea plenària de la Conferència Episcopal Espanyola, *Valoració moral del terrorisme a Espanya, de les seves causes i de les seves conseqüències* (22 de novembre de 2002), ha aixecat una maror de comentaris sobre l'actitud de la jerarquia eclesiàstica espanyola davant la violència d'ETA i, de retruc, davant la realitat plurinacional de l'Estat espanyol. A la introducció, els bisbes ja manifesten que "a vegades s'observen ambigüitats que oculten el judici moral coherent de l'associació terrorista". Per això, en els capítols I-IV, condemnen, certament amb tota la raó, la violència etarra i les seves conseqüències d'odi, de terror i de por. Ara bé, en el capítol V, *El nacionalisme totalitari, matriu del terrorisme d'ETA*, la troca ja s'embulla. Encara que adverteixen, d'entrada, que "no es pretén oferir un judici de valor sobre el nacionalisme en general", els bisbes ens sorprenen amb afirmacions d'aquesta faisó: "Les nacions, considerades aïlladament, no frueixen d'un dret absolut a decidir sobre el seu propi destí. Aquesta concepció significaria, en el cas de les persones, un individualisme insolidari. D'una manera anàloga, resulta *moralment inacceptable* que les nacions pretenguin unilateralment una configuració política de la pròpia realitat i, en concret, la reclamació de la seva independència en virtut de la seva pròpia voluntat" (n. 29). Això, sí, per sort, "l'Església, mare i mestra de tots els pobles, accepta les opcions polítiques de tipus nacionalista que s'ajustin a la norma moral i a les exigències del bé comú" (n. 31). Davant tesis semblants, no són estranys els vots en contra, les abstencions i les absències dels bisbes de les ara discutides "nacionalitats històriques". Els qui tenim la dissort d'haver nascut a la perifèria de l'Estat espanyol, venturosament regit per una Constitució que "és avui el *marc jurídic ineludible* de referència per a la convivència" (n. 35), hem de doldre'ns de no ésser indígenes del Tercer Món. En efecte, "la Doctrina Social de l'Església reconeix un dret real i originari d'autodeterminació política en el cas d'una colonització o d'una invasió injusta, però no en el cas d'una secessió" (n. 29). Curiosament, en la nota 29, els bisbes argumenten l'estimació del Papa Joan Pau II per la unitat italiana, enfront del separatisme de la Lliga Nord. Caldria recordar que l'actual Pontífex és el successor del beat Pius IX, que justament fou el principal escull de l'actual configuració de l'Estat italià. Ironies de la història!

D'altra banda, l'envestida dels Estats Units contra el genocida i dictatorial règim iraquí de Saddam Hussein ha estat presentada pels "senyors de la guerra", el President Bush i els seus acòlits -Blair, el corrupte Berlusconi i el nostre inefable Aznar- com una ofensiva contra el terrorisme internacional, responsable de l'atemptat de l'11 de setembre. Enfront d'aquesta *croada justiciera*, s'han alçat les veus de milions de persones, que han clamat per aturar la guerra; també hi han manifestat les seves reserves França, Alemanya, Rússia i Xina. No ens feim gaires il·lusions sobre les motivacions humanitàries dels governs d'aquests països, perquè són coneguts els seus interessos a Iraq. En canvi, el Papa Joan Pau II, coherent amb la seva actitud,

des del començament del seu pontificat, davant els conflictes internacionals, ha posat en marxa tots els mecanismes de la diplomàcia vaticana. La pretensió pontificia és que prevalgui el dret internacional i que es respectin les regles de joc del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, prou malmenat per les pressions nord-americanes. La iniciativa del Papa ha estat seguida per nombrosos Episcopats, que han fet públic el seu rebuig a una guerra massa tacada d'interessos econòmics i estratègics. Per cert, l'Episcopat espanyol ha estat un dels darrers a fer-ho; i això que, justament l'Estat espanyol, és un dels principals protagonistes d'aquest afer.

Enguany celebrem l'Any Moll: serà una bella ocasió per fer recordança del coral deixeble de Mn. Antoni Maria Alcover. Si aquest fou un "home de combat", Mestre Francesc fou l'home de l'aigua molla que arriba a foradar el dur rocam. Tenacitat, paciència, bonhomia i feina indefallent foren algunes de les notes que el caracteritzaren. La continuació de l'Obra del Diccionari, amb la consegüent publicació del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, la resta de la seva tasca filològica, les iniciatives editorials i cíviques, com la fundació de l'Editorial Moll i de l'Obra Cultural Balear, són dignes de figurar amb lletres grosses en la història del redreçament cultural del nostre poble. La revista LLUC el tingué entre els seus col·laboradors més il·lustres i primerencs a partir de 1968. Que descansi en pau, aquell qui s'adheria a l'evangeli de les benaventurances, i que la seva obra sigui com el pi de les tres branques: un símbol de la fraternitat entre les terres de parla catalana.

Just encetat l'Any Moll, hem perdut també el P. Miquel Batllori i Munné, de la Companyia de Jesús, historiador i humanista, l'obra del qual ha tingut un gran ressò i ha adquirit un sòlid prestigi. Mallorca s'honora d'haver-lo acollit en la trista experiència de l'exili. La seva producció historiogràfica i cultural ha estat un punt de referència fins i tot en ambients llunyans de l'Església pel seu rigor científic, però particularment pel seu tarannà dialogal. El P. Batllori mai no cedí ni a les fàcils llegendes negres sobre la història de l'Església ni tampoc a l'apologètica eclesiàstica, sinó que cercava "atrobare veritat"; era ben lluny de les caricatures -tanmateix injustes- dels intel·lectuals jesuïtes que paraven subtils trampes als seus adversaris. Amb ell ha mort un catalanista -no tant un nacionalista- que mai no s'empegué de les seves arrels, sinó que ens les va fer conèixer amb una erudició sorprenent, començant per Mestre Ramon.

Finalment, a la secció *Església nostra*, hi trobareu els parlaments de Gaspar Valero i de Gabriel Seguí, amb motiu de la declaració de Fill adoptiu d'Escorca del P. Rafel Juan i Mestre, antic arxiver de Lluc. El P. Rafel compartia amb Don Francesc i amb el P. Batllori l'amor per la veritat de les coses i, com ells, era un home de saviesa pregona: els vastos coneixements que tenia de la història i de la geografia de Lluc i d'Escorca, i la seva destresa com a paleògraf, feien u amb la seva finesa de sacerdot i de religiós. La revista LLUC és també deutora de molts de treballs seus, que conserven plenament el seu valor pel seu rigor documental. ■



De república a imperi: L'imperialisme nord-americà

L'expansió dels Estats Units d'Amèrica del 1783 al 1917

Creen en la superioridad incontrastable de «la raza anglosajona contra la raza latina». Creen en la bajeza de la raza negra, que esclavizaron ayer y vejan hoy, y de la india, que exterminan.

José Martí (1891)

Com recordava el mateix president George W. Bush en el seu discurs davant el Congrés el 21 de setembre de 2001, pocs dies després de l'atac a les Torres Bessones i al Pentàgon, feia 136 anys que els Estats Units entaulaven les seves guerres a l'estranger, si exceptuam la guerra civil de 1861-1865 i les guerres índies.

Només això ja justifica que puguem parlar d'una «república imperial», en afortunada expressió de l'historiador Raymond Aron, ja que resulta evident que els Estats Units d'Amèrica han entaulat desenes de guerres, algunes d'extremadament destructores, fora del seu territori nacional.

I tanmateix, l'origen d'aquesta poderosa entitat política va ser una guerra d'alliberament nacional contra l'Imperi Britànic. Aquest conflicte també fou una autèntica revolució política basada en idees de la Il·lustració i dels pensadors britànics més progressistes. Més d'una dècada abans de la revolució francesa, les noves constitucions adoptades per les colònies en plena revolta emancipadora recollien els principals drets dels individus, com també els principis del contracte social, de la sobirania popular i de la separació dels poders legislatiu i executiu. A més, inicialment la Unió adoptà la forma d'una confederació (1781-89).

I. L'EXPANSIÓ CONTINENTAL (1783-1890)

La nova república, els Estats Units d'Amèrica, anomenada també comunament Nord-amèrica, no solucionà el problema dels esclaus negres ni la situació dels americans nadius o indis. De fet, la sort d'aquests darrers fins i tot empitjorà arran de la supressió del Territori Indi (1783). Creat pels britànics arran de la Gran Proclama d'octubre de 1763, aquesta mena d'immensa reserva s'estenia entre els Apalatxes i el Mississipí i no depenia de les Tretze Colònies, tot i que els seus colons l'anaven ocupant progressivament. El 1783, Londres cedí el Territori Indi a la nova república. Havia estat una de les causes de la rebel·lió nord-americana i constituïa la primera fita d'una imparable expansió continental.

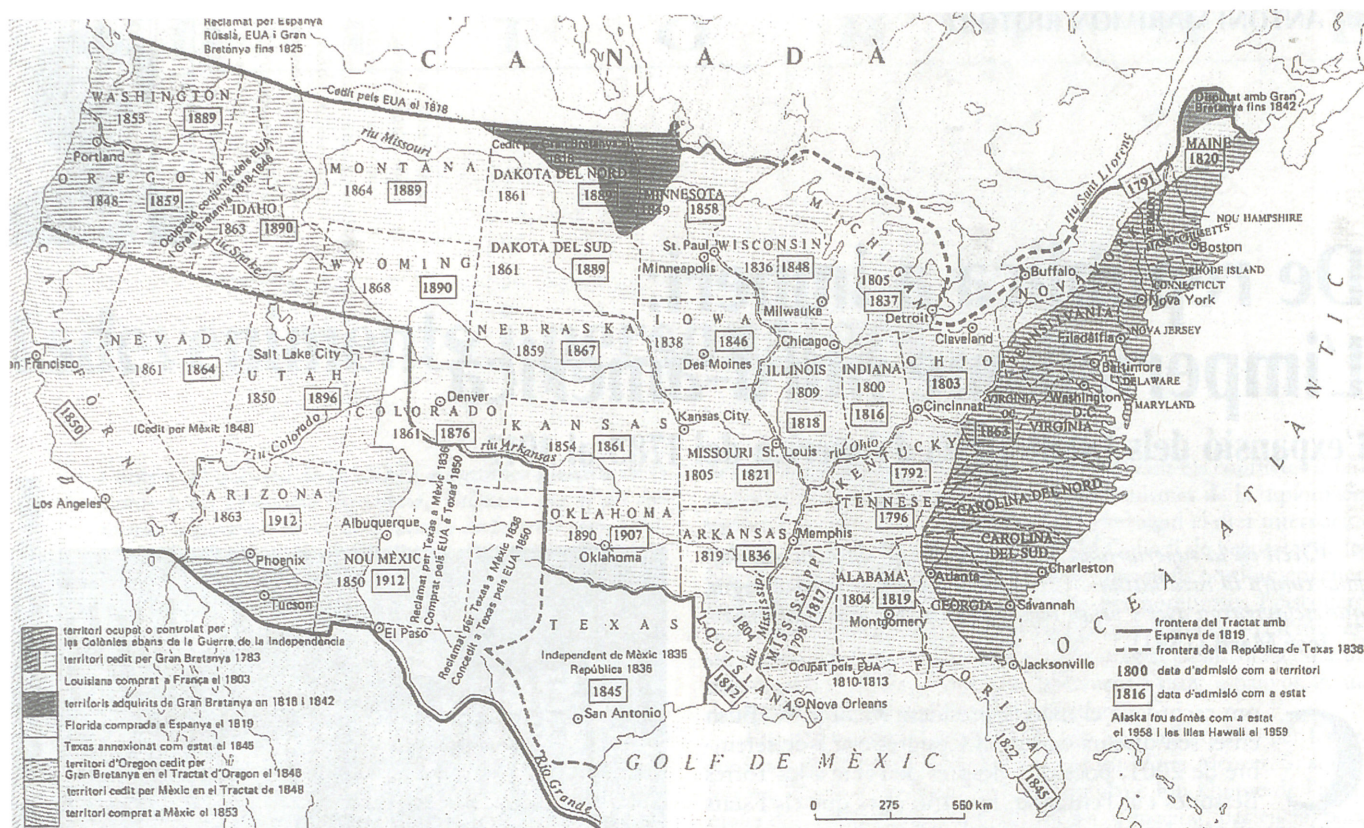


Rendició de l'anglès Cornwallis a Yorktown. Mural de la Casa Blanca

Tot i que Espanya va donar suport als independentistes nord-americans, Washington estava ressentit amb Madrid a causa del tardà reconeixement de la seva independència, la negativa a permetre la lliure navegació pel riu Mississipí i alguns problemes fronterers.¹ A més, és clar, de l'herència britànica que impulsava un cert menyspreu envers els «papistes» i ja considerava Espanya com una potència militarment decadent.

La Instrucció reservada de 1787, del rei Carles III, valorava amb precisió l'expansionisme nord-americà i s'oposava fermament a la navegació pel riu Mississipí fins al golf de Mèxic:

*«El río Misisipí, que en el tratado de paz de 1764 quedó por límite divisorio entre nuestras posesiones y las inglesas está en el día comprendido en mis dominios hasta donde llegan éstos con la adquisición de las Floridas. A pesar de esta verdad, quieren los colonos dependientes de los Estados Unidos tener la navegación libre hasta el Seno Mejicano, cosa que perjudicaría mucho a la máxima que he tenido de cerrar aquel seno a los extranjeros, para que de este modo estén más seguras las provincias de Nueva España, y para la prosperidad de su comercio exclusivo, que pertenece a mis vasallos».*²



La formació dels Estats Units (Font: Gran Enciclopèdia Catalana)

El 1783, pel tractat de París, els Estats Units i la Gran Bretanya havien fixat els límits entre les Florides i la Unió i establert la lliure navegació pel Mississipí dels súbdits britànics i els ciutadans nord-americans.³ Però, en aquella mateixa data, la Florida Occidental, per on corre el Mississipí, ja estava en poder d'Espanya, fet que fou ratificat per la Pau de Versalles. Ara bé, en aquest tractat entre Espanya i la Gran Bretanya no es feia cap esment explícit al Mississipí. Pel que fa a les relacions entre Espanya i els Estats Units, durant la missió de John Jay a Madrid (1779-1782) no sols no es reconegué el dret a navegar per aquest riu, sinó que es va arribar a proposar la creació d'una zona neutral entre els Estats Units i el Mississipí, atesa l'existència de tribus índies independents. S'originà així la «qüestió del Mississipí», que es perllongaria fins al 1795.

La qüestió de les fronteres de la Florida mereix una certa atenció. El problema arrencava de l'època de la dominació britànica (1763-1783). L'octubre de 1763, Londres havia creat les demarcacions de Florida Occidental i de Florida Oriental, separades pels rius Apalachicola i Chattahoochee. La primera limitava a l'oest amb la Louisiana espanyola i al nord amb el paral·lel 31. Però, el 1764, una llei rectificà l'extrem nord de la Florida Occidental, que s'eixamplà fins al paral·lel 32 graus 26 minuts, de manera que incloïa el territori dels indis natxez i el dels il·linois. Pel tractat de París, del 1783, entre la Gran Bretanya i els Estats Units, es fixava el límit sud de la Unió en el paral·lel 31. Però en el tractat de pau signat entre Madrid i Londres en aquella mateixa data, s'acordà la cessió completa de les Florides a Espanya, si bé no se n'especificaven els límits. El territori en disputa, el districte

de Natxez, tenia una gran importància estratègica i era, de fet, ocupat pels espanyols, que disposaven d'un governador dependent de Nova Orleans.⁴

Uns altres apartats de l'esmentada instrucció reservada de 1787 preveïen la població i colonització de la Louisiana, en poder d'Espanya des del 1763, i de les Florides, a causa de la rapidesa de l'expansió dels colons nord-americans.

Més en general, si se solucionaven les disputes de fronteres a les Florides i se n'assegurava l'exclusió del golf de Mèxic, la Instrucció Reservada considerava que als Estats Units:

«Se les debe manejar con política, tratar bien en lo que no traiga inconveniente, y favorecerles contra quien los quiera oprimir. En las materias de comercio, se les puede favorecer lo mismo que a la nación más favorecida [...]. En lo demás, las discordias que reinan en aquellos estados por la inquietud y amor de sus habitantes a la independencia, nos son favorables y siempre serán causa de su debilidad.»⁵

Menys d'una dècada després, l'expansionisme nord-americà i la feblesa política espanyola frustraven completament les previsions de Carles III.

El novembre de 1795, pel tractat de San Lorenzo del Real o Pinckney, la Unió obtingué el dret a navegar pel Mississipí i es fixà la frontera de la Florida Occidental en el paral·lel 31, bastant al sud de les pretensions espanyoles.

El context internacional fou decisiu i va ser advers a Madrid. Tot i que Espanya i la Gran Bretanya lluitaren plegades des del 1793 a la guerra contra la Convenció Francesa, Madrid desconfiava dels britànics, el seus tradicionals enemics.

El juliol de 1795, Espanya signà la pau de Basilea amb França, mentre la Gran Bretanya continuava la guerra. Manuel de Godoy, aleshores en el poder, també esperava obtenir cert suport dels Estats Units en la seva política antibritànica. Per part seva, el govern de Londres, després d'alguns moments de forta tensió, havia signat amb la Unió el tractat de Jay (novembre del 1794). Els Estats Units obtingueren l'evacuació dels forts del nord-est que encara eren en poder dels britànics i alguns petits avantatges comercials. A canvi, varen haver d'acceptar les draconianes disposicions britàniques en relació amb el contraban i els drets dels neutrals. Així, si Espanya volia no tenir un enemic en els Estats Units, calia que fos més generosa que la Gran Bretanya.

El tractat de San Lorenzo del Real implicava el compromís de retirar-se de Natxez i de cinc forts més de la Florida Occidental al nord del paral·lel 31. Però el 1797 Godoy manà aturar l'evacuació d'aquests llocs al·legant que un article explicatori del tractat de Jay ratificava (maig de 1796) la lliure navegació de britànics i nord-americans pel riu Mississipí i s'oposava a qualsevol tractat subscrit en aquest sentit per alguna de les dues potències signatàries del de Jay. És a dir, desmentia el de San Lorenzo.

Semblava que, amb el suport de França, Espanya realitzava un viratge en relació amb els Estats Units, en el sentit d'aplicar una política de més fermesa. Tanmateix, la guerra contra la Gran Bretanya (octubre de 1796) i la subordinació a França frustraren tota la política espanyola.

No hi ha dubte que Manuel Godoy fou extremadament generós amb els Estats Units amb l'objectiu, mai no aconseguit, de garantir la immunitat de les possessions espanyoles de l'Amèrica del Nord i establir una triple aliança entre França, Espanya i els Estats Units contra la Gran Bretanya. Tanmateix, des de la Unió no es va concedir a Espanya el menor reconeixement per les seves concessions, ja que l'opinió unànime era que no tenia mitjans per oposar-se a les pretensions nord-americanes.

El tractat de San Lorenzo també implicà el final del suport espanyol als independentistes de Kentucky i a les nacions índies enemigues dels Estats Units.

Pel que fa a la primera qüestió, el seu origen radicava en la importància d'una sortida a la mar per als colons de Kentucky i en la inestabilitat dels Estats Units en els anys vuitanta del segle XVIII. Es va parlar, fins i tot, de la creació d'un estat independent de Kentucky sota la protecció espanyola.



George Washington

En relació amb els indígenes americans, el 1784 les autoritats espanyoles impulsaren els congressos indis de Pensacola i Mobile. Aleshores, la confederació creek i les nacions chickasaw i chocktaw concertaren un tractat de pau, amistat i aliança amb Espanya. Aquestes nacions encara ocupaven, de fet, porcions importants del sud de la nova república americana i, sobretot en els casos dels creek i els chocktaw, algunes zones de les Florides. Així, constituïen una mena d'estats o entitats intermedis que podien esdevenir un element important per frenar l'avanç dels colons anglesos nord-americans cap als dominis hispànics. A partir

“SA NOSTRA”
Obra Social i Cultural

de 1791, el baró de Carondelet, governador de la Louisiana, havia menat una activa política a favor de la creació d'un estat intermedi i contra l'espoliació nord-americana de les terres de les nacions índies del sud-est. El 1792, a instàncies dels cherokee, es posaren en funcionament els antics forts de Muscle Shoals i Tombecké, molt a l'est del Mississipí. El 1793, les autoritats de San Agustín i Pensacola donaren un suport discret a la confederació creek, aleshores en guerra contra els colons georgians.⁶

La possessió de Nova Orleans era fonamental per al creixement dels Estats Units. El 1802, el president Thomas Jefferson considerava que el dominador d'aquesta ciutat era el seu enemic natural i quotidià. Poc després, Napoleó accedí a la venda d'aquesta ciutat i de tota la Louisiana, un territori immens, de límits imprecisos, entre el Mississipí i les Rocalloses. Aquesta incorporació implicà un enorme creixement de l'Amèrica anglosaxona. La Louisiana havia estat colonitzada inicialment per França, però al final de la guerra dels Set Anys passà a Espanya (1763). El 1800, Napoleó obtingué aquest territori d'una Espanya cada vegada més satel·litzada.⁷ El 1803, la va vendre als Estats Units per quinze milions de dòlars. Amb tot, França s'havia compromès a no cedir el territori a una tercera potència sense fer primer una oferta a Madrid. D'altra banda, els francesos no havien recuperat de fet la Louisiana, sinó que la continuaven administrant els espanyols en nom de França. Jefferson manà al general Andrew Jackson, un enemic declarat d'Espanya, la tasca d'expulsar els espanyols si es resistien a retirar-se. Però la que podria haver estat la primera guerra hispanonord-americana no s'arribà a produir perquè la decadent Espanya borbònica es retirà pacíficament.

Tot i que el seu destí fou el mateix, la incorporació de les Florides va ser més complicada. Aquí, la qüestió índia hi tingué un paper molt important. Durant la primera dominació espanyola (1513-1763), els pobles indígenes de la Florida Oriental (actual estat de Florida) foren completament destruïts, en part pels efectes de la colonització, i, en part, pels atacs dels anglesos i de la poderosa confederació creek, armada pels primers. Els creek constituïren una notable entitat política al sud dels actuals estats d'Alabama i Geòrgia, que es beneficià de l'existència d'una feble frontera espanyola entre 1783 i 1819. Al mateix temps, era una barrera que dificultava l'expansió dels Estats Units cap al sud. També cal tenir en compte que bandes de creek colonitzaren en el segle XVIII bona part de la Florida. Aquests indis es mesclaren amb alguns supervivents i amb fugitius, especialment exesclaus negres, i donaren lloc al poble seminola.⁸

L'oportunitat per intervenir a Florida l'obtingueren els nord-americans arran de la guerra contra la Gran Bretanya de 1812-1814. Els creek lluitaren al costat dels britànics i, quan foren derrotats, fugiren per milers a les Florides. Tot i que Espanya era oficialment neutral, el general Jackson, cap de l'exèrcit dels Estats Units al sud, considerava que:

*«Gran Bretaña [...] junto con España está armando a los indios hostiles para que asesinen a nuestras mujeres y niños».*⁹

A més, en un context d'exaltació del patriotisme nord-americà, una part de la premsa sol·licitava la incorporació de tota la Florida.

El 1813, els Estats Units ocuparen la petita Florida Occidental (extrem sud dels actuals estats de Mississipí i Alaba-

ma), amb el notable port de Mobile. El govern del president James Madison al·legà que aquest territori formava part de la Louisiana comprada el 1803. Poc després, a causa de la presència de tropes britàniques i indis hostils, un exèrcit del general Jackson ocupà momentàniament Pensacola, la capital de la Florida Oriental (octubre de 1814).

En aquelles dates, resultà evident que Espanya, afeblida per una llarga guerra peninsular i per l'aixecament de les seves colònies de l'Amèrica meridional, no podia mantenir les seves possessions a l'Amèrica del Nord. Malgrat la seva neutralitat, durant la guerra de 1812-14 Madrid va perdre la Florida Occidental i es veié perjudicada per la destrucció de l'estat pantalla dels indis Creek.

El 1817 i el 1818, tropes nord-americanes tornaren a fer incursions sobre la Florida. La historiografia nord-americana coneix aquestes ràtzies com a Primera Guerra Seminola. En una primera ocasió, perseguiren esclaus fugitius que vivien entre els indis i s'havien apoderat de Fuerte Negro. La segona, amb el pretext dels atacs dels seminols contra els colons nord-americans, creuaren la frontera, incendiaren tots els poblats indis que trobaren i, sense declaració de guerra, les tropes del general Jackson ocuparen Pensacola, la capital. Aquest militar justificà la seva il·legal actuació perquè:

*«España no tiene poder [...] de preservar a los indios dentro de sus límites, en paz con Estados Unidos, no existe ninguna seguridad para la frontera sureña».*¹⁰

Aquell mateix 1818, Madrid i Washington negociaven els límits occidentals de la Louisiana, fins aleshores imprecisos. L'ambaixador espanyol Luis de Onís volia situar la frontera com més a l'est millor, però les circumstàncies li eren adverses. No era tan sols «el *ultraje de Pensacola*», sinó que hi havia rumors que Jackson volia conquerir primer Florida i després Cuba. A més, Espanya no tenia recursos econòmics ni militars i la revolta independentista a l'Amèrica del Sud havia reviscolat. Els Estats Units, per part seva, com havien demostrat amb escreix, disposaven de mitjans i de tropes. També podien pressionar amb l'amenaça de reconèixer diplomàticament les noves repúbliques hispanoamericanes. Pel que fa a la Gran Bretanya, mitjançant la Convenció de 1818 havia aconseguit el reconeixement de les fronteres del Canadà i no va donar cap suport a Espanya. Es va fixar la frontera a l'oest del llac dels Boscos, i fins al territori d'Oregon en el paral·lel 49. Aquesta rectificació de fronteres afavoria molt els Estats Units a la zona de Dakota del Nord i els perjudicava lleugerament a la regió de Montana. Pel que fa a Oregon, a desgrat de les pretensions russes i espanyoles, s'hi va establir un immens condomini anglonord-americà.

Així, per evitar una guerra amb els Estats Units, el febrer de 1819 es va signar el tractat Adams-Onís. Espanya cedia les Florides Occidental i Oriental per cinc milions de dòlars i s'establí la frontera entre el virregnat de Nova Espanya i els Estats Units en els rius Sabine, Rojo o Red i Arkansas i, des d'aquí fins al Pacífic, en el paral·lel 42. D'aquesta manera, tot i que Espanya continuava dominant immensos territoris a l'Amèrica del Nord, renunciava definitivament a les Florides i a la Louisiana i també a les seves pretensions sobre el territori d'Oregon i una part important de la costa del Pacífic explorada per navegants espanyols entre els paral·lels 42 i 56.

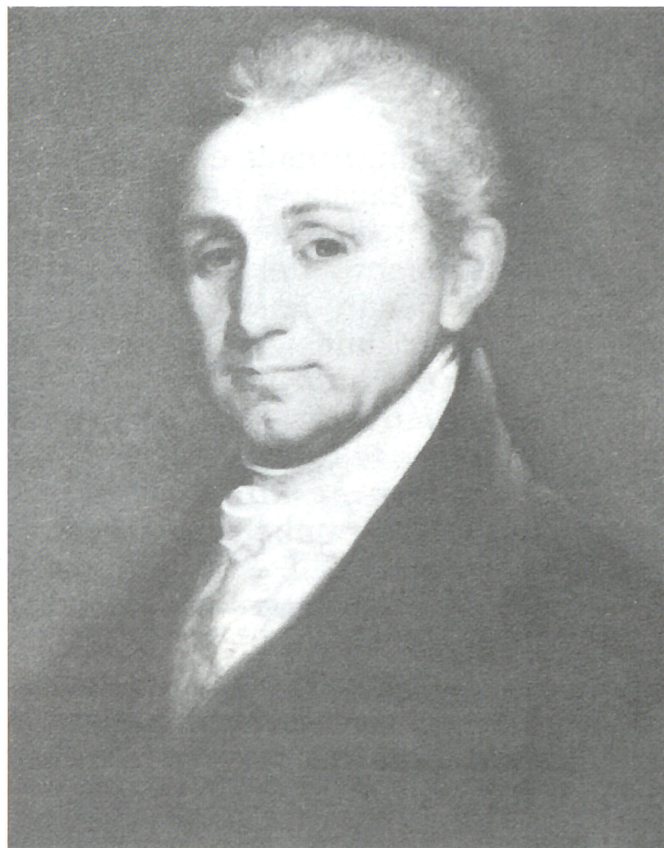
Els Estats Units, en canvi, varen ser bastant prudents davant el procés emancipador hispanoamericà. Només a partir de 1817 fructificaren les gestions diplomàtiques dels independentistes prop de Washington. La doctrina Monroe (1823) sancionà la nova situació i construí una teoria política contra els intents colonitzadors europeus. Amb el temps, es convertiria en l'encobridora de l'imperialisme dels Estats Units a l'Amèrica Llatina.¹¹

La independència de Mèxic (1821) no va variar els desig-nis expansionistes dels Estats Units cap al sud i l'oest. Les relacions entre la Unió i la nova república mexicana anaren empitjorant a causa de problemes fronterers, les pèrdues econòmiques dels comerciants nord-americans a causa de la inestabilitat política de Mèxic i la qüestió de Texas. En aquesta província, des de 1823 s'hi establí una nombrosa colònia nord-americana. La instauració d'una república centralista a Mèxic provocà un aixecament independentista a Texas (1836). Tot i que el govern de Washington es mantingué neutral, voluntaris nord-americans donaren suport als texans, que aconseguiren derrotar els mexicans. Texas esdevingué un estat independent aquell mateix any, tot i que molts de texans i de nord-americans eren partidaris d'incorporar la seva república a la Unió com a estat autònom. Per part seva, Mèxic no reconegué la independència de Texas.

Les tendències expansionistes triomfaren clarament a Washington amb l'arribada a la presidència del demòcrata James Knox Polk, el 1845. Aquell mateix any, annexionà Texas a la Unió, fet que provocà una forta tensió amb Mèxic. A més, reivindicà com a texà un ampli territori al sud de Texas, entre els rius Nueces i Grande, i a l'oest, inclosa tota la conca del Pecos. L'abril del 1846 esclatà la guerra i l'exèrcit nord-americà ocupà ràpidament les províncies de Nou Mèxic (que també comprenia els actuals estats d'Arizona, Nevada i Utah) i Califòrnia. Al sud de Río Grande, malgrat una resistència aferrissada, les tropes del general Winfield Scott ocuparen la ciutat de Mèxic (novembre de 1847), fet que implicà el final de la guerra. Pel tractat de Guadalupe-Hidalgo, Mèxic es va veure obligat a cedir als Estats Units els territoris de Califòrnia i Nou Mèxic i a reconèixer l'annexió de Texas a la Unió. La nova frontera se situaria en el Río Grande, des de la seva desembocadura fins al paral·lel 32, i a continuació es dirigiria cap a l'oest, fins arribar al Pacífic un poc al sud de San Diego. En total, Mèxic va perdre 1.920.000 km², és a dir, la meitat de la seva superfície. Encara el 1853, pel tractat de Gadsen, els Estats Units mogueren la seva frontera amb Mèxic un poc cap al sud mitjançant la incorporació d'un territori que, amb el temps, constituirà el sud de l'estat d'Arizona i el sud-oest de Nou Mèxic.¹²

Paral·lelament, el 1846, el tractat d'Oregon posà fi al condomini anglonord-americà sobre el territori del mateix nom i fixà la frontera amb el Canadà britànic en el paral·lel 49 fins al Pacífic i l'estret de Juan de Fuca. Aquest repartiment afavoria els Estats Units, no tan sols perquè es quedaven la part més gran del condomini, sinó perquè es fixava el darrer tram de la frontera amb l'Imperi Britànic i es podien concentrar completament a la frontera sud. D'altra banda, el 1842, a l'extrem est d'aquesta mateixa frontera, la Unió incorporà un petit territori, fins aleshores disputat a la part septentrional de l'estat de Maine.

La fulgurant expansió territorial, iniciada el 1783 quan la Gran Bretanya va cedir el seu Territori Indi als nous Estats



James Monroe, cinquè president dels EEUU

Units, va menar la Unió dels Apalatxes al Pacífic i dels Grans Llacs al Río Grande. Un afegitó a aquest impressionant creixement territorial continental fou la compra d'Alaska, l'Amèrica russa, el 1867, un territori que, a diferència dels anteriors, era discontinu respecte del conjunt de la nació.¹³ Però Alaska tenia una considerable importància estratègica com a escala cap a Àsia i com a rereguarda de les possessions britàniques de l'Amèrica del Nord. En aquell moment semblava possible que aquests territoris, gairebé envoltats, acabassin incorporant-se a la Unió. Tanmateix, la creació (1867) i posterior consolidació del Domini del Canadà frustrà aquestes ambicions.

L'expansionisme de la Unió no fou únicament a costa dels imperis colonials construïts per Madrid, París, Sant Petersburg o Londres i de la jove república mexicana, sinó que afectà dramàticament els indígenes de l'Amèrica del Nord. Els pobles indis, i els esquimals en el cas d'Alaska, ja havien patit molt en els seus contactes amb espanyols, francesos, britànics i russos. Ja hem esmentat el cas dels indis de Florida i són ben conegudes les massacres perpetrades contra els indis de Nova Anglaterra en els segles XVII i XVIII. A l'Amèrica russa, entre 1783 i 1809, la població indígena davallà un 50%, i a la Louisiana francesa la notable tribu dels natxex fou totalment destruïda. Tanmateix, immensos territoris sota el control nominal de les esmentades potències colonials continuaven poblats per nacions índies que, en molts de casos, mantenien la seva independència i manera de vida tradicional i, en alguns indrets, havien fet de la guerra contra els blancs un dels seus recursos econòmics. Pertot arreu, els nord-americans substituïren els antics colonitzadors i, gràcies a la seva superioritat



El general Zachary Taylor al seu campament després de la batalla de Buenavista

numèrica i tecnològica, derrotaren i destruïren totes les nacions índies. Fou un llarg procés, marcat per treves i guerres, que finalitzà en els anys noranta del segle XIX. Els estudis recents destaquen la magnitud de les matances i les proves generalitzades de l'exterminació deliberada. El 1830, mitjançant la Llei de Trasllat, desenes de milers d'indis foren deportats a

l'oest del riu Mississipí. Molts moriren a causa de les penaltats patides durant el camí. De 1852 a 1860 la població indígena de Califòrnia fou reduïda de 85.000 a 35.000 persones. El novembre de 1864, l'exèrcit federal assassinà entre cent i cinc-cents dones i nins xeiennes, desarmats, a Sand Creek. Encara el 1890, el Setè de Cavalleria massacrà tres-cents sioux a Wounded Knee (Dakota del Sud).¹⁴

Fora dels espais continentals, la política exterior nord-americana s'orientà sobretot cap a l'Amèrica Central i el Carib. En aquest sentit, un dels indrets clau fou la propera illa de Cuba. El 1800, el president Jefferson ja manifestà el desig d'incorporar Cuba a la Unió.¹⁵ Però fou en els anys quaranta del segle XIX quan semblà possible aquesta annexió. Des de 1845, com ja hem indicat, ostentaren el poder a Washington els sectors més expansionistes, molts dels quals eren sudistes partidaris de l'esclavatge.

Per part seva, a Cuba una part de la burgesia agromanufacturera esclavista cercà l'annexió als Estats Units com una solució salvadora. Els annexionistes aconseguiren involucrar sectors liberals, alguns dels quals eren independentistes, i fins i tot una part de la burgesia comercial marcadament conservadora.

L'agressió a Mèxic (1846-48) i la passivitat de les potències europees donaren empena als annexionistes cubans.

Els annexionistes de l'Havana volien la incorporació de Cuba al sud dels Estats Units mitjançant la venda per part del govern de Madrid. En el centre de l'illa hi conspirà el general Narciso López i, a l'Orient, hisendats ramaders i terratinents com Gaspar Betancourt Cisneros consideraven que l'economia i la cultura es desenvoluparien molt més sota l'òrbita nord-americana. Aquests sectors liberals admiraven les llibertats del règim democràticorepublicà de la Unió. El 1848 fracassaren algunes gestions de Washington per comprar Cuba. També fallaren completament les expedicions armades d'un ja exiliat Narciso López (1850-1851). Així mateix, s'avortaren algunes conspiracions a Camagüey i Oriente, en les quals participaren alguns destacats abolicionistes, com Joaquín de Agüero.

FORTEZA
Roca TOBAJAS

FORTEZA TOBAJAS, S.A.
Distribuidor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 971 29 60 01 - 971 29 47 95 • Fax 971 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 971 46 28 34 - 971 46 15 49 • Fax 971 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

Posteriorment, la crisi nacional nord-americana que desembocà en la guerra civil frustrà qualsevol pretensió annexionista.¹⁶

Durant la guerra dels Deu Anys, l'actitud de Washington fou relativament ambigua, però dominà la idea que, sota domini espanyol, l'illa cauria en el seu moment sota l'hegemonia dels Estats Units; així que no calia comprometre's amb els independentistes cubans. El secretari d'Estat Hamilton Fish va realitzar algunes gestions a Madrid perquè es concedís la independència a Cuba a canvi que l'illa pagàs una mena d'indemnització a l'antiga metròpoli. Però davant la ferma negativa espanyola, s'optà per millorar les relacions amb Espanya, abandonar qualsevol projecte de reconeixement de la bel·ligerència cubana i perseguir algunes de les activitats dels cubans als Estats Units. El 1872, el president Ulysses S. Grant frustrà una iniciativa diplomàtica del president de Colòmbia Manuel Murillo Toro a favor de la independència de Cuba. Només a títol personal, alguns nord-americans lluitaren a favor dels independentistes a la guerra dels Deu Anys. D'altra banda, alguns dels exiliats cubans més destacats, com Miguel Aldama, eren favorables a l'esclavatge i no rebutjaven l'annexió, fet que provocà dissensions polítiques al si de l'emigració cubana.¹⁷

La influència nord-americana també va anar creixent a l'illa de Santo Domingo, tant a la part que constituïa l'estat d'Haití com, sobretot, a la República Dominicana. Aquesta s'havia independitzat d'Haití el 1844 i, a causa de l'escassa població i del limitat desenvolupament econòmic, estava contínuament amenaçada per Haití, més populosa i ben organitzada. En conseqüència, aspirava a cercar la protecció econòmica, política i militar d'una potència prou forta per dissuadir els haitians de possibles invasions. El primer president, el general Pedro Santana (1844-48, 1853-56 i 1858-61), s'orientà cap als Estats Units i, sobretot quan esclatà la guerra de Secesió, per Espanya. El president Buenaventura Báez (1849-53, 1856-58, 1868-74 i 1876-78) es mostrà favorable primer a França o Espanya i, a continuació, als Estats Units. Després del parèntesi de la reincorporació a Espanya (1861-1865), es plantejà obertament la qüestió de l'annexió de la República Dominicana als Estats Units. El 1870, el president Ulysses S. Grant manifestà al Senat que:

«El Govern de Santo Domingo ha buscat voluntàriament aquesta annexió. És un poder feble, probablement menys de 120.000 ànimes [...]. Ells anhelan la protecció de les nostres institucions lliures i lleis, el nostre progrés i civilització, els rebutjarem? [...]. L'adquisició de Santo Domingo és desitjosa per la seva posició geogràfica [...]. En cas de guerra exterior, tendrem el control de les illes esmentades (les Índies Occidentals) i així evitarem que l'enemic mai més no torni a posseir un refugi sobre la nostra mateixa costa».¹⁸

Grant també considerava que Santo Domingo esdevindria un gran consumidor de productes agraris i manufacturats dels Estats Units i la seva incorporació reduiria les importacions de productes tropicals. Un govern estable afavoriria el desenvolupament econòmic a partir del treball lliure assalariat. Aquest exemple faria inevitable l'abolició de l'esclavitud a Cuba i Puerto Rico i, més endavant, al Brasil.

A més, la incorporació de la República Dominicana era, en paraules del president dels Estats Units:



General Winfield Scott, protagonista de la guerra contra Mèxic

«Una adhesió a la doctrina Monroe; és una mesura de protecció nacional; és una afirmació de la nostra reclamació justa a una influència controladora del gran tràfic comercial que aviat circularà d'est a oest per l'istme de Darién».¹⁹

Però aquesta annexió no es va dur a terme. A més, en els anys setanta i vuitanta la influència de la Gran Bretanya, França i Alemanya fou molt important. En canvi, en els noranta, els Estats Units aconseguiren l'hegemonia. El 1891 se signà un tractat comercial molt favorable a Washington, mentre que fracassà un intent d'establir una relació financera especial amb França.²⁰

D'altra banda, el 1865, els Estats Units s'annexionaren l'illot de Navassa, deshabitat, situat a la mar Carib, a l'oest d'Haití, entre les illes de Santo Domingo i Jamaica.

A la república d'Haití, de majoria de població negra amb una minoria mulata, la influència nord-americana es va fer sentir a les darreres dècades del segle XIX. El president Louis E. L. F. Salomon (1879-88) cercà la protecció dels Estats Units o de França. Quan caigué (1888), es disputaren el poder François D. Légitime, amb el suport de França, i Florvil Hyppolite, amb el suport dels nord-americans. Triomfà aquest darrer, que ocupà el poder entre 1888 i 1896. Durant la seva administració, aconseguí resistir les pressions de Washington, que exigia (1889) la cessió de Môle Saint Nicolas per instal·lar-hi una base naval.²¹

L'interès dels Estats Units per l'Amèrica Central s'incrementà a causa de la incorporació de Califòrnia (1848) i de l'abandó de la llarguíssima ruta transoceànica pel cap d'Hornos.

Aleshores, esdevingueren econòmicament i estratègicament importants les rutes marítimoterrestres a través de Nicaragua o del Panamà novogranadí, com també els projectes de construcció d'un canal interoceànic. Com era habitual, però potser amb més intensitat que en els territoris conquerits o comprats al nord del Río Grande, la Unió topà amb l'Imperi Britànic. En aquella època, la Gran Bretanya controlava nombrosos indrets del Carib i de l'Amèrica Central i hi exercia una poderosa influència econòmica. Però, com sempre des del 1812-14, les dues grans potències anglosaxones resolgueren els seus problemes de forma pacífica. El tractat de Clayton Bulwer (abril 1850) fou un compromís en què Washington i Londres acordaren no construir cap canal interoceànic de forma unilateral i no ocupar nous territoris ni controlar les repúbliques de la regió. El 1852, un nou tractat anglonord-americà, el de Webster-Campton, ratificà l'interès per un canal interoceànic i subordinà Nicaragua i Costa Rica a les necessitats i conveniències de Londres i Washington. Es reconeixia el protectorat britànic de Mosquítia i, de forma arbitrària, es fixaven els límits d'aquesta colònia amb Nicaragua i els de Costa Rica amb l'esmentada república. El govern de Managua va protestar enèrgicament i el tractat no fou ratificat pels Estats Units. El 1854, un incident entre britànics i nord-americans culminà en el bombardeig de San Juan del Norte, que els primers consideraven part del seu protectorat de Mosquítia, però sense el reconeixement de Nicaragua.

El 1855, un aventurer nord-americà, William Walker, tornà a tibar les relacions anglonord-americanes. Aquest antic militar, imperialista convençut, fou cridat a Nicaragua pels liberals, que estaven en guerra contra els conservadors. Amb una petita força expedicionària, assolí alguns èxits bèl·lics i el 1856 es convertí en el president de Nicaragua. Fou reconegut pel govern de Washington i les seves primeres mesures consistiren a restaurar l'esclavatge i sol·licitar un préstec als Estats Units. També va permetre l'ús de l'anglès en els documents oficials.

Però el prestigi de Walker era reduït i bona part de l'opinió pública el considerava un filibuster. El suport del president Franklin Pierce (1853-1857) i dels estats del sud fou limitat a causa de les fortes tensions internes i de la decidida oposició dels estats del nord. La majoria de les repúbliques hispanoamericanes, com també França i Espanya, rebutjaren el règim de Walker. Més decisiva resultà l'oposició de la Gran Bretanya, que, d'una banda, impulsà Costa Rica a aixecar una coalició centreamericana, i de l'altra, pactà novament amb els Estats Units. El desembre de 1856, el tractat Dallas-Clarendon clarificà el Clayton-Bulwer, de manera que Londres retenia Belize i, a canvi, es comprometia a retirar-se de les illes de la badia d'Hondures, del protectorat de Mosquítia i de la ciutat de San Juan del Norte. A començament de 1857, un exèrcit de la coalició centreamericana derrotà Walker. Aquest incendià la ciutat de Granada i aconseguí escapar en una corbeta de guerra de la Marina de la Unió.

Walker fou rebut de forma triomfal a Nova Orleans pels seus partidaris. L'aventurer de Tennessee es queixà de la manca de suport governamental i es proclamà defensor acèrrim de l'esclavatge. La mescla de races era la causa de l'endarreriment de l'Amèrica Central i el poble dels Estats Units tenia la tasca de regenerar i «americanitzar» aquesta regió. També posà èmfasi en la necessitat d'establir una ruta comer-

cial a través de Nicaragua per comunicar les costes est i oest de la Unió. A més, preparà en sòl nord-americà i amb total impunitat una expedició militar per reconquerir Nicaragua.

Davant les protestes de l'ambaixador de Managua, el president James Buchanan (1857-1861) prengué algunes mesures per obstaculitzar l'empresa de Walker, però abans forçà la signatura d'un tractat entre Nicaragua i els Estats Units. Aquest, anomenat Cass-Irisarri, estipulava la pau, el comerç i la navegació entre els dos estats i atorgava grans avantatges a Washington pel que fa al trànsit interoceànic.

Amb tot, l'expedició de Walker aconseguí partir de Nova Orleans el novembre de 1857. Desembarcà prop del riu San Juan, a l'extrem sud de la costa atlàntica de Nicaragua, però les protestes diplomàtiques dels estats hispanoamericans, França i, sobretot, la Gran Bretanya feren que la Marina dels Estats Units hi intervingués. Walker i els seus seguidors foren fets presoners i enviats als Estats Units, on reberen el suport dels congressistes i els senadors del sud (gener de 1858).

El mateix president Buchanan va haver de reconèixer que la Marina s'havia excedit, tot i que considerava que les expedicions irregulars com les de Walker eren molt negatives per a la Unió. Actes d'aquest tipus endarrerien el «destí manifest de la raça», que era, després d'haver-se estès per tot Amèrica del Nord, ocupar, en època no gaire llunyana, el sud. Fou en aquest missatge del president on per primera vegada aparegué, en un document oficial, la doctrina expansionista del Destí Manifest.

En aquelles mateixes dates, l'Assemblea de Nicaragua vetà el tractat Cass-Irisarri i es va atorgar una concessió per construir un canal a un empresari francès, Felix Belly. Poc després, però, milloraren les relacions amb els Estats Units i es reprengué (juliol del 1858) el trànsit interoceànic per Nicaragua, que havia estat interromput per Walker cap al 1856.

Walker persistí en els seus propòsits expansionistes, si bé, aquesta vegada, a causa de la presència de vaixells de guerra britànics i nord-americans davant les costes de Nicaragua, es dirigí primer a l'illa de Roatán, encara en poder de Londres, i després a Trujillo, ciutat hondurenya que ocupà l'agost de 1860. La decidida actitud de la Marina britànica i de l'exèrcit d'Hondures frustraren la darrera temptativa filibustera. Fet presoner pel comandant britànic Salmon, Walker fou lliurat a les autoritats hondurenyes i afusellat el 12 de setembre d'aquell mateix any.

Les expedicions d'aquest aventurer havien posat de manifest tant les febleses de les repúbliques de l'Amèrica Central com l'existència d'importants sectors de la societat nord-americana partidaris acèrrims del Destí Manifest, és a dir, de l'expansió dels anglosaxons nord-americans per tot Amèrica. La presència encara hegemònica de la Gran Bretanya a la regió i l'agudització de les tensions nord-sud al si de la Unió frustraren els seus propòsits.²²

II. L'EXPANSIÓ IMPERIALISTA

A partir dels anys vuitanta del segle XIX es produí un important canvi a la política exterior nord-americana, fet que ha estat anomenat el sorgiment de l'imperialisme nord-americà.²³ Aquest imperialisme, sens dubte, culminà el 1898 amb l'ocupació de Cuba, Puerto Rico, les Filipines i Guam.

Certament, l'expansió nord-americana no era un fet nou, sinó que, com hem vist, continuava una tradició inaugurada



Batalla de Wounded Knee (1890)
segons un dibuix de Standing Bear

el 1783 quan la Gran Bretanya cedí l'anomenat Territori Indi. Ja hem indicat que n'havien estat fites cabdals l'adquisició de la Louisiana (1803), la compra de les dues Florides (1819), l'annexió de Texas (1845), el tractat d'Oregon (1846), la guerra amb Mèxic (1848) i la compra d'Alaska (1867).

Però en els anys vuitanta, i sobretot en els noranta, l'expansió es dirigirà a territoris cada vegada més llunyans (el Carib, el Pacífic, la Xina) i densament poblats. A més, per primera vegada el factor econòmic adquirí una gran importància, tot i que no fou l'únic. Això esdevingué possible per l'enorme creixement de la indústria i del comerç nord-americans. En els anys noranta, la indústria i les finances cercaven mercats estrangers per als excedents de producció i àrees on invertir amb garanties els excedents de capital. El volum del comerç exterior nord-americà cresqué de 400 milions de dòlars el 1865 a 1.600 milions. Fou precisament per protegir aquest comerç que el Congrés autoritzà, el 1883, la construcció dels primers creuers cuirassats. El 1900, els Estats Units s'havien convertit en la tercera potència naval del món.²⁴

L'expansió comercial nord-americana va tenir el suport oficial perquè es considerava un fet positiu per a la prosperitat dels Estats Units. Destacaren en aquest sentit els secretaris d'Estat William Seward (1861-69), William M. Evarts (1877-81) i James G. Blaine (1881, 1889-92). Per als representants d'aquest sector comercial, l'expansió econòmica no havia de ser bèl·lica ni tenir cap caràcter colonial, ja que la guerra i la incorporació de nous territoris podien ser negatius per a l'economia nord-americana.

Tanmateix, paral·lelament, prengueren força alguns grups imperialistes que anaven més enllà de la mera expansió comercial. El 1890, el capità Alfred Mahan començà la seva campanya a favor d'una marina capaç de donar suport a una «vigorosa política exterior». Calia una marina mercant forta, amb bases segures i aguaites de carbó en llocs clau. Tant estratègicament com des d'un punt de vista comercial, el primer lloc on s'havia d'intervenir era el Carib.²⁵

L'imperialisme nord-americà va tenir el suport d'una part de les elits polítiques i intel·lectuals, que destacaren exagerada-

ment la «missió civilitzadora» dels Estats Units. L'anglosaxisme d'aquests sectors es consolidà en els anys vuitanta i noranta, quan foren derrotats els darrers pobles indis (sioux, apatxes). A més, el fet que, sobretot després de 1877, les velles elits del sud recuperassin el poder en els seus estats afavorí els defensors de la supremacia dels blancs anglosaxons. Era lògic que els ideals de superioritat anglosaxona també es preconitzassin fora de les fronteres de la Unió. Tot això contribuï a fer que, cada vegada més, els Estats Units es considerassin els únics garants de l'ordre a les Amèriques i en algunes zones del Pacífic.

La principal àrea d'expansió de Nord-amèrica va ser el Carib i l'Amèrica Central. Aquí Cuba hi tingué un paper clau. Les ambicions nord-americanes venien d'antic i un sector de la burgesia sucraera criolla era partidària de l'annexió als Estats Units. El secretari d'Estat James G. Blaine considerava, el 1881, que Cuba era la clau del golf de Mèxic i que, encara que fos espanyola, formava part del sistema comercial nord-americà. Si la major de les Antilles deixava de ser espanyola, havia de passar necessàriament als Estats Units.²⁶

La influència econòmica nord-americana a Cuba anà augmentant durant la segona meitat del segle XIX. Cap al final de la dominació espanyola, aquesta metròpoli només consumia el 3,7% de la producció colonial, mentre que els Estats Units compraven més del 90% del sucre cubà.²⁷

Quan esclatà la guerra de Cuba, el 1895, el president Grover Cleveland (1893-1897) proclamà la neutralitat dels Estats Units. Així i tot, amplis sectors socials i bona part de la premsa donaven suport a la causa independentista cubana. Els cubans emigrats aprofitaren aquest ambient per realitzar un abundant contraban d'armes i voluntaris cap a Cuba. L'estat d'opinió favorable als cubans separatistes es concretà en una resolució del Congrés a favor de reconèixer el dret a la bel·ligerància de les tropes de Máximo Gómez (març de 1896). La resolució incloïa una clàusula clarament imperialista que propugnava la possibilitat d'intervenir a Cuba en defensa dels drets i les propietats dels ciutadans nord-americans. Aquesta resolució no fou acceptada per Cleveland, però el seu successor, William McKinley (1897-1901), aviat s'orientà vers l'intervencionisme



Membres del Ku-Klux-Klan

en la qüestió cubana. No es tractava de donar suport als revolucionaris cubans, sinó d'afavorir la penetració econòmica nord-americana. Per això era necessari que acabàs la guerra i, especialment, les destruccions ocasionades per la política del general Valerià Weyler.

El maig de 1897, tres-cents grans capitalistes (banquers, industrials, comerciants) nord-americans amb interessos a Cuba demanaren la intervenció dels Estats Units per aconse-

guir la pau i assegurar una reconciliació total. Poc després, un comissionat del president, William Calhoun, realitzà una investigació que va concloure el següent:

- La lluita militar era indecisa.
- Els cubans tenien dret a lluitar per la seva llibertat.
- La independència menaria a una lluita de classes i races que perjudicaria els interessos dels Estats Units.

En conseqüència, Washington optà, inicialment, per pressionar Madrid perquè atorgàs l'autonomia i realitzàs una política humanitària i reformista. De totes maneres, l'autonomia i la pau eren vistes com un pas previ a l'annexió a Nord-amèrica. Així, en els àmbits governamentals nord-americans, es considerava que l'autonomia seria una escola d'entrenament per capacitar els cubans per a l'annexió als Estats Units.

Tanmateix, la intransigència dels independentistes cubans i dels unitaristes espanyols dificultà aquest pla. L'estiu de 1897 s'elaborà un pla pel qual un grup de banquers nord-americans compraria la independència de Cuba a Espanya. La nova república de Cuba naixeria greument hipotecada envers aquests creditors. Tanmateix, aquest projecte no rebé el suport decidit de McKinley, ja que implicava reconèixer la independència de Cuba, i, d'altra banda, no fou acceptat per la reina regent Maria Cristina.

Els nord-americans aprofitaren la dura reconcentració de la població civil pagesa, engegada pel capità general Valerià Weyler, per desprestigiar encara més la causa espanyola. El canvi de política espanyol, que implicà la destitució de Weyler (octubre de 1897) i la concessió de l'autonomia (novembre de 1897), arribà massa tard.

El govern de Washington decidí augmentar la pressió sobre el de Madrid i obtenir el suport de l'exèrcit cubà, però sense reconèixer la República de Cuba en Armes. L'explosió de cuirassat *Maine* al port de l'Havana (febrer de 1898), atribuït a Espanya sense cap fonament, afavorí un clima social antiespanyol que fou aprofitat pels sectors governamentals més bel·licistes i expansionistes.

Així, no va servir de res que Espanya cedís reiteradament i suprimís la reconcentració (31 de març de 1898) o suspengués les hostilitats de forma unilateral (10 d'abril).

Després del fracàs d'una darrera negociació secreta per comprar l'illa, els Estats Units presentaren l'ultimàtum a Espanya.

La Resolució Conjunta del Congrés de Washington del 18 d'abril de 1898 proclamà que el «poble de l'illa de Cuba ha de ser lliure i independent», que Espanya s'ha de retirar de Cuba i que els Estats Units utilitzaran la força per aconseguir aquests objectius. A més, Washington negà que tingués la voluntat d'exercir la seva sobirania sobre Cuba, ja que la intervenció tenia per objectiu la seva «pacificació».

Tot i que els termes de la resolució implicaven una limitació a l'imperialisme de McKinley, no es reconeixien les institucions cubanes ni es precisava el temps que caldria per a la «pacificació».

Per a sorpresa del món, la guerra fou curta i la derrota espanyola, aclaparadora. La Pau de París (desembre de 1898) consagrà els Estats Units com una potència imperialista que s'havia de tenir en compte. Cuba, Puerto Rico, les illes Filipines i Guam passaren a Nord-amèrica. Washington no sols s'imposà durament a una Espanya derrotada i aïllada internacionalment, sinó que va prescindir completament dels arrelats i combatius moviments independentistes de Cuba i de les Filipines.

Dielectro Balear

Sociedad Anónima



► Gremi Fusters, 43

Polígon Son Castelló (ASIMA)

07009 PALMA DE MALLORCA

Telèfons: 971 20 44 64 (6 línies)

971 75 56 25 - 97175 56 81 - 97175 42 42

Fax: 971 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la PAGESIA, 68-B

Polígon Industrial

07500 MANACOR (Mallorca)

Telèfons: 971 55 53 51 - 971 55 55 55

Fax: 971 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21

07800 EIVISSA

Telèfons: 971 30 12 11 - 971 30 30 03

Fax: 971 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103

MAÓ (Menorca)

Telèfon: 971 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis

07760 CIUTADELLA (Menorca)

Telèfons: 971 38 06 93 - 971 38 26 19

Fax: 971 38 64 29

AÏLLANTS



Negociacions de pau
a Pine Ridge (1891)

A Cuba, l'ocupació nord-americana facilità que bona part de la vida econòmica fos controlada per ciutadans dels Estats Units. Finalment, el maig de 1902 es concedí la independència a Cuba. Però es tractava d'un autogovern limitat per l'esmena Platt, que establia el dret dels Estats Units a intervenir a Cuba. Segons el governador militar de Cuba, Leonard Wood, amb aquesta esmena la independència restava molt reduïda i gairebé no existia.

Puerto Rico era l'única illa del Carib hispànic sense tendències annexionistes i fou tractada pels Estats Units com una autèntica colònia. L'autonomia de què gaudia en els darrers anys del domini espanyol fou suprimida. El 1900 s'organitzà un govern civil que considerava que els porto-riquenys estaven incapacitats per a l'autogovern. Les lleis aprovades per l'Assemblea Legislativa de Puerto Rico havien de ser remeses al Congrés de Washington, que podia anul·lar-les. Així, Puerto Rico adquirí un estatus polític *sui generis* i subordinat als Estats Units. Paral·lelament, l'economia va anar caient en mans del capital industrial i financer nord-americà.²⁸

A la resta de l'Amèrica Llatina, els Estats Units intentaren imposar, cada vegada amb més força, la doctrina Monroe. De fet, no sols defensaren la no ingerència de les potències europees, sinó també la seva autoritat com a potència predominant a l'hemisferi occidental. En són exemples la conferència pan-americana de 1889 i el fet que, a la dècada dels noranta, els Estats Units varen obligar la Gran Bretanya a cedir tres vegades davant la seva autoritat en conflictes entre els britànics i diferents governs llatinoamericans. Va ser especialment significativa la intromissió, el 1895-96, de Washington en el conflicte que oposava Veneçuela i la Gran Bretanya per una qüestió de límits a la Guyana Britànica. Els nord-americans invocaren la doctrina Monroe i acusaren els britànics de voler abusar d'una petita nació. Londres respongué que la doctrina Monroe mai no havia tingut validesa internacional i el conflicte s'agreujà. Finalment, la Gran Bretanya cedí, en part perquè en aquell moment tenia nombrosos problemes internacionals. Per pri-

mera vegada, el govern de Londres reconeixia que els Estats Units tenien dret a intervenir en les disputes entre americans i europeus. De fet, s'acceptava l'hegemonia dels Estats Units sobre el continent americà. D'altra banda, el conflicte no arribà a provocar cap guerra i, paradoxalment, contribuí a un acostament entre Londres i Washington, preludi de la relació especial mantinguda per les dues grans potències anglosaxones en el segle XX.²⁹ Així mateix, es resolgué la disputa per la frontera entre la Colúmbia Britànica i la part meridional d'Alaska, que s'havia agreujat arran del descobriment d'or a Klondike el 1897. L'acord fronterer del 1903 fou bàsicament favorable als Estats Units i tancà definitivament la qüestió.

Al Pacífic, l'imperialisme nord-americà se centrà a les Hawaii, les Samoa i les Filipines.

A les illes Hawaii (16.705 km²), durant la segona meitat del segle XIX anà creixent la influència econòmica, religiosa i política dels Estats Units, en disputa amb la Gran Bretanya i França. Hawaii era considerat per alguns destacats imperialistes nord-americans com la clau del domini marítim dels Estats Units al Pacífic. La presència de missioners protestants nord-americans datava dels anys vint del segle XIX. A partir del 1835, l'auge de les plantacions sucreres vinculà econòmicament Hawaii als Estats Units, que eren el seu principal mercat. Cap al 1854 ja hi va haver un intent de vincular les illes a Washington. Però en aquella època la influència britànica encara era prou important i, entre 1854 i 1872, ocuparen el tron monarques proanglesos. L'empenta nord-americana es concretà en l'ocupació d'una sèrie d'illots deshabitats en el Pacífic, al sud i l'oest de Hawaii. El 1856, Washington s'apoderà dels illots Howland, Baker i Jarvis, rics en dipòsits de guano i situats a la Polinèsia Central. En aquesta mateixa regió, el 1858 s'annexionà l'atol de Johnston. Encara el 1867, incorporà les illes Midway, al nord-oest de Hawaii. El predomini nord-americà a Hawaii s'inicià amb el tractat comercial de 1875 i l'obtenció del port de Pearl Harbour (1883). Els plantadors blancs, majoritàriament nord-americans, s'anaren

apoderant de la terra i del monoconreu del sucre. Aquest producte, a més, el 1890 era exportat en un 99% als Estats Units. Quan la reina Liliuokalani intentà defensar els drets dels indígenes, els plantadors blancs es revoltaren (1893). Els nord-americans tot d'una reconegueren el govern provisional format pels rebels. Aquests enviaren a Washington una comissió per negociar un tractat d'annexió. Tot i que el president Cleveland rebutjà la incorporació de Hawaii, aquesta es produí, finalment, el juliol del 1898. En aquella època, dels 125.000 habitants de les illes només 20.000 eren indígenes. El 1900 obtingué l'estatus de territori incorporat, amb Sanford Dole, l'antic president del govern provisional, com a governador.³⁰

A les illes Samoa, a la Polinèsia, nord-americans, britànics i alemanys rivalitzaren per aconseguir el predomini. El 1872, els nord-americans s'apoderaren del port de Pago Pago, però Washington no ratificà l'ocupació (1877). L'any següent, un tractat d'amistat i comerç entre el Regne de Samoa i els Estats Units permeté que el port de Tutuila fos posat a disposició de la Unió. Després de diversos incidents, tot l'arxipèlag de Samoa restà sota un protectorat mancomunat dels Estats Units, Alemanya i la Gran Bretanya. Tanmateix, continuaren les intrigues entre aquestes potències i les lluites amb els indígenes. Finalment, un nou pacte signat el 1899 va fer desaparèixer el Regne de Samoa i repartí les illes entre Alemanya i els Estats Units. A aquests els correspongueren les Samoa Orientals (197 km²), amb les illes de Tutuila i Tau.

Restaurant SA FONDA



ESPECIALITATS

CABRIT DE MUNTANYA - PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 971 51 70 22 • LLUC

Contra tot pronòstic, per la Pau de París, Espanya també cedí les Filipines als Estats Units. En aquell moment, de fet, bona part de l'arxipèlag era en mans de la República de les Filipines, que havia proclamat la independència el juny de 1898. Washington mai no reconegué l'existència d'aquest poder autòcton i, el febrer de 1899, esclatà una guerra entre els imperialistes nord-americans i els nacionalistes tagals. Aquest conflicte fou llarg i cruel i culminà amb la completa desfeta dels independentistes filipins (1902). En aquella època, el president dels Estats Units nomenava totes les autoritats –civils, militar i judicials– a les Filipines, fet que fou reiteradament denunciat pels sectors antiimperialistes nord-americans. Tanmateix, al si de l'opinió pública dels Estats Units predominaren els sectors imperialistes partidaris d'ocupar les Filipines. Entre d'altres, es manifestaren en aquest sentit els oficials de la marina de guerra, els comerciants i capitalistes desitjosos d'eixamplar els seus negocis a Àsia i bona part de les esglésies protestants, que volien fer proselitisme entre els filipins. La possessió de les Filipines igualava els Estats Units a les altres grans potències presents a Àsia i els permetia tenir un accés més directe a la Xina.³¹

Els Estats Units també obtingueren l'illa de Guam, a l'arxipèlag de les Mariannes. En canvi, en part a causa de la pressió d'Alemanya, la resta de les Mariannes, les Carolines i les Palaos continuaren en poder d'Espanya fins que foren venudes al govern de Berlín el 1899. Aquell mateix any, els nord-americans s'annexionaren l'illa de Wake, al nord de les illes Marshall. Així mateix, el 1898 ocuparen l'atol de Palmyra, del grup de les Espòrades de la Polinèsia Central.

A l'Extrem Orient, la presència nord-americana també es va intensificar a les darreries del segle XIX. Comerciants i missioners nord-americans s'estengueren per la Xina i Corea i entraren en competència amb el Japó i amb les grans potències europees. Cal recordar que fou la pressió diplomàtica i militar dels Estats Units la que aconseguí l'obertura al món occidental del Japó del Tokugawa, el 1854, pel tractat de Kanagawa. El 1882, la Unió també obtingué avantatges comercials a Corea. El 1899, els Estats Units aconseguiren que totes les potències importants, excepte Rússia, acceptassin competir en igualtat de condicions en el mercat xinès. Aquesta política de «porta oberta» suposà un èxit notable per a Washington i per als comerciants i capitalistes nord-americans. El 1900, els Estats Units participaren activament a la guerra dels Bòxers, al costat de la Gran Bretanya, el Japó, França, Alemanya, Àustria, Itàlia i Rússia. Aquesta política de manteniment de l'Imperi Xinès, però, va triomfar, més que per la força de Nord-amèrica, per creixent que fos, per les disputes entre les diferents potències europees.³² L'expansió nord-americana al Pacífic a final del segle XIX, sobretot a les Filipines, fou tolerada i fins i tot impulsada per la Gran Bretanya. Ambdues potències coincidiren en la política de «porta oberta» a la Xina i, el 1898, malgrat la neutralitat oficial, els Estats Units gaudiren d'avantatges a Singapur i Hong Kong. A més, el govern Salisbury informà Washington que no posava cap inconvenient a l'annexió de les Filipines.

En canvi, les pretensions alemanyes sobre les Filipines i les Carolines, com també les Samoa, xocaren frontalment amb les ambicions nord-americanes, tot i que no s'arribà a cap enfrontament obert. Berlín intentà, infructuosament, obtenir



Batalla de Wilsons Creek.
Guerra de Secessió dels EUA

algunes bases navals a les Filipines arran de la guerra hispano-nord-americana, com a compensació per permetre l'expansió de Washington.³³

La presidència (1901-1909) del republicà Theodore Roosevelt es caracteritzà pel desenvolupament d'un imperialisme especialment agressiu. El mateix Roosevelt havia participat com a voluntari a la guerra de Cuba i s'havia manifestat a favor de l'extermini dels indis.³⁴

Els eixos bàsics de la bel·licosa diplomàcia nord-americana foren el canal de Panamà i el control de les repúbliques del Carib i de l'Amèrica Central.

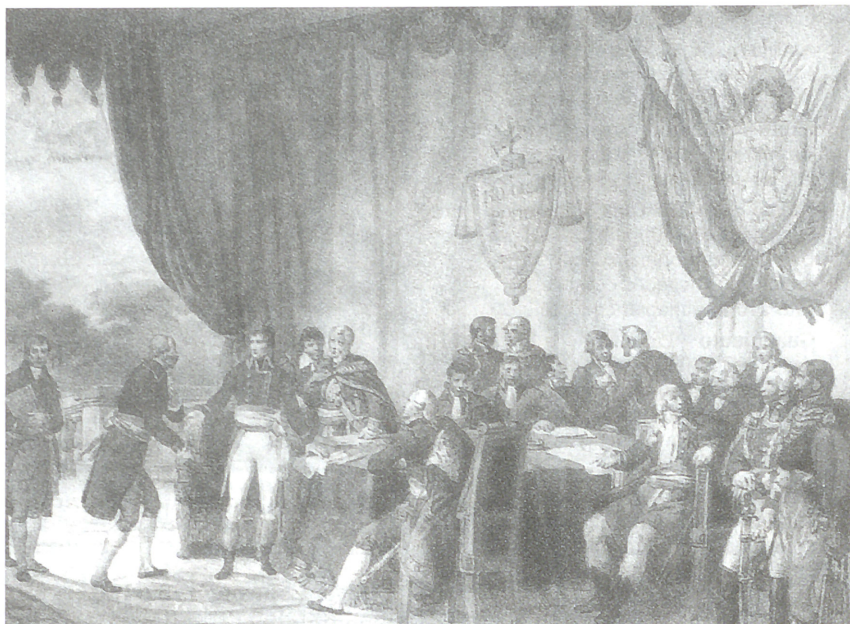
L'interès per un canal transoceànic venia d'enrere. L'abril del 1898, una comissió tècnica nord-americana estudiava la construcció d'un canal a Nicaragua. Però, finalment, s'optà per construir un canal a Panamà, aleshores sota domini de la República de Colòmbia. Entre 1872 i 1889, una empresa francesa havia fracassat en la construcció del canal, però encara en tenia els drets i els volia vendre als nord-americans. El 1898 havia convertit els Estats Units en una potència de primer ordre i havia confirmat la importància de la guerra naval, fet que augmentava l'interès estratègic d'un canal interoceànic. Aviat se signà (1901) el tractat Hay-Pauncefote amb la Gran Bretanya, que substituï el de 1850 i permeté la construcció d'un canal exclusivament nord-americà. També s'arribà a un acord amb la companyia francesa del canal. El 1903, pel tractat Hay-Herrán, el Govern Colombià vengué, durant cent anys, una franja de 10 km d'ample a l'istme de Panamà.

Però el Congrés colombià no ratificà aquest acord. Aleshores esclatà a Panamà una revolta secessionista amb el suport tant dels francesos de l'antiga companyia del canal com, sobretot, de l'impetuós T. Roosevelt. Amplis sectors panamenys estaven convençuts que el futur del seu país depenia de la construcció del canal i consideraven que Bogotá no era prou sensible en aquesta qüestió. El novembre de 1903, una Junta Revolucionària proclamà la indepen-

dència de la República de Panamà. La presència del vaixell de guerra nord-americà *Nashville* i d'un batalló d'infanteria de marina fou decisiva per al triomf militar dels independentistes. El nou estat fou ràpidament reconegut per Washington i aviat se signà la Convenció del Canal Istmic de Panamà o tractat Hay-Bunau. Aquest conveni era extremadament favorable als Estats Units, ja que Panamà cedia a perpetuïtat una franja de 16 km d'ample i 1.432 km², que xapava completament la nova república. Nord-amèrica, per part seva, es comprometé a pagar una mena d'indemnització i una renda anual. La zona del canal de Panamà estava sota la jurisdicció dels Estats Units, amb un governador nomenat pel president, però era part integrant del territori nacional panameny.

La Constitució de la República de Panamà, de 1904, ratificà la capacitat interventora dels Estats Units si la pau pública i l'ordre constitucional fossin amenaçats. Ben aviat començaren les obres del canal, que culminaren el 1914. La presència militar i econòmica dels Estats Units es va anar incrementant progressivament, però no mancaren les disputes entre nord-americans i panamenys disconformes amb el tractat Hay-Bunau. A més, l'impacte negatiu sobre bona part de l'Amèrica Llatina només es pot comparar amb la guerra contra Mèxic de 1846-1848.³⁵

Cap al 1912-13 encara esclatà un enfrontament entre els Estats Units i la Gran Bretanya per la qüestió del canal. L'esmentat tractat Hay-Pauncefote establia que el nou canal s'obriria a la navegació per a tots els països, en igualtat de condicions. Però el president William H. Taft (1909-1913), a la darreria de la seva administració, impulsà una llei que considerava que el tractat no feia referència als Estats Units, de manera que els seus vaixells no haurien de pagar drets de pas. Ja sota l'administració Wilson (1913-1921), bona part de la premsa i del Congrés donaren suport a aquesta peculiar interpretació i exhibiren una notable anglofòbia. Tan sols el març del 1914, el president Woodrow Wilson aconseguí convèncer



La compra de la vasta Luisiana a París pels Estats Units, el 30 d'abril del 1803

el Congrés de la necessitat de respectar els tractats internacionals i conservar l'amistat de les grans potències, especialment la Gran Bretanya, França i el Japó. Amb el suport d'alguns congressistes republicans, el president demòcrata va poder anul·lar la polèmica llei promulgada per Taft.

L'illa de Cuba, amb la seva independència mediatitzada (1902), continuà sent una peça clau del domini nord-americà al Carib. A més, el tractat comercial de 1903 vinculà encara més estretament l'illa als Estats Units, ja que atorgà avantatges a les exportacions de sucre cubà i reduí els aranzels sobre les importacions nord-americanes. En un context de creixement econòmic, bona part de la terra i de la indústria del sucre era controlada per ciutadans dels Estats Units. D'altra banda, aquell mateix any, les forces armades de la Unió instal·laren la base de Guantánamo, a Orient.

Des d'un punt de vista polític, la inestabilitat afavorí l'intervencionisme de Washington, previst a la Constitució de 1902. Així, el 1906, davant una revolta liberal, el president Tomás Estrada Palma sol·licità la intervenció dels Estats Units. Però, aquesta vegada, el president T. Roosevelt, molt ocupat aleshores en la qüestió del canal de Panamà, es limità a enviar dos emissaris per intentar reconciliar els dos bàndols enfrontats. Estrada Palma i tot el seu govern dimitiren i feren així inevitable la segona intervenció nord-americana (1906-1909). En aquells anys es restaurà l'ordre, s'organitzà un petit exèrcit professional i s'impulsà el desenvolupament econòmic. Però també augmentà l'abisme entre les elits dirigents i les masses populars i es consolidà l'anomenada «mentalitat plattista», que desconfiava de la capacitat dels cubans per a l'autogovern.

El 1909, els Estats Units es retiraren de Cuba, però continuà el temor a una nova intervenció. Aquesta va estar a punt de produir-se el 1912, quan hi va haver un aixecament dels negres radicals del Partido Independiente de Color i la infanteria de marina de la Unió desembarcà a Daiquiri. L'enèrgica repressió dirigida pel president José Miguel Gómez (1909-

1913) féu innecessària la intervenció, però augmentà la marginació política de la població negra de Cuba.

El paper de Washington també fou clau a la crisi política de febrer de 1917. En un context de forta crispació política i després d'unes eleccions molt disputades, els liberals s'aixecaren a diverses províncies. Aleshores, Washington es manifestà en contra de la revolta a través de la publicació d'unes notes diplomàtiques al seu ambaixador a Cuba, William González, i el desplegament de forces militars a Santiago de Cuba i Guantánamo. La rebel·lió fracassà aviat i les anomenades «*notas de Mr. González*» es convertiren en un símbol de l'intervencionisme dels Estats Units.³⁶

L'illa de Puerto Rico, ocupada pels nord-americans des del 1898, era un altre dels puntals per al control del Carib. Des d'un punt de vista polític, el 1917 el Congrés dels Estats Units atorgà als porto-riquenys la ciutadania nord-americana i es creà una assemblea d'elecció popular. Amb tot, el governador de l'illa continuava sent nomenat pel president dels Estats Units.

Econòmicament, Puerto Rico patí fortes transformacions que integraren l'illa dins l'economia nord-americana. El 1920, la indústria sucrera havia multiplicat per setze les exportacions, i la meitat de la producció era en mans de companyies dels Estats Units. L'expansió del sucre augmentà les necessitats d'importar mercaderies que abans es produïen a l'illa. Aquest creixement anà acompanyat de la inclusió de Puerto Rico en el sistema duaner dels Estats Units. El 1895, les importacions d'aquest país només representaven l'11% del total, però el 1910 ja representaven el 90%.

Els terratinents sucres autòctons i els comerciants importadors, com també els professionals liberals vinculats a les seves activitats, donaren un suport decidit a la dominació nord-americana.

En canvi, els antics hisendats, afectats per la crisi de la indústria del cafè i de l'agricultura tradicional, i els professionals liberals independents eren partidaris de més autogovern.

Aquests sectors s'agruparen el 1904 en el Partido Unión de Puerto Rico. Els hisendats, sovint paternalistes amb els seus treballadors, representaven l'antic ordre i continuaren dominant en el camp sociocultural.³⁷

La República Dominicana, un estat políticament feble, fou controlat cada vegada més pels Estats Units. El 1904, el president C. F. Morales Languasco tornà a proposar la idea que el seu país es convertís en un protectorat nord-americà. Tot i que no s'arribà a tant, l'existència d'un important deute econòmic fou aprofitat per Washington per anar incrementant el control d'aquesta república. Aquell mateix any, Nord-amèrica nomenà un agent per controlar l'administració de duanes. El 1907, el govern nord-americà passà a gestionar les duanes dominicanes. Això implicà que també es controlassin les despeses dels departaments governamentals. Així i tot, els Estats Units no estaven satisfets a causa de la persistència del caos administratiu i dels intents revolucionaris. El 1912, feren dimidir el president Eladio Victoria i el 1913 donaren suport a l'elecció del general J. Bordás Valdés. El 1914, el president Juan Isidro Jiménez es negà a col·locar tota l'administració sota el control d'un gestor nomenat per Washington. El 1915, l'ambaixador dels Estats Units gairebé exigí el nomenament d'un «assessor financer» nord-americà. Aquell mateix any esclatà una revolta que va servir de pretext per enviar la infanteria de marina a Santo Domingo. El president Jiménez va dimidir i fou substituït per Francisco Henríquez y Carvajal, que tampoc no féu cas de les insistents recomanacions nord-americanes. Aleshores, Washington optà per l'ocupació militar del país.

Pel que fa a l'economia, l'hegemonia nord-americana era clara cap al 1910. Els inversionistes nord-americans impulsaren la concentració de la terra en poques mans per conrear sucre, cafè, tabac i cacau. Les companyies sucreres dominicanes promogueren la Llei de Partició dels Terrenys Comuns (1911), que facilitava la fragmentació de les terres comunals. Entre els grans latifundis nord-americans, cal esmentar el de la South Porto Rico Sugar Company i el de la Barahona Company. La Primera Guerra Mundial i la immediata postguerra varen ser una conjuntura molt favorable per al sucre i les companyies nord-americanes. D'altra banda, l'important comerç amb Alemanya (19,3% de les exportacions i 17,3% de les importacions el 1910), pràcticament desaparegué, de manera que l'hegemonia dels Estats Units gairebé esdevingué un monopoli.³⁸

Haití tenia escassa importància econòmica, però tenia una notable rellevància des d'un punt de vista estratègic. Durant el primer decenni del segle XX, hi minvà la influència britànica i francesa i augmentà la dels Estats Units, especialment en sectors com la banca i els ferrocarrils. Una part dels intel·lectuals, els «anglosaxones», propugnaven la necessitat de donar prioritat als estudis tècnics i als vincles amb els Estats Units. D'altra banda, l'increment de l'agitació política i social afavoria que grups polítics rivals d'haitians cercassin suport a l'estranger. En els anys anteriors a la Primera Guerra Mundial, la presència alemanya augmentà, fet que preocupà força Washington.

Així, la defensa de les inversions nord-americanes, les ocupacions estratègiques i un errat paternalisme impulsaren la invasió i ocupació d'Haití pels Estats Units el juliol de



Forces dels EEUU desembarquen a les platges de Cuba (1898)
(Public Library, Nova York)

1915. Aquesta ocupació, que sempre trobà alguna mena d'oposició, es perllongà fins al 1934.³⁹

Encara a l'àmbit de les Antilles, el 1917 els Estats Units varen comprar les illes Verges daneses (345 km²) per 25 milions de dòlars. El 1903, el secretari d'Estat John Hay ja havia intentat comprar aquestes illes, properes a Puerto Rico.

A l'Amèrica Central continental la influència econòmica, política i militar dels Estats Units també fou aclaparadora en el període 1898-1917. Les grans companyies dedicades a la fruita tropical passaren a dominar el comerç i la producció a tota aquesta regió.

A Guatemala, el 1900 una empresa nord-americana aconseguí el control dels ferrocarrils i la United Fruit aviat dominà l'important sector bananer, si bé en el sector caferer destacà un grup d'empresaris immigrants alemanys. A Costa Rica foren alguns agosarats empresaris nord-americans els qui impulsaren la construcció del ferrocarril des del 1871. De la fusió de l'empresa que controlava tots els ferrocarrils de la república amb les empreses d'un magnat de Boston dedicat al comerç bananer en el Carib en sorgí precisament la United Fruit Company (1899). Aquest trust bananer aviat adquirí grans latifundis, línies navilieres i vaixells i s'estengué a Hondures, Guatemala, Nicaragua i altres països.⁴⁰

La república més afectada per l'imperialisme dels Estats Units probablement fou Nicaragua, bàsicament a causa de la seva importància estratègica fonamentada en la possibilitat d'obrir un segon pas interoceànic pel seu territori. El

president liberal José Santos Zelaya (1893-1909) intentà evitar la tutela nord-americana i rebutjà un emprèstit d'empreses bancàries nord-americanes. El 1909 va haver de dimetir davant l'aixecament del general Juan José Estrada. Aquest, amb el suport dels banquers dels Estats Units, ocupà la presidència entre 1909 i 1911 i col·locà el país sota l'òrbita nord-americana, especialment en el camp de les indústries extractives i de la producció fruitera. El 1912, el president Adolfo Díaz demanà ajut als Estats Units per mantenir l'ordre i continuar en el poder. Els *marines* nord-americanes desembarcaren al país i hi romangueren fins al 1925. El 1914 es va signar el tractat Bryan-Chamorro, pel qual Nicaragua cedia als Estats Units, durant 99 anys, el dret a construir un canal interoceànic.

A la República d'Hondures, entre 1907 i 1924, els Estats Units hi intervingueren militarment en set ocasions. Aquestes intervencions foren impulsades per les empreses nord-americanes instal·lades al país. Banquers i inversionistes de la Unió finançaren el derrocament dels presidents Miguel Dávila, el 1911, i Francisco Bertrand, el 1919. Alguns anys després, el 1924, adduint l'endarreriment en el pagament d'uns deutes, els Estats Units envairen Hondures i hi establiren un control duaner. D'aquesta manera, aconseguiren afavorir encara més la introducció de les seves empreses monopolistes. De fet, des d'aquella data, la vida política d'Hondures ha voltat a l'entorn de les seves relacions amb la United Fruit.

Fora de l'Amèrica Central, però encara al Carib, els Estats Units tingueren ocasió d'intervenir a Veneçuela en un conflicte suscitat entre el dictador nacionalista Cipriano Castro i els governs de Londres, Berlín i Roma. Aquest dictador, que havia aconseguit el poder gràcies a una milícia de pastors a cavall, decidí no pagar els deutes de Veneçuela. Aleshores, alguns dels principals creditors europeus bloquejaren les costes d'aquest país, el 1902-1903, i fins i tot bombardejaren algunes ciutats del litoral. Els Estats Units protestaren enèrgicament contra la intervenció angloermanoitaliana i aconseguiren traslladar el problema al Tribunal Internacional de la Haia, que acceptà bona part de les tesis veneçolanes. Washington desconfià especialment d'Alemanya, el principal instigador de la intervenció europea, ja que temia la seva presència militar al Carib. Aquesta qüestió impulsà la redacció de l'anomenat corollari Roosevelt a la doctrina Monroe.⁴¹

L'agressiva política exterior dels Estats Units dirigida sobretot envers el Carib i l'Amèrica Central, també va tenir un vessant ideològic i jurídic. Entre altres instruments legals que justificaren l'imperialisme de Washington, podem esmentar la ja citada esmena Platt a la Constitució cubana del 1902 i el corollari de Theodor Roosevelt a la doctrina Monroe (1904 i 1905). En aquestes declaracions es justificava l'intervencionisme dels Estats Units per la necessitat de dur a terme, en casos extrems, una tasca civilitzadora, i perquè, segons la doctrina Monroe, aquesta missió corresponia als Estats Units. Així, en el missatge anual de Roosevelt de desembre del 1904, s'especificava:

«Tot el que aquest país desitja és veure els països veïns estables, disciplinats i pròspers [...]. Nosaltres hi interferiríem com a últim recurs, i aleshores, solament si es fera evident la seva incapacitat o mala voluntat per fer justícia a casa i la vio-

lació dels drets dels Estats Units o hagués convidat l'agressió forana en detriment de tot el cos de les nacions americanes».⁴²

El missatge anual del 1905 insistia en aquests principis, indicava que les intervencions per restablir l'ordre en els estats del sud no implicaven cap voluntat annexionista i que la doctrina Monroe no es podia utilitzar per les altres nacions del continent com un escut protector contra les justes demandes d'altres potències. Amb tot, considerava:

«Força desaconsellable permetre que un poder estranger prengui possessió, encara que siga temporalment, de les duanes d'una república americana per fer que li paguen les obligacions degudes, ja que una ocupació temporal així feta podria esdevenir una ocupació permanent».⁴³

En aquests casos, els Estats Units hi actuarien d'intermediari per evitar aquestes agressions i aconseguir un acord tan just com fos possible.

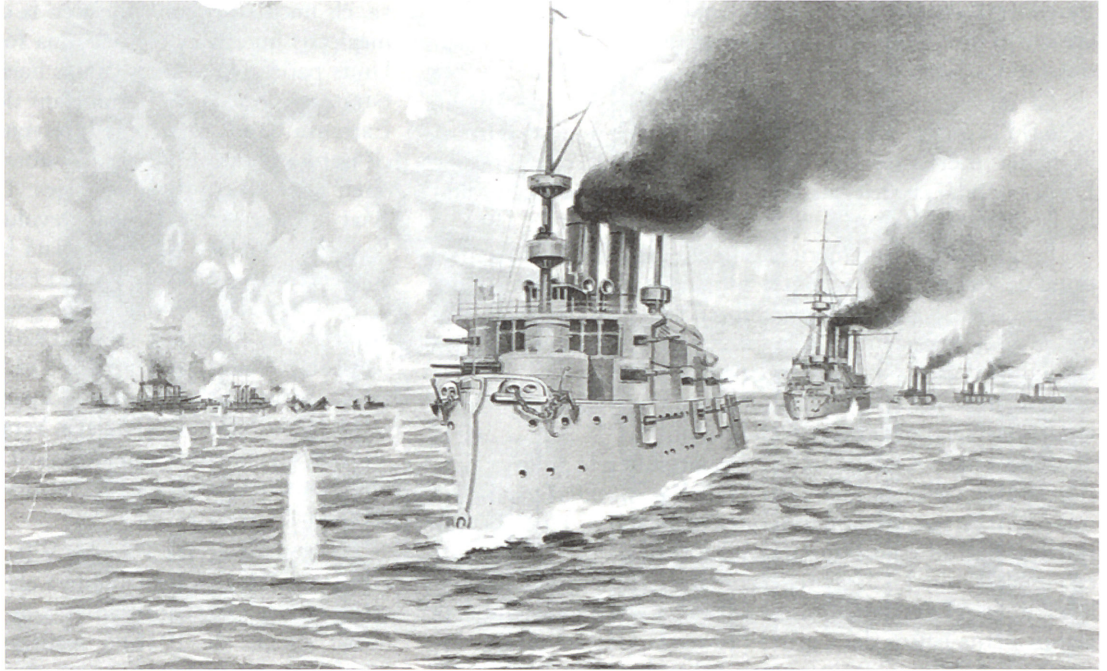
La política d'intervencions militars nord-americanes en el Carib i l'Amèrica Central fou coneguda popularment com la «política de gran garrot» (*Big Stick*), a partir d'una frase del mateix Theodore Roosevelt en què recomanava, per triomfar, parlar en veu baixa i dur un gran garrot. A causa de les pressions econòmiques que acompanyaren aquesta política de força, es parla també de «diplomàcia del dòlar». Alguns historiadors han utilitzat també els termes «imperialisme protector» i «diplomàcia de la canonera».⁴⁴

Les pretensions hegemòniques dels Estats Units foren així mateix evidents en el panamericanisme impulsat per Washington a partir dels anys vuitanta del segle XIX. Aquesta utopia de dominació continental a partir del llegat anglosaxó i el poder econòmic i militar de Washington es contraposà, en aquelles mateixes dates, al sorgiment i desenvolupament del llatinoamericanisme. Aquest rebutjà la proposta hegemònica del nord i considerà que les nacions sorgides de les descolonitzacions francesa, portuguesa i espanyola tenien en comú el seu origen llatí i havien de formular un projecte d'integració.

El panamericanisme nord-americà fou promogut especialment pel secretari d'Estat James G. Blaine. La seva principal concreció fou la primera Conferència Internacional Americana, celebrada a Washington el 1889-1890, amb l'assistència de deu països.

Aquesta cimera panamericana va tenir un cronista d'excepció, el destacat polític i intel·lectual independentista cubà José Martí. En les seves cròniques a *La Nación* de Buenos Aires, manifestà la seva desconfiança en un panamericanisme impulsat des del nord:

«Jamás hubo en América, de la independencia acá, asunto que requiera más sensatez, ni obligue a más vigilancia, ni pida examen más claro y minucioso, que el convite que los Estados Unidos potentes, repletos de productos invendibles, y determinados a extender sus dominios en América, hacen a las naciones americanas de menos poder, ligadas por el comercio libre y útil con los pueblos europeos, para ajustar una liga contra Europa, y cerrar tratos con el resto del mundo. De la tiranía de España supo salvarse la América española; y ahora, después de ver con ojos judiciales los antecedentes, causas y factores del convite, urge decir, porque es la verdad, que ha



Armada nord-americana a Manila l'1 de maig de 1898

*llegado para la América española la hora de declarar su segunda independencia».*⁴⁵

Encara més, calia evitar que la conferència, amb la complicitat de les repúbliques més febles i venals, ratificàs la política «secular y confesa de predominio de un vecino pujante y ambicioso», que només s'ha ocupat del sud

*«para impedir su extensión, como en Panamá, o apoderarse de su territorio, como en México, Nicaragua, Santo Domingo, Haití y Cuba, o para cortar por la intimidación sus tratos con el resto del universo, como en Colombia, o para obligarnos, como ahora, a comprar lo que no se puede vender, y confederarse para su dominio».*⁴⁶

José Martí constata l'existència als Estats Units d'amplis sectors de l'opinió pública obertament expansionistes.

Amb tot, el gran escriptor cubà reconeixia que també hi havia corrents contraris a l'hegemonisme continental. Aquests consideraven que l'expansionisme només afavoria determinats polítics i magnats.⁴⁷

Els dos aspectes clau de la conferència del 1889-90 foren la pretensió d'incrementar les relacions econòmiques i la qüestió de l'arbitratge interamericà. Washington pretenia fomentar els intercanvis entre el nord i sud i fins i tot es parlava d'establir una mena de *zollverein*. Entre els delegats nord-americans es trobaven Davis, interessat en la construcció de ferrocarrils, i Carnegie, el magnat de l'acer.

Aquesta idea fou rebutjada pels delegats hispanoamericans, especialment per l'argentí Saénz Peña. Aquest, en un memorable i polèmic discurs destacà

«La puerilidad de pretender que los pueblos a cuyos frutos cierra las puertas se obliguen a comprarle caro lo que les ofrecen barato los pueblos que les abren las puertas de par en par; ni en la claridad con que probó que estaba fuera del programa expreso de la conferencia y fuera de las prácticas interna-

*cionales y fuera del interés mismo de los Estados Unidos, recomendar, como con el apoyo principal del ministro de México había recomendado la comisión, que se celebrasen tratados de reciprocidad, "porque, si a reciprocidades vamos, ¿cómo podremos los argentinos conformarnos a ella sino gravando el pino y las máquinas, y el petróleo de los Estados Unidos con el mismo sesenta por ciento con que nos gravan los Estados Unidos nuestras lanas?"».*⁴⁸

Pel que fa a l'arbitratge entre les nacions americanes, els Estats Units pretenien crear un tribunal permanent i inapel·lable amb seu a Washington.

Aquesta qüestió aviat esdevingué enormement polèmica. En general, els països hispanoamericans consideraren excessiu establir un arbitratge obligatori. Xile, que havia conquerit recentment territoris del Perú i Bolívia, rebutjà completament sotmetre a arbitratge les seves disputes pendents. L'Argentina s'oposà a donar categoria de tractat als acords que es prenguessin en matèria d'arbitratge. Un delegat d'aquest país, Manuel Quintana, proposà l'arbitratge voluntari i declarar eliminada per sempre la conquesta del dret públic americà. Aleshores, foren els Estats Units els qui s'hi oposaren, temerosos que es posassin en tela de judici els seus drets sobre les terres arrasades a Mèxic.

El balanç d'aquesta conferència fou reduït. Amb tot, suposà una fita i impulsà la creació d'una Unió Internacional de les Repúbliques Americanes, amb seu a Washington. La seva tasca promocional era fomentar les relacions i el comerç entre les repúbliques associades mitjançant una Oficina Comercial de les Repúbliques Americanes.

La Segona Conferència Panamericana es va celebrar a la ciutat de Mèxic (1901-1903), i s'hi varen formular clarament les claus de l'arbitratge nord-americà per als conflictes entre estats americans o entre els americans i els europeus. També es proposà la construcció d'un ferrocarril panamericà i es projectà una unió duanera. L'Oficina Comercial es

transformà en Oficina Internacional i es consolidà amb la creació d'una Comissió de Govern, presidida pel secretari d'Estat nord-americà.

La tercera conferència es va celebrar a Rio de Janeiro (1904) i la quarta a Buenos Aires (1910). En aquesta darrera, l'Oficina Internacional es transformà en Unió Panamericana. D'altra banda, els delegats brasilers intentaren posar en qüestió la doctrina Monroe.

En general, el panamericanisme no es desenvolupà gaire a causa de les discrepàncies entre els Estats Units i els països llatinoamericans, agreujades per l'intervencionisme a l'Amèrica Central i la persistència de la influència de la Gran Bretanya en alguns estats, sobretot l'Argentina. Així i tot, el 1906 ja eren membres de la Unió totes les repúbliques del continent i el 1910 s'inaugurà la seu a Washington.⁴⁹

Mèxic sempre ocupà un lloc important en la política exterior nord-americana. La dictadura de Porfirio Díaz garantí les inversions estrangeres i mantingué l'ordre fins al 1910-11. Les inversions nord-americanes foren molt elevades, per exemple en el sector miner, i arribaren a sumar uns 800 milions de dòlars. En aquella època només a Mèxic i Cuba, com també en alguns petits països del Carib i l'Amèrica Central (Haití, Panamà, República Dominicana) i a l'endarrerida Bolívia, les inversions nord-americanes superaren les britàniques, que encara eren àmpliament hegemòniques.⁵⁰

La llarga, complicada i destructora Revolució Mexicana (1910-1917) provocà fortes tensions entre Washington i els diferents bàndols mexicans, però no s'arribà en cap moment a la guerra oberta. La revolució amenaçà els béns i les vides d'alguns nord-americans i posà en perill les seves inversions. A més, com sempre, la frontera serví de refugi i de lloc de partida per a la subversió i la lluita armada.

Inicialment, el president William Howard Taft no donà suport a Francisco Madero ni a Victoriano Huerta. Però els mitjans financers de Wall Street, els concessionaris de mines i camps de petroli i els altres inversors exigien donar suport al reaccionari Huerta per mantenir els seus interessos i els seus privilegis. L'ambaixador Henry Lane Wilson encoratjà els intents colpistes dels porfiristes, que acabaren triomfant el febrer del 1913. Durant la campanya electoral del 1912, el candidat republicà i expresident Theodore Roosevelt propugnà una intervenció armada per restaurar l'ordre.

Per sort per als mexicans, el candidat guanyador, el demòcrata Woodrow Wilson,⁵¹ que ocupà la presidència entre 1913 i 1921, fou molt més prudent. Aquest president es declarà contrari a l'expansió imperialista i favorable a l'autodeterminació dels pobles, tot i que, com hem vist, continuaren les intervencions en el Carib i l'Amèrica Central. No reconegué el porfirista Huerta a causa de la seva brutalitat i pel fet d'aproximar-se als britànics. Els Estats Units donaren suport als constitucionalistes del nord, Álvaro Obregón i Venustiano Carranza, i fins i tot, en algun moment, al revolucionari Pancho Villa.

Encara més, a causa d'un petit incident, forces armades nord-americanes ocuparen l'important port de Veracruz el 1914. L'abril d'aquell any, la tripulació d'un vaixell de guerra nord-americà ancorat a Veracruz va tenir problemes amb les autoritats huertistes. Poc després, amb el pretext d'impedir un important desembarcament d'armes de procedència aleman-

ya, els nord-americans iniciaren la conquesta de la ciutat. Els mexicans huertistes oferiren una forta resistència i els Estats Units patiren unes dues-centes baixes, però ocuparen aquest estratègic port, el més important del país. Tant Huerta com Carranza condemnaren la intervenció de Washington, però els nord-americans tallaren els subministres a Huerta i permeteren els dels constitucionalistes. De fet, el general Huerta aviat fou derrotat pels grups revolucionaris (juliol de 1914). Però alguns mesos després esclatà la guerra entre els radicals convencionistes (Zapata i Villa) i els moderats constitucionalistes (Carranza i Obregón). El govern d'aquests darrers, encapçalat per Carranza (1914-1920), fou reconegut *de facto* pels Estats Units l'octubre de 1914. Al mes següent, els villistes i zapatistes aconseguiren ocupar la ciutat de Mèxic i Carranza es va haver de refugiar a Veracruz, d'on es retiraren els nord-americans precisament aquell novembre de 1914. Després d'un any de lluita, els constitucionalistes recuperaren la capital (1915).

En aquella època, Pancho Villa, en guerra oberta contra els carrancistes, es tornà contra els Estats Units. Els villistes assassinaren setze nord-americans en un tren al nord de Mèxic (gener de 1916) i realitzaren una incursió a Nou Mèxic que causà deu morts. Aleshores, un contingent de la cavalleria dels Estats Units creuà la frontera per perseguir Villa (març de 1916). Mai no trobaren Pancho Villa, i, a més, aviat xocaren amb les tropes de Carranza. El febrer de 1917, aquestes tropes es retiraren. En aquella època s'estava consolidant a Mèxic un règim liberal democràtic, que era un dels objectius de la política wilsoniana. Aquest president també havia aconseguit aturar els interessos petrolers i els sectors imperialistes partidaris d'una intervenció a gran escala. Tanmateix, la seva actitud no era exempta de contradiccions i pecava, com a mínim, d'un excessiu paternalisme. La implicació de Washington en la política i l'economia mexicanes provocà una reacció, patent a l'època de reconstrucció nacional iniciada al final de la revolució. La Constitució de 1917 fixava que les terres i aigües, com també les riqueses del subsòl corresponien originàriament a la nació mexicana. Això permetria controlar gradualment les concessions mineres a companyies estrangeres, però també fou un focus de problemes amb els Estats Units. D'altra banda, nombrosos ciutadans nord-americans reclamaven indemnitzacions a causa de les destruccions patides durant la guerra i la política de reforma agrària.⁵²

Pel que fa al Pacífic i a l'Extrem Orient, el 1905 el president T. Roosevelt actuà com a mediador a la guerra russojaponesa. Però la consolidació del Japó com a gran potència despertà els recels de Washington. A més, una onada migratòria nipona propicià un seguit de mesures racialment discriminatòries a Califòrnia (1906). Poc després, un intercanvi de notes diplomàtiques (1907-1908) suavitzà tots aquests problemes i destacà que Tòquio i Washington coincidien a defensar l'*statu quo* en el Pacífic i la política de portes obertes i d'integritat territorial a la Xina. De fet, Roosevelt permetia així l'expansió japonesa pel sud de Manxúria. El 1911, el Departament d'Estat impulsà la creació d'un consorci bancari per finançar la construcció de ferrocarrils a la Xina. Aquest intent d'estendre la influència nord-americana fracassà aviat i tampoc no reeixí la proposta d'un préstec in-



Visió còmica de la doctrina de Monroe

ternacional a la Xina per comprar tots els ferrocarrils de Manxúria.⁵³ Amb tot, durant un cert temps, alguns sectors dirigits nord-americans havien presentat Manxúria com una mena de nou Oest, que seria travessat per ferrocarrils propietat dels Estats Units.

Fora d'aquest àmbit, els interessos nord-americans eren força reduïts. A l'Àfrica, la creació (1822) de la petita república de Libèria per part de la Societat de Colonització Americana fou un fracàs en tots els sentits. Aquesta entitat pretenia que els negres lliures dels Estats Units havien de retornar a l'Àfrica. Només ho va fer un nombre ínfim que, a més, es constituí en la casta dirigent de la nova república. Els antics esclaus només es varen poder instal·lar en una zona costanera sota la protecció de l'armada de Nord-amèrica. Els americoliberians monopolitzaren el govern i la nova administració, mentre que la resta del país mantenia les seves estructures tradicionals.

El 1884-1885, els Estats Units prengueren part en la Conferència de Berlín, convocada a instàncies d'Otto von Bismarck, però no participaren en el repartiment d'Àfrica. El 1899, les repúbliques bòers d'Orange i Transvaal sol·licitaren, infructuosament, la mediació de Washington en el seu conflicte amb l'Imperi Britànic. En temps de T. Roosevelt, delegats nord-americans participaren en la conferència d'Algèsires (1906) sobre la qüestió del Marroc, però es va tractar d'un episodi sense continuïtat. D'altra banda, a l'inici del segle XX foren molt actius a l'Àfrica negra els missioners afroamericans de diverses esglésies protestants dels Estats Units. El 1908, Bèlgica els prohibí l'entrada al Congo belga.

El 1898 havia demostrat la força econòmica, política i militar dels Estats Units. Les múltiples intervencions en el Carib i el Pacífic no havien fet més que confirmar l'estatus de gran potència per a la Unió. Però fou la Gran Guerra, una guerra civil entre europeus, la que permeté a Washington que el seu poder també es fes sentir a la vella Europa i que el president Wilson es convertís en l'àrbitre del món. Per descomptat que

la Primera Guerra Mundial reforçà l'hegemonia de Nord-amèrica a l'hemisferi occidental.

El 4 d'agost de 1914, el president Wilson proclamà la neutralitat dels Estats Units. El seu talant pacifista i l'existència de comunitats d'immigrants dels dos bàndols en lluita afavorien aquesta actitud.

Tanmateix, a mesura que avançava la guerra, anaven guanyant terreny els partidaris d'una intervenció a favor dels aliats. Cal recordar que la meitat dels habitants dels Estats Units eren d'ascendència britànica i que existia un poderós sentiment de solidaritat anglosaxona, especialment fort entre l'elit social, econòmica i política de la costa Est. Malgrat rampells d'anglofòbia, estava molt estesa l'admiració pel sistema polític i per la cultura britànica. França i Bèlgica també despertaven fortes simpaties i, en canvi, amplis sectors desconfiaven del militarisme prussià. Un altre factor important fou que Londres dominà l'Atlàntic i dificultà enormement fins i tot el comerç dels països neutrals amb les Potències Centrals. De fet, el tràfic nord-americà amb Europa s'orientà gairebé exclusivament cap als aliats. El 1917, els països aliats tenien deutes amb els Estats Units per valor de 2.300 milions de dòlars, mentre que els préstecs a les Potències Centrals eren només de 27 milions. El món de les finances tenia prou motius per desitjar la derrota d'Alemanya.

L'actitud de Berlín afavorí molt l'intervencionisme nord-americà. La seva guerra submarina indiscriminada provocà pèrdues de béns i de vides humanes nord-americans. L'enfonsament de vaixells de passatgers provocà les iras de bona part de la premsa i del Congrés. Resultà especialment dramàtic l'enfonsament del *Lusitania*, un gran vaixell de passatgers britànic en el qual moriren 128 nord-americans (maig de 1915). Després d'una forta tensió diplomàtica, Berlín revelà que havia ordenat no atacar més vaixells de passatgers.

Les eleccions presidencials del 1916 aportaren nombroses proves dels sentiments antibel·licistes i neutralistes de

bona part de la societat dels Estats Units. El demòcrata i neutralista Wilson triomfà per un ajustadíssim marge. Tot d'una després de la seva reelecció intentà fer de mediador en el conflicte europeu (desembre de 1916). No era el primer esforç pacifista del polític de Nova Jersey, ja que havia enviat diverses missions secretes el 1915 i el 1916. El gener del 1917, Berlín anuncià una campanya submarina a ultrança a l'Atlàntic i declinà qualsevol responsabilitat pels incidents que es poguessin produir. En aquella mateixa època la Casa Blanca conegué l'anomenat «telegrama Zimmermann», en el qual Alemanya prometia a Mèxic recuperar els territoris perduts el 1848 si es posava al costat de Berlín en el cas de ruptura d'hostilitats. A moltes ciutats dels Estats Units se celebraren grans manifestacions a favor dels aliats. El 4 de febrer, Washington trencà les relacions diplomàtiques amb l'Imperi Alemany.

Durant un cert temps no es produïren més incidents. Però el 27 de febrer, l'*Ancona*, amb passatgers nord-americans, fou enfonsat per submarins de la marina de guerra alemanya. El març de 1917 continuaren els enfonsaments, i també les manifestacions dels sectors bel·licistes nord-americans. La Gran Bretanya sol·licitava la intervenció dels Estats Units, més necessària que mai a causa de la crisi política i econòmica de Rússia. El 18 de març, els submarins alemanys enfonsaren tres vaixells nord-americans. Finalment, el 6 d'abril de 1917, els Estats Units declaren la guerra a Alemanya.³⁴

L'entrada en guerra dels Estats Units va fer que nombrosos estats es decidissin pel bàndol aliat. L'hegemonia nord-americana a l'Amèrica Central es posà de manifest ja que, el mateix 1917, Cuba i Panamà declararen la guerra a les Potències Centrals i, el 1918, ho feren Guatemala, Nicaragua, Costa Rica, Haití i Hondures. En altres àmbits geogràfics, el 1917-18 entraren en guerra Libèria, la Xina, el Brasil, Bolívia, Perú, Equador i l'Uruguai.

Així, el 1917-18, les forces armades nord-americanes es desplegaren pel nord de França i aviat travessaren el riu Marne en direcció a Alemanya. Un segle i escaig abans, a dures penes podien mantenir els forts i posts situats prop del Mississipí i dels Gran Llacs, a la frontera del Canadà i a la de les Florides espanyoles. Indòmites tribus índies encara resistien al si d'aquestes fronteres. El 1918, només l'esforç de guerra nord-americà permeté el triomf d'uns aliats esgotats i la derrota d'un Imperi Alemany en permanent ascens des del 1870. Enfonsats els imperis rus, turc, austrohongarès i alemany, esgotades Itàlia, França i la Gran Bretanya, els Estats Units d'Amèrica esdevingueren la major potència mundial en termes econòmics, polítics i militars. La Segona Guerra Mundial i la caiguda dels règims comunistes han confirmat i ampliat fins a nivells increïbles aquesta hegemonia mundial. ■

Antoni Marimon Riutort
Professor titular d'Història Contemporània
de la Universitat de les Illes Balears

NOTES

(1) MORALES PADRÓN, Francisco (1991). «Las relaciones interamericanas: intereses y antagonismos en el siglo XIX». Dins *Historia de las Américas IV*. Alhambra/Quinto Centenario/Universidad de Sevilla, pàg. 12.

(2) Aquest document fou publicat de forma íntegra a ESCUDERO, José Antonio (1979). *Los orígenes del Consejo de Ministros en España*. Editora Nacional, Madrid, volum II, pàg. 15. Fou comentat i reproduït parcialment a CIERVA, Ricardo de la (1979). *Historia General de España*. Planeta, Barcelona, volum VII, pàg. 254-276.

(3) El text del tractat de pau de París de 1783 el podeu trobar a SANTA-CREU, J. M.; ALCÀZAR, J.; MARIMON, A.; TABANERA, N. (2000). *Manual de pràctiques per a la història contemporània d'Amèrica*. Secretariat de Promoció del Valencià, Universitat d'Alacant, Alacant, pàg. 52-55.

(4) ARMILLAS VICENTE, José A. (1977). *El Mississipi, frontera de España. España y Estados Unidos ante el tratado de San Lorenzo*. Institución Fernando el Católico/ Facultad de Filosofía y Letras, Saragossa, pàg. 16-23.

(5) CIERVA, R. de la: Op. cit. nota 2, pàg. 276.

(6) ARMILLAS, J. A. Op. cit. nota 4. Vegeu també ADAMS, W. P. (1980). *Los Estados Unidos de América*. Siglo XXI, Madrid, pàg. 55. El paral·lel 31 correspon a l'actual frontera entre els estats de Florida i Alabama.

(7) DURAN PASTOR, Miquel (1997). «España en la órbita francesa (1788-1808)». Dins *Historia Contemporània de España (1808-1939)*. Ariel, Barcelona, pàg. 75-88.

(8) TAYLOR, Colin F. (1995). *Los nativos americanos. El pueblo indígena de Norteamérica*. Libsa, Madrid, pàg. 12-35.

(9) REMINI, Robert V. (1979). «El robo de un imperio. Andrew Jackson terminó con la Norteamérica española». *Historia 16*, Madrid, número 42, pàg. 94-102, i, en concret, pàg. 96.

(10) REMINI, R. V. Op. cit. nota 6, pàg. 100.

(11) El text de la doctrina Monroe es pot trobar a SANTACREU, J. M.; ALCÀZAR, J.; MARIMON, A.; TABANERA, N. (2000). Op. cit. nota 3, pàg. 72-73.

(12) Sobre aquest tema, vegeu, entre d'altres ESSENHOWER, J. S. D. (2000). «Tan lejos de Dios. La guerra de los Estados Unidos contra México, 1846-1848». México; HERRERA, SERNA, Laura (1997) (coord.). *México en guerra (1846-1848)*. Museo Nacional de las Intervenciones y Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, México; OLIVES RENOM, Jaime (1984). «Estados Unidos expolió a México». *Historia 16*, Madrid, número 98, pàg. 85-94.

(13) VILA VILAR, Enriqueta (1966). *Los rusos en América*. Escuela de Estudios Hispano-Americanos, Sevilla.

(14) Vegeu, per exemple, OLMOS, V.; VICIANO, P. (2001). «Els genocidis abans de l'Holocaust. Entrevista a Ben Kiernan». *El Contemporani*. Catarroja, número 23, pàg. 30-37; CRESPO, M. A. (1980). «La gran hazaña del 7º de Caballería. Wounded Knee 1890. Wounded Knee 1973». *Historia 16*, Madrid, número 45, pàg. 85-93; COOK, Sherbunn F. (1976). *The Population of California Indians, 1769-1870*. University of California Press; HEIZER, Robert F. (1974). *The Destruction of the California Indians*. Peregrine Smith Inc., Santa Barbara/ Salt Lake City.

(15) BARCIA, M. del C.; GARCÍA, G.; TORRES-CUEVAS, E. (1994). *Historia de Cuba*. Editora Política, l'Havana, volum I, pàg. 321-322.

(16) Ibidem, pàg. 438-446. Vegeu també PICHARDO VINALS, Hortensia (editora) (1965). *Documentos para la historia de Cuba (época colonial)*. Editora del Consejo Nacional de Universidades, l'Havana, pàg. 345-367. Sobre la conspiració de 1855, vegeu BERNADES, Vicenç (1975). *Ramon Pintó. Una conspiració a la Cuba colonial*. Edicions La Paraula Viva, Barcelona. També és interessant l'estudi sobre un dels més radicals intel·lectuals antianexionistes, MIRANDA, Olivia (1984). *Félix Varela. Su pensamiento político y su época*. Editorial de Ciencias Sociales, l'Havana, pàg. 92-96.

(17) ALVAREZ ESTÉVEZ, Rolando (1986). *La emigración cubana en Estados Unidos 1868-1878*. Editorial de Ciencias Sociales, l'Havana; BARCIA, M. del C.; GARCÍA G.; TORRES-CUEVAS, E. Op. cit. nota 15, volum II, pàg. 67-73.

(18) SANTACREU, J. M.; ALCÀZAR, J.; MARIMON, A.; TABANERA, N. (2000). Op. cit. nota 3, pàg. 102-103.

(19) Ibidem, pàg. 103.

(20) HOETINK, H. (2001). «La República Dominicana, c. 1870-1930». Dins *Historia del Caribe*, Crítica, Barcelona, pàg. 113-114.

(21) NICHOLLS, D. (2001). «Haití, c. 1870-1930». Dins *Historia del Caribe*. Crítica, Barcelona, pàg. 125.

(22) GÁMEZ, José (1972). «Quién era Walker». *Revista Encuentro*. Managua, Volum V, núm. 1; MENA GARCÍA, María del Carmen (1991). «América Central en el siglo XIX». Dins *Historia de las Américas IV*. Alhambra Longman/Quinto Centenario/Universidad de Sevilla, Madrid, pàg. 203-218.

- (23) FONER, Philip S. (1975). *La guerra hispano-cubano-americana y el nacimiento del imperialismo norteamericano 1895-1902*. Akal, Madrid, pàg. 10-11.
- (24) ADAMS, Willi Paul (1980). *Los Estados Unidos de América*. Siglo XXI, Madrid, pàg. 252.
- (25) FONER, P. S. Op. cit. nota 23, pàg. 30.
- (26) Ibidem, pàg. 26.
- (27) MORENO FRAGINALS, Manuel (1995). *Cuba/España. España/Cuba. Historia Común*. Crítica, Barcelona.
- (28) MARIMON, RIUTORT, Antoni (1998). *La crisis de 1898*. Ariel, Barcelona, pàg. 72-75.
- (29) MORALES PADRÓN, F. Op. cit. nota 1, pàg. 22 i JONES, Maldwyn A. (1995). *Historia de Estados Unidos 1607-1922*. Catedra, Madrid, pàg. 368.
- (30) Vegeu, per exemple, SANS PUIG, José M. (1981). «Hawai, un paraíso con historia». *Historia y Vida*. Barcelona, número 164, pàg. 92-107; i SCHMIDT-NOWARA, Christopher (1998). «L'expansió nord-americana durant el segle XIX». Dins «*Escolta Espanya*». *Catalunya i la crisi de 1898*. Proa/Generalitat de Catalunya, Barcelona, pàg. 68-70.
- (31) ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, María Dolores (1998). «Filipinas. 1898». *Revista de Occidente*, número 202-203, Madrid, pàg. 224-249.
- (32) JONES, M. A. Op. cit. nota 29, pàg. 373-374; i, per exemple, FRANKE, M.; TRAUZETTEL, Rolf (1980). *El imperio chino*. Siglo XXI, Madrid, pàg. 325. Pel que fa al Japó, vegeu MORENO GARCÍA, Julia (1989). *Japón contemporáneo (hasta 1914)*. Akal, Madrid.
- (33) DE LA TORRE DEL RÍO, Rosario (1989). «Filipinas y el reparto de Extremo Oriente en la crisis de 1898». Dins *El Extremo Oriente Ibérico. Investigaciones Históricas: Metodología y Estado de la Cuestión*. Agencia Española de Cooperación Internacional, Madrid, pàg. 509-521. Vegeu també, d'aquesta mateixa autora, *Inglaterra y España en 1898*. Eudema, Madrid.
- (34) RICARD, S. (1987). «L'histoire mythifiée: Theodore Roosevelt et la conquête de Cuba. 1898». *Revue d'Historie et Contemporaine*, número 34, París; CAMPBELL, A. E. (1970). *Theodore Roosevelt. Una figura y una época*. Ediciones Nauta, Barcelona; i JOHNSON, Paul (2001). *Estados Unidos*. Javier Vergara, Editor, Buenos Aires/Barcelona, pàg. 563-569.
- (35) ALCÁZAR, Joan; TABANERA, Nuria; SANTACREU, Josep M.; MARIMON, Antoni (2000). *Historia Contemporánea d'Amèrica*. Universitat de València, pàg. 179; MENA GARCÍA, M. del Carmen (1991). «Centroamérica en el siglo XX». Dins *Historia de las Américas IV*. Alhambra/Longman/Quinto Centenario/Universidad de Sevilla, pàg. 710-712; i JONES, M.A. Op. cit. nota 29, pàg. 376.
- (36) AGUILAR, Lluís E. (2001). «Cuba, c.1860-1934». Dins *Historia del Caribe*. Crítica, Barcelona, pàg. 74-77.
- (37) QUINTERO RIBERA, Àngel (2001). «Puerto Rico, c. 1870-1940». Dins *Historia del Caribe*. Crítica, Barcelona, pàg. 86-104. Vegeu també RIBES TOVAR, F. (1973). *Historia cronológica de Puerto Rico*. Editorial Tres Américas, Panamá; i DIETZ, J. L. (1981). *Historia económica de Puerto Rico*. Ediciones el Huracán, Río de Piedras.
- (38) MOYA PONS, Frank (1999). *Breve historia contemporánea de la República Dominicana*. Fondo de Cultura Económica, México, pàg. 22-32; HOETINK, H. (2001). Op. cit. nota 20.
- (39) NICHOLLS, D. (2001). Op. cit. nota 21, pàg. 125-129. Vegeu també SCHMIDT, Hans (1971). *The United States occupations of Haiti, 1915-1934*. New Brunswick, Nova Jersey.
- (40) PÉREZ BRIGNOLI, Héctor (1997). *Breve historia contemporánea de Costa Rica*. Fondo de Cultura Económica, México, pàg. 61-70.
- (41) PÉREZ-MALLAINA, Pablo Emilio (1991). «Los países grancolombianos en el siglo XX». Dins *Historia de las Américas IV*. Alhambra/Longman/Quinto Centenario/Universidad de Sevilla, Madrid, pàg. 758; JONES, M. A. Op. cit. nota 29, pàg. 376; i JOHNSON, P. Op. cit. nota 34, pàg. 585.
- (42) SANTACREU, J. M.; ALCÁZAR, J.; MARIMON, A.; TABANERA, N. Op. cit. nota 3, pàg. 138.
- (43) Ibidem, pàg. 139.
- (44) ALCÁZAR, J.; TABANERA, N.; SANTACREU, J. M.; MARIMON, A. Op. cit. nota 35, pàg. 189.
- (45) MARTÍ, José (1989). *Política de nuestra América*. Siglo XXI, Mèxic, pàg. 152.
- (46) Ibidem, pàg. 153.
- (47) Ibidem, pàg. 154.
- (48) Ibidem, pàg. 171.
- (49) ALCÁZAR, J.; TABANERA, N.; SANTACREU, J. M.; MARIMON, A. Op. cit. nota 35, pàg. 179-180. Vegeu també FERNÁNDEZ



Propaganda nor-americana durant la Gran Guerra

NADAL, Estela Martínez (2000). «El proyecto de unidad continental en el siglo XIX. Realidad y utopía». Dins *El pensamiento social y político iberoamericano del siglo XIX*. Editorial Trotta, Madrid, pàg. 41-63.

(50) SANTACREU, J. M.; ALCÁZAR, J.; MARIMON, A. TABANERA, N. Op. cit. nota 3, pàg. 157.

(51) Sobre aquest president, vegeu, per exemple, LIAÑO, A. (sense data). *Woodrow Wilson*. Tartessos, Barcelona; i la recent biografia de HECKSCHER, August (1991). *Woodrow Wilson: a biography*. Nova York.

(52) HÉRNANDEZ CHÁVEZ, Alicia (2000). *México. Breve historia contemporánea*. Fondo de Cultura Económica, México, pàg. 361-364; ALCÁZAR, J.; TABANERA, N.; SANTACREU, J. M.; MARIMON, A. Op. cit. nota 35, pàg. 171-174; MORALES PADRÓN, Francisco (1991). «Las relaciones interamericanas en el siglo XIX». Dins *Historia de las Américas IV*. Alhambra/Longman/Quinto Centenario/Universidad de Sevilla, Madrid, pàg. 429-430; i JONES, M. A. Op. Cit. nota 29, pàg. 377-378.

(53) JONES, M. A. Op. cit. nota 29, pàg. 374-375. Vegeu també ELIZALDE, María Dolores (1997). *Las relaciones internacionales en el Pacífico (siglos XVIII-XX)*. Madrid; i CHESNEAUX, J. (1976). *Asia Oriental en los siglos XIX y XX*. Labor, Barcelona.

(54) JONES, M. A. Op. cit. nota 29, pàg. 379-385.; ADAMS, W. P. Op. cit. nota 24, pàg. 224-225 i ALCÁZAR, J.; TABANERA, N.; SANTACREU, J. M.; MARIMON, A. Op. cit. nota 35, pàg. 180-181. Vegeu també JONES, Manfred (1984). *The United States and Germany: a Diplomatic History*. Nova York; i KENNEDY, M. (1980). *Over Here: The First World War and American Society*. Nova York.



La defensa aèria de les illes: Reactors a Mallorca (1956-1963)*

A l'hora d'estudiar l'aviació a Mallorca observam que hi ha una tendència a parlar dels seus orígens¹ o de la seva participació a la Guerra Civil de 1936² i a oblidar uns altres aspectes, sobretot militars, ja que només es tracta a l'hora de parlar del desenvolupament turístic dels darrers anys. L'objectiu d'aquestes línies, doncs, és analitzar la presència de tropes i material americà a Mallorca com a conseqüència dels pactes amb els Estats Units del setembre de 1953.

En efecte, després d'una etapa d'aïllament total, Franco signà un seguit d'acords defensius amb els nord-americans.³ Les negociacions les havia iniciades l'almirall Sherman, amb el rebuig de França i el Regne Unit. El president Truman (demòcrata) també es mostrava reticent a pactar amb un dictador. L'entesa definitiva, ja amb el president Eisenhower (republicà), significà la reestructuració total de l'Exèrcit espanyol, aleshores antiestat, i es creà el *Mando de la Defensa Aèria*, dependent en temps de pau del Ministeri de l'Aire.

En aquesta comunicació, doncs, fem referència a la presència de reactors amb base fixa a Mallorca per primera i darrera vegada a la història. Va ser de l'any 1956 al 1963 que els caces F-86 Sabre i els T-33, ambdós procedents de la USAF, varen operar a Son Santjoan.

Passam a parlar un poc d'aquests dos avions ja esmentats: el North American F-86F Sabre destacà a la guerra de Corea (1950-1953), i el 30 de juny de 1955, després dels acords amb els americans, arribaren a Getafe els primers aparells d'aquest tipus. Uns mesos més endavant ja operaven amb normalitat i aviat esdevingueren una passa de gegant en la modernització de l'Exèrcit de l'Aire, encara amb material dels anys quaranta. La xifra total de Sabre arribats a Espanya fou de 225. Els pilots es formaren a Alemanya, els Estats Units i Talavera (Espanya). La seva nomenclatura va ser la de C-5, i foren donats de baixa l'any 1973. Aquest monoplaça de reacció feia 11,22 m de llargària i 11,20 m d'envergadura. La seva velocitat de creuer era de 850 km/h. Pesava uns 7.000 kg i portava sis metralladores. Duia un motor General Electric J-47 GE-13 de 3.300 kg d'empenta. La seva autonomia era d'uns 2.200 km.⁵

El Lockheed T-33, «la universitat voladora», d'altra banda, era un reactor biplaça que arribà a Talavera el març de 1954. Va



Avió Lockheed T33

ser utilitzat com a avió d'entrenament i era conegut a l'exèrcit com a E-15. Volaren a Espanya fins l'any 1985. També monomotor, feia 11,48 m de longitud, 11,85 m d'envergadura, la seva velocitat de creuer era de 805 km/h i la seva autonomia arribava a 2.200 km. Pesava entre 6.000 i 7.000 kg. Duia un motor Allison de 2.088 kg d'empenta.⁶ Tornant a Mallorca, per Ordre Ministerial de 19 de setembre de 1956 es creà l'Esquadró de Caça núm. 41 (amb F-86 i T-33), que substituï els vells aparells del Tercer Grup de Forces Aèries (Heinkel 111 i CR-32). Així, l'octubre de 1956 arribaren els primers F-86-40, fins a un total de 25, i dos T-33, que formaren el 41è esquadró (procedent de l'Ala de Caça núm. 1 de Manises), comandat successivament per Emilio Rodríguez de Castro, Francisco García Díez, Mariano Pérez Jaraiz i Luis Gabaldón. L'agost de 1959 es creà l'Ala de Caça núm. 4, comandada pel coronel Felipe Galarza Sánchez, cap de la Base Aèria de Son Santjoan (1957-1963). Un altre pilot destacat va ser Gonzalo Hevia. També hi havia assessors nord-americans, com el major Harper i el capità Smith (ambdós veterans de la guerra de Corea). L'indicatiu de l'esquadró era Nevada.⁷ Dos aviadors mallorquins que volaren el Sabre varen ser Lluís Miró de Mesa (Palma, 1936), actualment pilot

* Comunicació llegida el 14-XII-1995. VIII Seminari Societat, Ideologies i Moviments Socials a les Illes Balears. El Franquisme. UIB, 1995.

d'Iberia, i el malaurat Antoni Oliver Barceló (1936-1985), que morí en accident d'helicòpter. Aquesta unitat aèria es dissolgué el 25 de maig de 1963.⁸ L'actuació dels F-86 es coordinava amb la xarxa d'unitats de vigilància aèria, que entrà en servei l'any 1959. Recordem que al puig Major s'instal·laren una estació troposfèrica de la USAF i l'Esquadró d'Alerta i Control núm. 7, amb la finalitat de controlar la Mediterrània occidental.⁹ En aqueixa època la Zona Aèria de les Balears va ser comandada pels generals Sanz García-Veas (1953-1956), Llorente (1956), Gutiérrez López (1956-1960), Sartorius (1960-1962) i Vives Camino (1962-1963).¹⁰ Els F-86 amb base a Palma participaren a diferents exercicis. A Mallorca, més en concret al cap Blanc, practicaven amb blancs aeris (a 30.000 peus d'altura i a 0.82 Mach de velocitat); també simulaven atacs a objectius terrestres a l'aeròdrom abandonat de Caude (Terol) i a les Bardenas Reales (Navarra). Per realitzar missions a la Península, els Sabre feien escala a Manises o a Saragossa.¹¹

Començam ara a la part més dolorosa d'aquesta història. Tot d'una que es creà l'esquadró, el capità Carlos Isasi-Isasmendi va aterrar amb dificultats. Durant l'emergència es va confiar al Sagrat Cor de Jesús, i les monges de la dita congregació de Palma, tot considerant un miracle que no es matàs (ja que l'aparell quedà destrossat), convidaren el pilot, que tenia una germana al convent, a una Salve i a un berenar.¹² Però la majoria d'accidents varen ser mortals, com el de dia 25 de juny de 1957, en què el capità José María Lázaro Hoyos va perdre la vida en formació, i un company seu, Vicente Berná, va haver de menester tractament psiquiàtric, ja que es considerà culpable de la mort del seu company. Berná va poder saltar en paracaigudes i va ser recollit per un hidro procedent de Pollença. El 9 de gener de l'any següent va desaparèixer amb el seu avió. Es parlà, fins i tot, de suïcidi. El 25 de novembre de 1958 Jesús Martín Cervera va topar amb l'F-86 que menava Álvarez del Castillo. El primer es va perdre. L'altre va ser rescatat entre Magaluf i el Camp de Mar per uns pescadors, notícia que recollí la premsa local.¹³ Tarsilo de Ugarte i Carlos Ascaso es mataren en avioneta a prop de la



Base Aèria de Son Santjoan (anys seixanta)

Pobla. Era el 28 de març de 1960. El 10 de juny d'aquell mateix any el capità Abelardo Benito va tenir un accident mortal fent exercicis de tir. Va caure a uns deu quilòmetres de l'illa de Cabrera. El cercaren, sense èxit, els Grumman del SAR, un helicòpter de la Marina americana i un avió de salvament italià.¹⁴ Finalment, el sergent José García Urra es matà el 26 d'octubre de 1962 a la pista de Son Santjoan quan intentava aterrar.¹⁵

El 25 de maig de 1963 els Sabre varen ser retirats de la Base Aèria de Son Santjoan. Actualment se'n pot veure algun exemplar al Museu de l'Aire (Madrid).

De llavors ençà, a Son Santjoan només resta el 801è esquadró de Salvament (SAR), creat l'any 1958 i que avui dia encara es troba en servei actiu. ■

Jordi Vidal i Reynés

Fotos: cortesia del tinent coronel José Luis Derqui (B.A. de Son Santjoan)



B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó



Nom.....

Adreça.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any Pagarà l'import (18,00 €) (estranger 21,00 €) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.



BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

BLANQUERNA

Sant Joaquin, 9
Cp 07003

S'ARENAL

Gaspar Rul-lan, 5
Cp 07006

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cp 07013

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON FORTEZA

St. Isidre Llauredor, 25
Cp 07005

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SON XIMELIS

Cap Enderrocot, s/n
Cp 07011

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament  de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95



Avió C5 "Sabre"

NOTES

(1) ROSSELLO VERGER, V. *Prehistòria de l'aviació a Mallorca*. OCB, Palma, 1974; FABREGAS, L. «Historia de la aviación civil», a *Ca Nostra*. Cort, Palma, 1966, pàg. 151-174.

(2) Destacam, pel fet de tractar temes locals, VIDAL, J. «Entreviu amb el coronel Joaquim Lassalle Pochot». *Lluc*, 736 (1987), pàg. 15-22; VIDAL, J.; MARIMON, A. «L'aviació a Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1939)». *El Mirall*, 16 (1988), pàg. 6-9; VIDAL, J. «Heràldica de l'aviació de guerra a Mallorca (1936-39)». *El Mirall*, 38 (1990), pàg. 28-30. No oblidem, però, els estudis més generals sobre la Guerra Civil com els de Josep Massot i Muntaner o el col·leccionable *Memoria Civil* (Suplement del *Baleares*, 1986). Destacam també els estudis sobre la controvertida mort de Ramón Franco.

(3) MARQUINA, A. «El sistema defensivo español durante el franquismo: las bases», a «España y la OTAN» *Cuadernos de Historia*, 16, Madrid, 1985, pàg. 4-15; TUSELL, J. *La España de Franco*. Historia 16, Madrid, 1989, pàg. 129-151; TUÑÓN DE LARA, M. *et al. Historia de España*. Labor, Barcelona, 1991, pàg. 572-591.

(4) Sobre les conseqüències ideològiques que tingueren aquests acords sobre els militars de la Guerra, MARTÍNEZ PARICIO, J. «Ejército y militares: 1898-1998», a *España. Sociedad y política*. Espasa-Calpe, Madrid, 1990, capítol 12.

(5) TOJEIRO, J. L. «Sabre», *Enciclopedia de Aviación y Astronáutica*. Garriga, Barcelona, 1972, tom 7, pàg. 498-500; ANGELUCCI, E.; MATRICARDI, P. *Aviones de todo el mundo VI*. Espasa-Calpe, Madrid, 1980, pàg. 32-35; VELARDE, J. *Aviones españoles desde 1910*. Madrid, 1995, pàg. 316.

(6) VELARDE, J. *Op. cit.*, pàg. 306.

(7) ECHEGRAY, A. «Ala de Caza n.º 4-Base Aérea de Son San Juan» (inèdit), folis 1-3. Alfonso Echegaray Sala (*Saco*) va ser cap de la Tercera Esquadrilla.

(8) «Historia de la B.A. de Son San Juan» (inèdit); SALAS LARRAZA-BAL, J.; WARLETTA, J. «75 años de la Aviación militar española». *RAA*, 547 (1986), pàg. 773-776.

(9) MICHAVILA, B. «Unidad de Vigilancia Aérea, unidad de combate». *RAA*, 506 (1983), pàg. 110-116; FERRÀ, M. «Els ianquis a ca nostra». *Memòria Viva*, Palma, 1995, pàg. 46-47, amb divertides anècdotes sobre el comportament dels americans a Sòller i a Palma; «Escorca», a *GEM 5*, pàg. 50-51.

(10) *Generales, Jefes y Oficiales que han mandado las Fuerzas Aéreas de este Archipiélago*. Facilitat pel tinent coronel J. L. Derqui (B.A. de Son Santjoan).

(11) Declaracions dels comandants Alfonso Echegaray i Dario Arana, ambdós destinats a l'Ala de Caça núm. 4 i després pilots de línies aèries.

(12) ECHEGARAY, A. *Op. cit.* foli 3.

(13) *Ultima Hora* 26-11-1958, pàg. 8.

(14) *Ultima Hora* 10-6-1960. «Cae al mar, cerca de Cabrera, un reactor de Son San Juan» (notícia de portada).

(15) ECHEGARAY, A. *Op. cit.* foli 3v-4. Les dates a *Historia de la B.A. de Son San Juan*, *op. cit.* foli [4].

Església, terrorisme i nacionalisme a Espanya

La instrucció pastoral de la Conferència Episcopal Espanyola, *Valoració moral del terrorisme a Espanya, de les seves causes i de les seves conseqüències*, d'una manera particular el capítol cinquè d'aquest document, ha estat objecte d'una intensa polèmica. Vos oferim aquest sencer a aquesta part de la Instrucció i dues reaccions en contra de naturalesa diversa, la d'un bisbe basc i la del polític italià Francesco Cossiga. La traducció catalana de tots els escrits és de *Documents d'Església* (Dd'E n. 801, 1 de febrer de 2003).

VALORACIÓ MORAL DEL TERRORISME A ESPANYA, DE LES SEVES CAUSES I DE LES SEVES CONSEQÜÈNCIES

Instrucció pastoral de la
Conferència Episcopal Espanyola
(LXXIX Assemblea plenària de novembre de 2002)

CAPÍTOL V

EL NACIONALISME TOTALITARI,
MATRIU DEL TERRORISME D'ETA

26. La present Instrucció Pastoral no pretén oferir un judici de valor sobre el nacionalisme en general. Ens cenyim al judici moral del nacionalisme totalitari, en la mesura que constitueix el rerafons del terrorisme d'ETA. No és possible desemascarar, en efecte, la malícia d'ETA sense oferir una clarificació moral sobre el rerafons políticocultural del terrorisme etarra i la seva incidència en la convivència entre els pobles d'Espanya.

27. «La nació —diu Joan Pan II— és la gran comunitat dels homes que estan units per diversos vincles, però sobretot, precisament, per la cultura.»²⁴ Ara bé, les cultures no són mai per elles mateixes compartiments tancats, i han de ser capaces d'obrir-se les unes a les altres. Estan constituïdes ja d'entrada a base del ric intercanvi del diàleg històric entre elles. Totes necessiten deixar-se impregnar per l'Evangelí.²⁵

28. Les nacions, en tant que àmbits culturals del desenvolupament de les persones, estan dotades d'una «sobirania» espiritual pròpia i, per tant, no se'ls pot impedir l'exercici i el cultiu dels valors que conformen la seva identitat.²⁶ Aquesta «sobirania» espiritual de les nacions pot expressar-se també en la sobirania política, però aquesta no és una implicació necessària. Quan determinades nacions o realitats nacionals es troben legítimament vinculades per llaços històrics, familiars, religiosos, culturals i polítics a altres nacions dintre d'un mateix Estat no es pot dir que aquestes nacions frueixin necessàriament d'un dret a la sobirania política.²⁷

29. Les nacions, aïlladament considerades, no frueixen d'un dret absolut a decidir sobre el seu propi destí. Aquesta concepció



significaria, en el cas de les persones, un individualisme insolidari. D'una manera anàloga, resulta moralment inacceptable que les nacions pretenguin unilateralment una configuració política de la pròpia realitat i, en concret, la reclamació de la independència en virtut de la seva sola voluntat. La «virtut» política de la solidaritat, o, si es vol, la caritat social, exigeix als pobles l'atenció al bé comú de la comunitat cultural i política de la qual formen part. La Doctrina social de l'Església reconeix un dret real i originari d'autodeterminació política en el cas d'una colonització o d'una invasió injusta, però no en el d'una secessió.²⁸

30. En conseqüència, no és moral qualsevol manera de propugnar la independència de qualsevol grup i la creació d'un nou Estat, i, en això, l'Església sent l'obligació de pronunciar-se davant dels fidels cristians i els homes de bona voluntat.²⁹ Quan la voluntat d'independència es converteix en principi absolut de l'acció política i és imposada a qualsevol preu i per qualsevol mitjà, és equiparable a una *idolatria* de la nació pròpia que perverteix greument l'ordre moral i la vida social.³⁰ Aquesta forma immoderada de «culte» a la nació és un risc especialment greu quan es perd el sentit cristià de la vida i s'alimenta una concepció nihilista de la societat i de la seva articulació política. Aquesta forma de «culte» està en relació directa amb el nacionalisme totalitari i es troba en el rerefons del terrorisme d'ETA.

31. Per *nacionalisme* s'entén una determinada opció política que fa de la defensa i del desenvolupament de la identitat d'un nació l'eix de les seves activitats. L'Església, mare i mestra de tots els pobles³¹, accepta les opcions polítiques de tipus nacionalista que s'ajustin a la norma moral i a les exigències

del bé comú. Es tracta d'una opció que, en certes ocasions, pot mostrar-se especialment convenient. L'amor a la pròpia nació o a la pàtria, que cal cultivar, pot manifestar-se com una opció política nacionalista.

L'opció nacionalista, però, com qualsevol opció política, no pot ser absoluta. Perquè sigui legítima ha de mantenir-se en els límits de la moral i de la justícia, i ha d'evitar un doble perill: el primer, considerar-se ella mateixa com l'única forma coherent de proposar l'amor a la nació; el segon, defensar els propis valors nacionals exclouent i menyspreant els d'altres realitats nacionals o estatals.

Els nacionalismes, com les altres opcions polítiques, han d'estar ordenats al he comú de tots els ciutadans, fonamentant-se en arguments veritables i tenint en compte els drets dels altres i els valors nascuts de la convivència.

32. Quan no es respecten les condicions assenyalades, el nacionalisme degenera en una ideologia i un projecte polític exclouent, incapaç de reconèixer i de protegir els drets dels ciutadans, temptat per les aspiracions totalitàries que afecten qualsevol opció política que absolutitza els seus propis objectius. El Magisteri de l'Església ha advertit en nombroses ocasions sobre la naturalesa perniciosa d'aquest nacionalisme.³²

El nacionalisme en què es fonamenta l'associació terrorista ETA no compleix les condicions requerides per a la seva legitimitat moral, ja que necessita absolutitzar els seus objectius per justificar les seves accions terroristes; pretén imposar per la força les seves pròpies conviccions polítiques trepitjant la llibertat dels ciutadans; i arriba a eliminar els qui tenen altres legítimes opcions polítiques. Per tot això, el nacionalisme d'ETA és totalitari i idolàtric.

El nacionalisme d'ETA considera un valor absolut el valor «poble independent, socialista i lingüísticament *euskaldun*», tot això, a més, interpretat ideològicament en clau marxista, ideologia a la qual ETA sotmet tots els altres valors humans, individuals i col·lectius, menyspreant la voluntat reiteradament manifestada per la immensa majoria de la població.

33. L'organització terrorista ETA enarbora la causa de la llibertat i dels drets del País Basc, que presenta com una nació sotmesa i annexionada a la força per poders estrangers dels quals caldria alliberar-la. Aquesta és la causa que considera suposadament justificadora del terror que practica. Amb tot, el nacionalisme d'ETA i dels seus col·laboradors ignora que tot projecte polític, per tal que mereixi un judici moral positiu,

ha de posar-se al servei de les persones i no a l'inrevés. És a dir, que la justa ordenació de les nacions i dels Estats mai no pot constrènyer ni vulnerar els drets humans fonamentals, sinó que els tutela i els promou. De manera que no és moralment acceptable cap concepció per a la qual la nació, l'Estat o les relacions entre ambdós es posin per damunt de l'exercici integral dels drets bàsics de les persones.

La pretensió que a tota nació, pel fet de ser-ho, li correspongui el dret de constituir-se en Estat, ignorant les múltiples relacions històriques entre els pobles i sotmetent els drets de les persones a projectes nacionals o estatals imposats d'una manera o altra per la força, porta a un nacionalisme totalitari, que és incompatible amb la doctrina catòlica.

34. Pel fet de ser la nació un fet, en primer lloc, cultural, el Magisteri de l'Església l'ha distingit de l'Estat amb molta cura.³³ A diferència de la nació, l'Estat és una realitat primàriament política; però pot coincidir amb una sola nació o bé allotjar en el seu si diverses nacions o entitats nacionals. La configuració pròpia de cada Estat és normalment el fruit de llargs i complexos processos històrics. Aquests processos no poden ser ignorats ni, menys encara, distorsionats o falsificats al servei d'interessos particulars.

35. Espanya és fruit d'un aquests complexos processos històrics. Posar en perill la convivència dels espanyols, negant unilateralment la sobirania d'Espanya, sense valorar les greus conseqüències que aquesta negació podria comportar, no seria ni prudent ni moralment acceptable.

La Constitució és avui el marc jurídic ineludible de referència per a la convivència. Recentment, els bisbes espanyols afirmàvem: «La Constitució de 1978 no és perfecta, com tota obra humana, però la veiem com el fruit madur d'una voluntat sincera d'entesa i com un instrument i primícia d'un futur de convivència harmònica entre tots».³⁴ És tracta, per tant, d'una norma modificable, però tot procés de canvi s'ha de fer sempre segons el previst en l'ordenament jurídic.

Pretendre unilateralment alterar l'ordenament jurídic en funció d'una determinada voluntat de poder, local o de qualsevol altra mena, és inadmissible. És necessari respectar i tutelar el bé comú d'una societat pluricentenària.

NOTES

(24) JOAN PAU II, Discurs en la Seu de la UNESCO (2-VI-1980), 14.

(25) Cf. JOAN PAU II, Carta Encíclica *Redemptoris missio*, 37.

(26) Cf. JOAN PAU II, Discurs a l'Assemblea General de les Nacions Unides (5-10-1995), 8: «El dret a la pròpia llengua i cultura, mitjançant les quals un poble expressa i promou allò que jo anomenaria la seva originària "sobirania" espiritual... Cada nació té consegüentment també el dret a modelar la pròpia vida segons les pròpies tradicions, exclouent, naturalment, tota violació dels drets fonamentals i, particularment, l'opressió de les minories. Cada nació té també dret a construir el futur donant a les generacions més joves una educació apropiada».

(27) Cf. JOAN PAU II, Discurs al Cos Diplomàtic (14-01-1984), 3-4: «En canvi, països sobirans que fa molt temps que són independents, o que ho són des de fa poc, es veuen amenaçats alguna vegada en la seva integritat per la contestació interior d'una part que fins i tot arriba a considerar o bé a demanar una secessió. Els casos són complexos i molt diversos i cadascun d'ells demanaria un judici diferent, segons una ètica que tingui en compte alhora els drets de les nacions, fundats en la cultura homogenia dels pobles, i els drets dels estats a llur integritat i sobirania. Desitgem que més enllà de les passions —i de tota manera evitant la violència—, s'arribi a formes polítiques ben articulades i equilibrades que sàpiguen respectar les particularitats culturals, ètniques, religioses i, en general els drets de les minories». Cf. també *Catecisme de l'Església Catòlica*, 2239.

(28) Cf. JOAN XXIII, Carta Encíclica *Mater et Magistra*, 262.

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 971 51 70 46

(29) N'hi ha prou amb recordar en aquest sentit la intervenció de Joan Pau II i de la Conferència Episcopal Italiana expressant la seva estima per la unitat de l'Estat italià i criticant les actituds que disgreguen la unitat social; cf. *Lettera ai vescovi italiani circa le responsabilità dei cattolici di fronte alle sfide dell'attuale momento storico* (6-01-1994). Cf. Comunicato della Presidenza della CEI, 30-VI-1992. Notiziario CEI 5/1992, pp. 183-186; cf. JOAN PAU II, Discurs davant el Parlament d'Itàlia (14.11.2002).

(30) PIUS XI, Carta Encíclica *Mit brennender Sorge*, 12: "Si la raça o el poble, si l'Estat o una forma determinada d'aquest, si els representants del poder estatal o altres elements fonamentals de la societat humana tenen en l'ordre natural un lloc essencial i digne de respecte, amb tot, el qui els arrenca d'aquesta escala de valors terrenals elevant-los a suprema norma de tot, àdhuc dels valors religiosos, i, divinitzant-los amb culte idolàtric, perverteix i falsifica l'ordre creat i imposat per Déu, es troba lluny de la veritable fe i d'una concepció de la vida conforme a aquesta".

(31) Cf. JOAN XXIII, Carta Encíclica *Mater et Magistra*, 262.

(32) Començant per Pius XI en l'ambient prebèl·lic: cf. *Pius XI*, Carta Encíclica *Ubi arcano* (23-12-1922), 12; Discurs a la Cúria Romana (24-12-1930); Als alumnes de Propaganda fide (21-8-1938).

(33) Cf. PIUS XII, Missatge radiat al poble suís (21-IX-1949): «A la nostra època, en la qual el concepte de nacionalitat de l'Estat, exagerat sovint fins a la confusió, fins a la identificació d'ambdues nocions, tendeix a imposar-se com un dogma»; cf. també: JOAN PAU II, Discurs a la Seu de la UNESCO (2-06-1980), o. 14; i IDEM., Discurs a l'Assemblea General de les Nacions Unides (5-10-1995), 8: «tenint en compte la dificultat de definir el concepte mateix de "nació", que no s'identifica a priori i necessàriament amb el d'Estat».

(34) LXXIII Assemblea Plenària de la Conferència Episcopal Espanyola, *La fidelitat de Déu dura per sempre. Mirada de fe al segle XX* (26-11-1999), 7. Comunicat de la XXXIV Assemblea Plenària de la Conferència Episcopal Espanyola (28-2-1981), *Amenaça a la normalitat constitucional. Crida a l'esperança*, 2: «És totalment necessari recuperar la consciència ciutadana i la confiança en les institucions, tot això en el respecte dels canals i dels principis que el poble ha sancionat en la Constitució».

REACCIONS A LA INSTRUCCIÓ PASTORAL

CARTA A LA COMUNITAT CRISTIANA DE GUIPÚSCOA

*Mons. Juan María Uriarte,
bisbe de Sant Sebastià*

Germans i amics: La Instrucció pastoral publicada el passat 22 de novembre per la Conferència episcopal d'Espanya ha suscitat nombroses i variades reaccions, inquietuds i preguntes en la comunitat cristiana de Guipúscoa. Aquesta situació m'indueix a oferir-vos algunes pautes que us ajudin a adoptar davant l'escrit al·ludit una actitud eclesialment madura.

El text ha estat aprovat legítimament per una notable majoria dels bisbes reunits. Amb tot, no és en si mateix moralment vinculant per a la formació del criteri i del comportament de tots els creients, ja que no constitueix un document doctrinal que hagi estat aprovat per unanimitat o ratificat per la Santa Seu.

L'escrit conté importants afirmacions relatives a la valoració moral netament i enèrgicament negativa del terrorisme d'ETA, que pertanyen al patrimoni de la doctrina moral cristiana, ha estat insistentment proclamat pel magisteri dels bisbes de la Comunitat autònoma del País Basc i postulen de tots els creients una adhesió ferma, inequívoca i conseqüent.

El mateix escrit reprova justament el concret nacionalisme d'ETA, que anteposa la nació als drets humans més elementals, desoïx la veu immensament majoritària de la societat que reclama la seva desaparició, vol imposar per la força el seu propi projecte polític i arriba a eliminar físicament els qui, en virtut d'altres concepcions polítiques legítimes, s'oposen a aquest projecte. No puc sinó compartir aquesta severa reprovació moral, igualment expressada pels bisbes bascos en repetides ocasions.

Per a una adequada valoració moral d'altres formes de concebre i de viure el nacionalisme, torno a oferir els creients d'aquesta diòcesi els criteris, encara recentment formulats, que il·luminin la seva consciència moral. La Carta Pastoral conjunta dels bisbes de la Comunitat autònoma del País Basc (29.05.2002), referint-se a les diferents opcions polítiques, diu textualment: «Mentre respectin els drets humans i s'implantin i mantinguin dins de les vies pacífiques i democràtiques, l'Església no pot ni sancionar-los com a exigència ètica ni excloure'ls en nom d'aquesta exigència. En conseqüència, ni l'aspiració sobiranista, ni l'adhesió a un major o menor autogovern, ni la preferència per una integració mes o menys estreta en l'Estat espanyol són, en principi, per a l'Església "dogmes polítics" que requereixen un assentiment incondicionat» (n. 6).

Els diferents criteris i sensibilitats dels bisbes poden a vegades portar-los a interpretar d'una manera diversa l'abast i els límits d'alguns punts de la doctrina moral de l'Església. Aquestes diferències no entelen la fraternitat episcopal ni han d'afeblir la comunió entre els fidels de les diferents Esglésies locals: «En les coses necessàries, unitat; en les discutibles, llibertat; en tot, caritat» (St. Agustí).

UNA TRISTA SORPRESA

Francesco Cossiga¹

He llegit amb profunda torbació i gairebé amb infinita angúnia el text del document de la Conferència Episcopal d'Espanya sobre el terrorisme, aprovat, ai!, amb 63 vots favorables però almenys amb 8 vots contraris i 5 abstencions, vots contraris i abstencions en els quals poso les meves esperances en el futur de l'Església d'Espanya.

És la torbació, l'angúnia d'un fidel membre de l'Església, seguidor dels seus ensenyaments, d'un catòlic liberal i d'un demòcrata cristià que fonamenta la seva «fe laica» en la llibertat i en la democràcia en els drets inalienables dels pobles, i de les nacionalitats, en la seva fe religiosa, i en la seva raó natural, segons el gran magisteri cristià des de Newman a Rosmini, de Montelabert a Lacordaire i a Ozanam, de Lord Acton a Cesare Balbo i d'Alessandro Manzoni, de Maritain a Mounier, de Mauriac a Bernanos, de Schumann a Adenauer, de Don Luigi Sturzo a Alcide de Gasperi i Aldo Moro.

Estic d'acord amb la condemna de tot terrorisme, també el d'ETA, amb el mateix esperit amb què he condemnat i he combatut democràticament com a ministre d'Interior i com a president del consell de ministres del meu país el terrorisme roig de la subversió d'esquerra i el negre de l'aixecament de dreta i també el terrorisme nacionalista que va colpir durant temps una part de la República habitada en la seva majoria per nacionalitats no italianes: Alemanya i Ladina.

D'aquí que em produeixi una trista sorpresa que, en contrast amb l'ampli esperit de comprensió demostrat per la Seu Apostòlica tot i la ferma condemna dels dolorosos esdeveniments ocorreguts al Pròxim Orient, aquesta condemna del terrorisme d'ETA no vagi acompanyada per cap anàlisi tant de les causes anteriors com de les actuals motivacions i es faci amb absoluta manca de tota prospecció no predicatòria de solucions que tinguin en compte les motivacions històriques d'aquest terrorisme, reservant, pel que sembla, la solució del problema del terrorisme del País Basc únicament a l'ús de mitjans judicials de la policia

sense cap consideració i potser sense coneixement de les diferències profundes, fins i tot sota el perfil de les solucions, que existeixen entre el «terrorisme amb base ideològica o amb base d'integrisme religiós i terrorisme amb bases nacionalistes com, per exemple, el terrorisme alemany del sud tirolès, el terrorisme d'IRA a Irlanda del Nord i el terrorisme d'ETA al País Basc».

I això mentre dins de l'esperit conciliar del diàleg entre religions i per a la construcció de la pau, catòlics italians, francesos, anglesos, àrabs i, en darrer lloc, americans busquen finalment comprendre, entre les sospites i dissidències de molts, les acusacions i les motivacions del molt més tremend i amenaçador terrorisme islàmic i de la guerrilla palestina.

Però en qualitat de cristià, de catòlic liberal i demòcrata cristià, em deixen glaçat les afirmacions no conformes amb l'ensenyament i la doctrina social de l'Església, que enfonsen les seves arrels en la teologia política i moral i en la filosofia cristiana de Tomàs d'Aquino fins a Molina, des de Vitòria a Suárez, que parlen dels drets de llibertat i d'autodeterminació dels pobles i de les nacionalitats sobre la sacralitat dels valors d'identitat i d'especificitat històrica, cultural lingüística i política; aquelles afirmacions que fan seva una concepció de l'Estat que és aliena al pensament cristià i humanista occidental i que sembla inspirar-se més en el jacobinisme francès i en els totalitarismes dels diversos feixismes.- italià, espanyol, portuguès i germànic.

I dol veure com la Conferència Episcopal d'Espanya condemna el terrorisme d'ETA i silencia el terrorisme franquista contra els bascos, contra els catalans i contra els republicans espanyols que va portar a la matança de desenes i desenes de milers de persones després de la victòria feixista a Espanya: i això en aquests dies en què es descobreixen les fosses comunes en les quals van ser llançats i amagats els cossos dels assassinats per la policia del règim franquista i quan surt a la llum l'horrible crim d'aquells nens i nenes que van ser arrabassats a les seves famílies en una bogeria ètica d'eugenèsia politicoideològica i confiats, en nom d'una anomenada educació sana, a famílies de credo franquista en contra dels principis més elementals, no dic ja que d'ètica cristiana sinó del pur dret natural.

I així veig que plana sobre l'Església d'Espanya l'ombra d'aquell catolicisme nacionalista que va ser un dels fruits enverinats de la Guerra Civil i del franquisme, contrastat en va per figures lluminoses com aquelles del cardenal Vidal i Barraquer i de Múgica, sobre els quals, després d'una momentània infa-

tuació franquista, va vessar llàgrimes de penediment, afirmant que en part ell havia estat responsable, el cardenal Gomà.

Segons l'opinió d'alguns, com a catòlic de l'Església d'Itàlia no hauria de preocupar-me perquè la meua Església particular és immune als errors i a temptacions semblants.

Però jo crec en la unitat de l'Església, crec en la «col·legialitat episcopal», en virtut de la qual fins i tot els bisbes d'Espanya que s'inclinen cap al catolicisme nacional, amb nostàlgia franquista a les venes, víctimes tal vegada de les pressions de l'actual govern de l'Estat espanyol, aquests bisbes d'Espanya que han votat aquest document, són també bisbes meus en tant que formen part de la jurisdicció de l'Església universal i ho són també perquè estan sota el meu propi bisbe: el bisbe de Roma!

I, a més, en qualitat de demòcrata i catòlic liberal, crec en la unitat de valors de llibertat i de pluralisme; d'aquí que les ofenses que els causin a la península Ibèrica fereixen també el meu país i Europa.

Sóc italià, certament,- sóc un catòlic italià però sóc també un catòlic sard, ciutadà de la meua pàtria gran, Itàlia, però ciutadà també de la meua petita pàtria incompleta, Sardenya: i, per tant, fraternament proper als germans bascos i catalans.

Per aquestes raons, com a catòlic i demòcrata cristià, europeu, italià i sard, aixeco la meua ferma protesta contra la miop i facciosa declaració de l'episcopat d'Espanya i expresso la meua solidaritat amb aquells bisbes d'Espanya que han tingut el valor religiós i moral de no votar aquesta declaració.

I ho faig amb el mateix esperit amb què he condemnat la temerària proposta d'alguns bisbes d'Espanya de promoure el procés de beatificació d'Isabel de Castella, injustament anomenada «la Catòlica», la política antijueva de la qual va iniciar a Espanya el dolorós camí que va portar molts a terres d'exili, camí l'etapa final del qual serien les cambres de gas i els forns crematoris d'Auschwitz! Perquè potser sense la política anti-hebraica d'Isabel de Castella la humanitat no estaria tacada amb els horrors de la Shoah.

Voldria recordar als bisbes d'Espanya, que tenen tan estranya idea de la inviolabilitat dels Estats existents, que la Santa Seu sempre ha sostingut amb paraules i fets la demanda i la lluita per la independència d'Irlanda, d'Eslovènia, de Croàcia i, amb anterioritat, de Polònia.

Amb la fe en la Seu Apostòlica i en l'Església universal prego per l'Església d'Espanya i en particular per l'Església del País Basc i en particular per l'Església de Catalunya perquè siguin preservats i curats de l'heretgia de l'autoritarisme estatalista i del verinós i anticristià catolicisme nacional que prima encara en la concepció estadolàtrica que emparella els dictadors Primo de Rivera i Francisco Franco i enfonsa les seves arrels en el catolicisme tradicionalista i antidemocràtic del feixisme francès de l'Action Française, durament condemnat amb desolada visió profètica pel papa Pius XI.

Amb amistat i esperança. ■

NOTA

(1) Article de l'expresident de la República Italiana reproduït a l'Avui del 5 de desembre de 2002 i publicat originàriament al diari basc Deia.

**CAFÈ
DE SA
PLAÇA**

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 971 51 70 24 • LLUC

Entrevista a M.^a Antònia Munar

—Considera que aquesta legislatura ha estat la de la consolidació del Consell de Mallorca?

—L'aprovació de la Constitució Espanyola i, posteriorment, de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, han suposat refer part del mal històric ocasionat al poble mallorquí. Però no ha estat fins a l'aprovació de la Llei de Consells, una llei justa i assenyada que desenvolupa el nostre Estatut amb seny i encert, adaptant l'estructura política a la realitat física, geogràfica i social de les Illes Balears, que ens permetrà avançar cap a la recuperació de la sobirania.

Amb la Llei de Consells hem recobrat l'esperit d'aquell Gran i General Consell que suprimiren els Decrets de Nova Planta l'any 1715.

—Que vol dir exactament quan parla del Consell com el Govern de Mallorca?

—La Llei de Consells Insulars ha fet agilitzar la seva gestió. Ha possibilitat que les institucions més properes als ciutadans de l'illa sigui realment efectiva a l'hora d'afrontar els problemes i les necessitats de la nostra societat.

El nou govern del Consell de Mallorca ara té el marc legal per ser-ho de veritat. L'articulació s'ha fet a través de la creació del Consell Executiu, òrgan format pels consellers executius del Consell de Mallorca i que dona l'impuls a la política de l'illa.

—Considera positiva la tasca desenvolupada per l'anomenat Pacte de Progrés en aquests darrers tres anys?

—La política de les nostres illes ha viscut un temps molt interessant. El canvi sofert a les passades eleccions en l'entrada del Pacte de Progrés haurà estat més o manco positiu, emperò segur que ha estat un canvi d'aires i maneres de fer les coses. Dins la democràcia és molt bo que hi hagi alternances de poder. El proper any hi haurà eleccions i el meu partit, UM, hi anirà amb el convenciment que hem fet feina per la nostra illa perquè és per ella que ens devem i la gent d'aquí és la que avaluarà la nostra tasca. No puc de cap manera obviar aquí als joves, ells que han pogut accedir a una educació important saben més que ningú diferenciar i donar importància al nostre tarannà i les actuacions que d'aquí esdevenen. Crec since-



rament que el futur polític de les nostres illes passa pel reconeixement del nacionalisme.

—Quina valoració fa de la tasca d'oposició feta pel PP?

—Aquesta és una qüestió que està en mans de l'electorat el proper maig. De totes maneres diré que a mi m'agrada que l'oposició faci feina institucional i ajudi a solucionar els problemes que es plantegen.

—Quines han estat les seves preocupacions fonamentals com a presidenta del Consell, deixant de banda la seva consolidació?

—Les prioritats d'aquesta legislatura s'han anat forjant a mesura que s'han anat rebent competències de la Comunitat Autònoma. Per exemple, no hi ha dubte que un dels nostres objectius fonamentals és millorar la infraestructura viària i aportar més seguretat a les nostres carreteres. Una vegada detectats els punts negres i zones d'alta sinistralitat s'han posat en marxa les actuacions necessàries per a l'eliminació urgent d'aquestes àrees de risc de les carreteres de les Illes. S'ha d'indicar que no hem pogut començar aquesta tasca fins a principis d'aquest any 2002 que és quan hem rebut les competències en matèria de carreteres. Assumir la competència de carreteres ha suposat un gran esforç presupostari necessari per afrontar les millores que es precisen.

—Com a presidenta d'UM, pel que fa a la qüestió dreta/esquerra, on creu que s'ubica el seu partit?

—Unió Mallorquina sempe s'ha definit com a partit de centre, liberal i progressista.

—En relació a la qüestió nacional, és partidària de superar l'actual marc autonòmic?

—L'Estatut d'Autonomia, a l'igual que la Constitució Espanyola, són dos instruments a desenvolupar. Ells mateixos preveuen la seva pròpia reforma per adaptar-se als nous temps.

No té sentit en cap dels dos casos una postura estàtica. El dret ha de cobrir les necessitats de cada moment.

Creiem que seria més positiu un desenvolupament competencial més ambiciós per a la nostra Comunitat Autònoma, ja que de moment només ens permeten ser una comunitat de tercera. L'Estatut d'Autonomia ha de fer una aposta ferma i valenta en la consecució de competències.

—Ens podria explicar com és que les seves relacions amb el PNB són tan cordials?

—Les relacions amb tots els partits nacionalistes de l'Estat són cordials. Els partits quan feim actes rellevants convidam als col·legues d'altres indrets. Citaré el cas que quan férem el vuitè congrés: hi havia una nodrida representació de partits nacionalistes de l'Estat.

PNB i UM comparteixen tan la seva posició de centre com la de nacionalista.

—En un futur immediat, no creu necessària una millor harmonia entre les dues forces mallorquines nacionalistes més importants (UM i PSM)?

—Efectivament el nacionalisme sortiria reforçat. Nosaltres sempre hem tengut una bona predisposició a parlar-ne. El que mai no s'ha de fer és estancar-se i no voler parlar. Del diàleg sempre se'n pot treure molt en positiu.

—Què opina del rebuig a l'ensenyament en català d'alguns sectors de la dreta estatalista?

—Estam en total desacord amb aquest rebuig. Tenim una llengua pròpia, i com a tal la defensam i reivindicam. Ens enriqueix a tots com a tret diferencial que suposa. Negar el seu ús a l'ensenyament només respon a la intenció de fer-la endarrerir.

—Quines mesures creu que caldria prendre per evitar l'expoli financer a què ens sotmet l'Estat espanyol?

—Els instruments jurídics estan sobre la taula, però falta voluntat política per fer-los efectius. El desenvolupament del REB s'ha de veure completat per una sèrie d'actuacions concretes com són per exemple la declaració d'interès general dels vols entre les illes i la península i entre les pròpies illes.

La conclusió que n'extraiem és que les nostres illes no estaran realment defensades a Madrid fins que no hi hagi representació dels partits nacionalistes.

—Creu necessari assumir el cost ecològic —i també polític— de la construcció d'una nova via de cintura a Palma i més camps de Golf a la Part Forana?

—La realitat és que els accessos a Ciutat cada dia es col·lapsen, vulguem o no, haurem de cercar una solució i ara com ara el segon cinturó es fa necessari a causa de la gran quantitat de

**NOU TELÈFON DEL
SANTUARI
DE LLUC**





971 87 15 25



M.^a Antònia Munar a Lluc

circulació que entra i surt de la capital. Això no és incompatible amb que s'han de fer polítiques per afavorir l'ús del transport públic i adequar-lo a les necessitats de la població.

Si volem un turisme de qualitat hem de tenir infraestructures suficients per oferir a aquest tipus de turisme que té un alt poder adquisitiu. Per tant, els camps de golf sense oferta complementària i regats amb aigua depurada es poden fer i així es va votar en el si del Consell de Mallorca per tots els grups polítics.

—El seu partit és bàsicament mallorquí, però té relacions amb partits de Menorca o les Pitiüses?

—Sí, concretament amb Unió Centristes de Menorca hi ha un conveni de col·laboració política i les relacions són molt estretes. S'ha de pensar que tot i que cada un tenim el seu àmbit geogràfic, ambdós defensen una problemàtica comuna, i el fet de tenir un acord pot possibilitar tenir més força en el Parlament de les Illes Balears.

—I amb altres partits nacionalistes de Catalunya i el País Valencià?

—També tenim relacions amb els partits nacionalistes de Catalunya i País Valencià.

—Mallorca ha rebut una allau d'immigrants, considera que s'ha de regular aquesta immigració?

—Mallorca és una illa, el seu territori i els seus recursos són limitats. Es fa necessària una regulació de la immigració per tal d'absorbir la que faci falta. Del contrari es poden produir problemes. S'ha d'afavorir la integració dels immigrants des de la igualtat de drets i deures amb nosaltres. Per tant, control dels fluxos migratoris i plans d'inversió en integració. Establiment d'oficines externes d'informació laboral. Organització d'ambaixades empresarials per a potenciar el treball als països d'origen. Polítiques globals conduents a limitar el sostre poblacional.

—I per acabar, naturalment, la pregunta que tothom es fa. Si UM torna a ser decisiva el maig del 2003, amb qui pactarà?

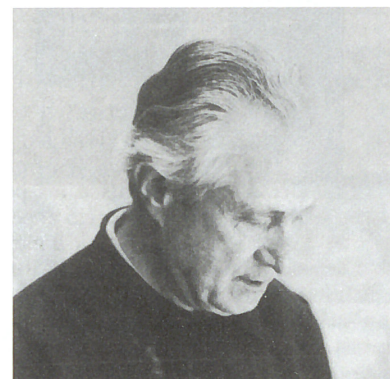
—El més prudent és esperar els resultats i d'acord amb els desitjos dels afiliats del partit farem el que considerem més positiu per Mallorca i pels mallorquins. Ja es veurà, no hi haurà pactes pre-electoral. ■

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ GABRIEL SEGUÍ I TROBAT, MSSCC



El P. Rafel Juan i Mestre, MSSCC, Fill Adoptiu d'Escorca



1. Plau-me començar el meu parlament agraint al Magnífic Ajuntament d'Escorca l'encàrrec de ressenyar els mèrits del P. Rafel Juan i Mestre per a la declaració de Fill adoptiu d'aquest municipi, atesa la meua condició de director de l'Arxiu del Col·legi de Lluc. Som gustosament portaveu dels altres germans meus de congregació, de la seva família, i de molts d'investigadors, estudiosos i trescadors enamorats de la bellesa d'aquestes muntanyes, on "Maria té un bell palau", que conegueren el P. Rafel i són testimonis de la seva bonhomia i saviesa. Deixau-me també que recordi, piadosament, la persona d'un bon amic seu, D. Antoni Cànoves, senyor de Muntanya, que avui havia d'exercir de fiscal en aquest acte. El seu traspàs ens ha privat de la seva paraula emocionada, però me'n va deixar una bestreta quan, el dia de Sant Pere d'enguany, em va dir, parlant, preocupat, del que feim avui i del paper que li pertocava accomplir: "Jo, Pare, no puc dir res dolent del P. Rafel". Que el Déu bo els hagi aplegats a tots dos a les espaioses estances del cel.

2. El P. Rafel Juan i Mestre, Missioner dels Sagrats Cors, va néixer a la vila de Porreres el 2 de febrer de 1908. Quan tenia pocs mesos, ja pujà a viure a Lluc, on son pare fou picapedrer i després encarregat de la Fonda. Va ser *blauet* de Nostra Dona i, quan tenia 15 anys, va vestir la sotana de missioner. Després dels estudis ministerials bàsics, va estudiar llengües clàssiques i arxivística a Roma; més endavant, fou preceptor de l'Escolania i missioner a Río IV (Argentina). Però destacà, sobretot, com a arxiver i curador de l'importantíssim cabal documental conservat al santuari de Lluc; en aquesta tasca, arribà a ser un mestre reconegut, per les seves acurades investigacions i el seu coneixement dels secrets de la paleografia. Morí a Lluc, per Pasqua granada, dia 12 d'abril de 1989, als 81 anys complits. Les seves despulles descansen al cementiri d'Escorca, devora la Mare de Déu de Lluc, de la qual cantava les cobles, essent infant, amb veu de baix vellutada.

3. Arrib al bessó de la meua intervenció laudatòria: al·legar els motius pels quals el P. Rafel és mereixedor de ser declarat Fill adoptiu d'Escorca. Val a dir que, en realitat, no és avui la primera vegada que l'Ajuntament d'Escorca ret homenatge al P. Rafel; ja ho féu el 1981, amb motiu de les seves nocces d'or sacerdotals. Vet aquí, doncs, el meu primer argument a favor: els habitants d'aquesta contrada li reconegueren, ja en vida, llur estimació, en la persona de les seves autoritats públiques. Aleshores, no fou possible nomenar-lo Fill il·lustre, perquè ell mateix s'hi oposà fermament. És probable que recordàs allò de l'Escriptura: "L'home no dura en els honors".

En segon lloc, tenim la seva tasca com a arxiver del santuari. Quan fou encarregat, per primera vegada, de l'arxiu del Col·legi, el trobà en un estat catastròfic. Amb paciència i destresa, en féu un primer projecte de catalogació, del qual resten nombroses fitxes esgrogueïdes, en desenrotllà els pergamins i n'encapsà adequadament la documentació. La seva anada a l'Argentina va impedir que continuàs endavant. Quan tornà a Lluc, definitivament, el 1958, va completar el seu treball, del qual encara som deutors els qui hem dirigit l'arxiu. En veritat, la seva tasca d'arxiver ha de pesar molt com a mèrit per ser adoptat com a Fill per aquest municipi, perquè, sense l'arxiu del santuari, és impossible qualsevol aproximació seriosa a la història d'Escorca. En efecte, no hi ha dubte que aquest municipi té una personalitat pròpia, que li donen els seus nuclis de població i les seves antiquíssimes possessions. Però també és innegable que el Casal de Santa Maria és el seu joiell més preuat, l'indret que ha fet universalment conegut l'antic Terme de Muntanyes. Abans dels turistes, els seus camins eren ja recorreguts pels pelegrins, i abans de les belles propagandes del Foment de Turisme, hi ha el *Llibre d'invençió i miracles* del Dr. Busquets. La Universitat d'Escorca, l'antecessora de l'actual Ajuntament, era ben conscient d'això; basta veure el zel amb què vetlava perquè els obrers del santuari complissin com pertoca els seus deures. Així, doncs, ordenant i escor-

collant l'arxiu llucà, el P. Rafel va fer un servei impagable al municipi.

En tercer lloc, i en conseqüència, bé podem dir que el P. Rafel és l'historiador, per excel·lència, d'Escorca. Vos n'oferiré una petita mostra, amb els títols principals dels seus escrits i treballs sobre la nostra contrada:

a) L'obra més representativa de la seva producció històrica és la sèrie ciclostilada *Hojas de Lluc*, començada a publicar el 1978. Es tracta d'estudis monogràfics, algun dels quals abasta diversos quaderns, que toquen temes de la història del santuari de Lluc i del municipi d'Escorca. Precisament, els núms. 18-25, 29 i 32, es titulen *Escorca. Apuntes para la historia de un municipio*, de consulta indispensable per als historiadors; per això, l'Ajuntament d'Escorca n'ha patrocinat l'edició.

b) La *Toponímia d'Escorca. Documentada i actual*. És un manuscrit sense data, en forma de fitxes, conservat a l'Arxiu del Col·legi de Lluc. Li hem posat el nom, en català, de *Toponímia d'Escorca. Documentada i actual*, usant una expressió del P. Rafel mateix. Cadascuna de les fitxes duu, en la part superior, el nom del topònim, amb els seus sinònims, si s'escau. Per exemple, la fitxa núm. 1, té aquest encapçalament: *Ses Voltes d'Aubarca. La rota del salt*. A continuació, hi ha un comentari sobre la localització i les característiques del topònim o bé es transcriu, per orde cronològic, la documentació relativa al topònim, amb indicació de la font corresponent. Aquest acurat estudi, del qual la Universitat de les Illes Balears prepara una edició, ens fa avinent també que el P. Rafel fou un excursionista entusiasta, que apamà tot Escorca i la seva rodalia. Vet aquí, doncs, la doble font del seu treball sobre la toponímia: la investigació històrica i arxivística, i l'exploració personal del terme d'Escorca.

c) Fitxers de documentació. Conservam també a l'Arxiu del Col·legi de Lluc diversos fitxers amb material d'interès toponímic, en els quals el P. Rafel transcriu documentació relativa a diverses possessions i topònims, en sa major part d'Escorca, però sense cap elaboració. La procedència de la documentació sol ser l'arxiu de Lluc mateix. En segon lloc, hi ha un fitxer de temes diversos. Conté devers 200 fitxes sense numerar, amb documentació sobre les següents possessions: Son Colom, Alqueria d'Escorca, Son Nebot, Alofra, Binimorat i Macip. Finalment, hi ha un fitxer de possessions, format per gairebé un milenar de fitxes, sobre cavalleria de sa Calobra, Sant Llorenç de sa Calobra, Calobra, Coloms, Tuent, Els Colls-El Bosch, Bini, El Bosch, Registre de propietat, Almelug, Molins d'Almelug, Molí de Turixant, Montanya, Benitiger-Montoya, Mortig, Ariant, Barracar, Binibona, Amers-Figarolas, Binifaldó, Clerianes Menut, Mossa i altres possessions.

d) Treballs impresos. N'esmentam només els que tenen alguna relació més directa amb Escorca. Vull advertir que la llista és incompleta. Aquests treballs tenen com a característiques la documentació exhaustiva de les dades presentades -tenint evidentment com a font els fitxers que hem presentat- i el buidatge bibliogràfic.

Articles a col·leccions i revistes

- a) *El Barracar, Hojas de Lluc* núm. 8.
- b) *Montanya, Hojas de Lluc* núm. 17.

c) *Escorca. Apuntes para la historia del municipio, Hojas de Lluc* núms. 18-25; 29 i 32.

d) *La atalaya de Coscomar*, "Lluc" 470 (gener 1960), pàgs. 16-19; *ibid.* 471 (febrer 1960), pàgs. 39-40.

e) *Por un sendero*, "Lluc" 484 (abril 1961), pàgs. 110-112; *ibid.* 485 (mayo 1961), pàgs. 141-143.

f) *El camino de Mossa*, "Lluc" 486 (junio 1961), pàgs. 173-176.

Fulletons

a) *Tuent La Calobra*. Sóller 1966.

b) *L'oratori de Sant Llorenç, Tuent i sa Calobra*. Mallorca 1975.

c) *Mortig. Datos históricos sobre la alqueria de Mortig*. Lluc-Escorca 1972.

d) *La alqueria de Mosso*. s/d. [pro manuscrito]

e) *Parroquia de San Pedro de Escorca (Datos sobre su historia)*. Lluc-Escorca 1976.

Articles a setmanaris

a) *Escorca*, "Sóller" 17/3/1971.

b) *Almelug*, "Sóller" 23/3/1969; 24/1/1970.

c) *Los molinos de Almelug*, "Sóller" 29/11/1969.

d) *Els Colls*, "Sóller" 1979.

Vet aquí, senyores i senyors, com l'amor del P. Rafel pel santuari de Lluc i el terme d'Escorca es traduí en milenars de fitxes i en centenars de planes editades, acomplint la dita llatina: "Facta, facta, non uerba", és a dir, "Fets, fets, i no just paraules". Un amor intel·lectualment expressat, certament, però no menys profund i demostratiu. Per bé que era exquisidament cordial, el P. Rafel defugia la xerrameca i la paraula vàcua; per això, la manera com parlava millor era escrivint. I és ben palès, com hem vist, que Escorca és la gran beneficiària de la seva tasca investigadora.

Que aquest acte d'avui sigui més que un reconeixement pòstum dels mèrits del P. Rafel, d'aquells que tan sovintegen, perquè no comprometen a res. Que sigui, més tost un esperó perquè recobrem la nostra identitat com a poble, al redós de Santa Maria de Lluc, Patrona del municipi; també, perquè els nostres joves s'animin a formar-se seriosament com a persones i ciutadans, de manera que els escorquers del futur s'hi puguin reconèixer. El P. Rafel ens ajudà a cercar les arrels d'Escorca. Que el seu esforç no hagi estat balder.

INTERVENCIÓ DEL SR. GASPÀR VALERO, FISCAL

El treball que avui m'ha estat assignat, el de fiscal, és en certa manera ingrát, car està pensat per fer d'advocat del diable, de jugar a la contra. Realment, la tasca de fiscal respon a una opció planificada per a aquells casos en què no hi ha unanimitat i, especialment, quan el bé general es pot veure ressentit o perjudicat per l'actuació proposada. És per això, per exigències del guió protocol·lari, que avui no hauria de venir a fer cap elogi del P. Rafel Juan i Mestre, sinó més aviat a esbrinar-ne retrets, a plantejar greuges i acusacions, gelós i primmirat d'un bé tan majúscul com el de nomenament de Fill adoptiu. Però en la present ocasió, si enfocàs al peu de la lletra aquest plantejament de jugar a la contra, seria una dedicació ben inútil i una autèntica pèrdua de temps, per a vostès i per a

mi mateix, ja que és ben debades qüestionar la integritat del treball fet pel P. Rafel Juan i Mestre en benefici de Lluc i de tot el municipi d'Escorca, tant com discutir que, per Llevant, neixen dies.

I tanmateix, haurem de convenir que cal dur a terme la feina de fiscal amb honestedat i rigor, a fi de procurar que la persona que ha de rebre la més alta distinció del municipi d'Escorca tingui complimentat el seu procés amb tots els punts sobre les is.

He de dir-vos que, el meu coneixement del P. Rafel, es limita a la seva darrera dècada de vida, quan ens explicava, a mi i al meu equip de recerca toponímica de la Universitat, detalls sobre els noms d'Escorca, o quan ens obria les portes de l'arxiu del Santuari, o quan compartíem excursions amb el Grup Excursionista de Mallorca i sortides de sol llustrals, beneïdes per les misses que ell deia, any rere any, a la diada de Sant Bernat de Menthon, en l'estrep més alterós de les nostres muntanyes, en la cuculla més encinglada i disforja de la Serra. He acceptat la comanda perquè consider un honor intervenir amb aquestes paraules, encara que molts de vosaltres ho haguéssiu pogut fer millor i més entrançablement, especialment el malaguanyat Antoni Cànaves de Muntanya, desaparegut recentment, al qual realment pertocava ser present, ara i aquí, parlant del P. Rafel.

Són conegudes i proverbials la humilitat i la generositat del P. Rafel Juan, però vull esmentar que, complementàriament a l'anterior asseveració, també ens trobam davant una personalitat forta com les roques cantelludes de les muntanyes llucanes, que ell coneixia com el palmell de la mà. Així, sabem que ell no defugia la polèmica quan hom discutia els fonaments de les seves conviccions. La integritat era part del seu ésser i era rigorós no només amb el treball, sinó amb l'exemple quotidià. Però, com deim, era a la vegada una persona oberta i dialogant, molt especialment amb els qui tocaven a la seva porta en petició d'ajut o d'assessorament, ja fos religiós, espiritual o cultural. Les excursions amb ell eren portes obertes a la natura, a la història, a la toponímia, a l'etnografia... i portes obertes en sentit estricte, perquè no hi havia possessió, casa o propietat que no es retés a la personalitat genuïna del nostre homenatjat, com si fos el dia del Salpàs, del romiatge regenerador.

Demana que em sigui permès lamentar que bona part del treball d'historiador del P. Rafel, com les *Hojas de Lluc*, ni més ni menys que 32 pleclets multicopiats, de periodicitat irregular, són un dels testimonis d'una tasca enorme, però amagada i humil; aquesta obra, com els nombrosos articles dispersos aquí i allà, és una pedra preciosa amb els darrers retocs sense polir, intrometible. Metodològicament, potser podríem retreure que el seu estil participa, en part, de les característiques del treball d'un erudit decimonònic: una prosa abarrocada, i un gran detallisme de contingut. I, per a aquells que creuen en l'asèpsia purista de l'historiador objectiu, els hem de dir que el P. Rafel no defuig un to marcadament apologetic, referit a la Mare de Déu i als drets del Santuari.

Els adversaris de la cultura o, simplement els apàtics culturalment parlant, podrien fer-li també una reprensió: el P. Rafel va encaminar molta gent, de la meua generació i de l'anterior, pels viaranyes del gran temple de la natura, i així esde-

vingué un agent transmissor de l'amor per la muntanya. Així mateix, com a pedagog, llatísta, musicòleg, erudit de la història, arxiver, onomasticòleg, quantes persones s'han sentit encoratjades a seguir els seus vials...! Era ell el que servava un dels llumenerets blaus que tan magistralment resplendeixen dins la casa santa del Cor de la Muntanya, i els bernadets, els joanets i les catalinetes de les rondalles s'hi acostaven, sempre a la recerca de saviesa.

Moltes admiracions de bon cor i més d'una enveja soterrada s'hauran fet creus d'aquell homenet, que pujava cingles i desgrimava passos i barrancs amb un bon farcell d'anys damunt l'esquena i amb la sotana negra de la seva advocació, potser esfilagarsada per mil escarrinxades, però impol·luta en el seu simbolisme, no debades era la identificació d'un dels seus grans excursionistes. Com deia el prior de Lluc l'any 1981: "L'home que sap tancar-se a l'Arxiu de Lluc per fer història minuciosa també sap obrir-se amb ànima de poeta i contemplatiu a l'esforç de les llargues caminades a través de la Serra. Trescador infatigable sap trobar qualsevol dreuera desconeguda o reconèixer amb el seu nom propi un cingle aspriu o un gorguet amagat. Amb la sotana escarrinxada per les argelagues o les aritges i amb el gaiato de canyaferla, esdevé tota una figura mítica, senyera de la vida religiosa observant, de fidelitat al sacerdoci, d'amor a Lluc i a les muntanyes".

Era també el P. Rafel, ja en plena maduresa, quan ens contava *in situ* com aquella doneta, una mare de Tuent, va acalar el cap per a sempre en veure caure el seu fill del que s'anomenaria, des d'aquell dia, el pas de s'Al·lot Mort. Era ell quan, dins els torrents de la conca d'Albarca, explicava com el nom de la font de ses Escolades havia derivat popularment en 'font de ses Culades', o com el puig Agudell havia esdevingut puig Budell.

Aquest fiscal pot acusar, tendrament i *a posteriori*, el P. Rafel i el seu context, per la manca de recursos disponibles aleshores, realitat que no permeté l'existència d'un pla de publicacions molt més ample. L'acusació també recau, i més tendrament encara, sobre aquella humilitat extremada del nostre protagonista d'avui, cosa que aminorà l'efecte multiplicador de les seves explicacions i del seu exemple. L'expansió del seu mestratge per àmbits més amples i més llunyans se'n ressentí, i és que el P. Rafel sens dubte s'identificava més amb l'endemisme relict d'un penyal arprívol del torrent de Pareis, com la riberiana "bella herba parietària que ama la penombra humida i té una tan sensitiva tremolor", que amb les ufanoses flors d'una gran via urbana, vistoses i sense arrels.

Sr. Batle, Srs. Regidors, Rvd. P. Prior del Santuari de Lluc, acceptau aquestes paraules lleugerament queixoses com una metàfora literària de qui subscriu, que hagués volgut tastar encara més un trosset de la benaventurança peripatètica que l'exemple i la feina del P. Rafel representaven. I és que, d'acord amb el poeta que lloa el P. Rafel,

*L'amor al Santuari de Lluc, cel i paisatge,
es féu batec i ritme i sang del vostre cor.*

Assumesc íntegrament la proposta del Sr Ponent, el qual aprofit per felicitar, car no veig cap objecció que impedeixi o desrecomani el nomenament del P. Rafel Juan com a Fill Adoptiu d'Escorca. ■

A la Ciutat dels Llibres

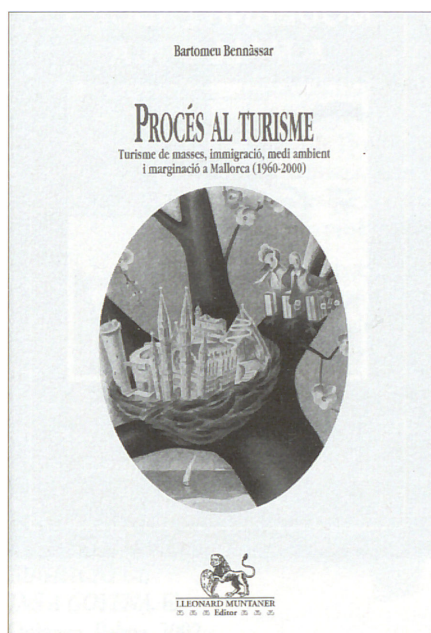
Reflexions sobre el turisme. Les investigacions de Mn. Bartomeu Bennàssar i Vicens

Procés al turisme. Turisme de masses, immigració, medi ambient i marginació a Mallorca (1960-2000). Lleonard Muntaner Editor. Palma 2001, pp. 497.

Turisme amb rostre humà. El turista: un viatger i un visitant. Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, n. 31. Palma 2002, pp. 62.

El Dr. Bartomeu Bennàssar (Felanitx 1937) és professor de teologia moral al Centre d'Estudis Teològics de Mallorca i a l'Institut Superior d'Estudis Eclesiàstics. La seva tasca d'investigació teològica ha depassat les fronteres eclesials i ha merescut un ampli reconeixement. N'és una prova la concessió del Premi Ramon Llull, de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, l'any 2001. Les dues obres que tenim el gust de presentar tenen l'arrel en la tesi doctoral, *Turismo y pastoral. Síntesis de teología para las vacaciones* (1964), que va defensar a la Pontificia Acadèmia Alfonsiana de Roma. Ha estat sempre un generós col·laborador de la revista LLUC. Aquesta breu nota vol ésser el nostre particular reconeixement a aquest teòleg obert i lliure, profund i atent als batecs de la realitat; per això, mateix ha tingut més de dos disgusts dins la comunitat eclesial.

La primera obra és un llibre cabdal per entendre el nostre complex món del turisme, aquest fenomen social que, de forma accelerada, ha canviat Mallorca,



la seva manera de ser i de tenir. El títol de l'obra ja és ben aclaridor: *Procés al turisme*, una visió crítica, acurada, sobre el turisme de masses, la immigració, el medi ambient i la marginació a Mallorca en el llarg període de 1960 a 2000. Bennàssar jutja el turisme, aquest "fenomen industrialitzat, massificat i economitat" amb una "mirada més fonda i més humana". La problemàtica d'anys enrere ha canviat poc; més bé se n'han accentuat certs aspectes (massificació, manca de recursos naturals, destrucció

del medi ambient). Bennàssar diu que el turisme és un "fenomen de consum": consum de turistes, de treballadors, de territori, de paisatge, d'espai per a oci i diversió ... El consum, quan és esbojarrat, consumeix el consumidor. Ha consumit Mallorca, el paisatge i les persones: el mateix futur socioeconòmic, cultural i polític. Cadascuna de les quatre parts en què es divideix el llibre, tot i la seva interrelació, duen el pròleg d'un especialista en el tema tractat: *Turisme de masses*, de Miquel Alenyar; *Medi ambient*, de Miquel Àngel Llauger Lull; *Immigració*, de Carmel Bonnín, i *Marginació*, de Jaume Santandreu. Completa el volum un apèndix documental.

La segona obra és un fullet en el qual concreta reflexions del llibre anterior, i que resumeix la pretensió bàsica de l'autor, humanitzar el turisme i fer-ne una eina de comunicació i d'intercanvi entre pobles i cultures. Dues de les perspectives més interessants són la reflexió teològica sobre el turisme i el bisbat de Mallorca com una diòcesi turística, amb tots els canvis i els desafiaments pastorals que això suposa. A l'apèndix, hi ha les *Orientacions per a la pastoral del turisme* del Pontifici Consell de la Pastoral per als Emigrants i els Itinerants (21 de juny de 2001), un document prou interessant que val la pena conèixer. ■

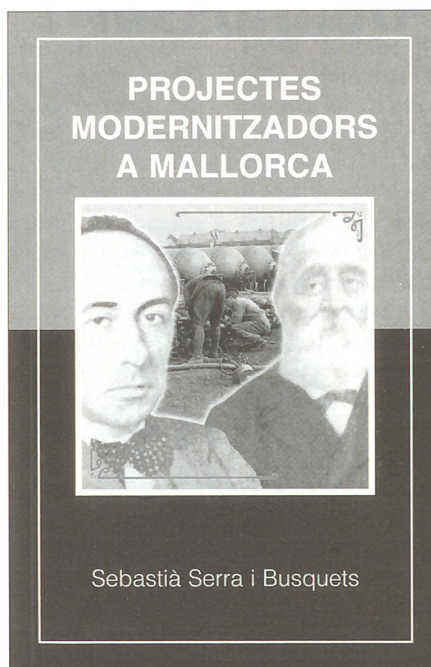
Ramon Ballester
Gabriel Seguí

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

Projectes modernitzadors a Mallorca

És molt probable que s'hagi exagerat un tant el pes de l'immobilisme social, cultural i econòmic així com del conservadorisme ideològic en l'esdevenir històric de la Mallorca contemporània. En aquest llibre, fruit d'un llarg procés de recerca i de síntesi, es reivindiquen un conjunt de persones i de reflexions de caràcter renovador que pretenien impulsar projectes modernitzadors. També s'expliquen les dificultats i el ressò que han tengut aquestes propostes. D'altra banda, algunes aviat es convertiren en realitat, d'altres varen haver d'esperar dècades i en determinats casos —com la qüestió educativa, el cost de la insularitat o la qüestió de la llengua—, encara són objecte de debat avui en dia. En ocasions, aquests programes renovadors anaven acompanyats d'un reformisme social i polític de caràcter netament progressista. Però també hi va haver reflexions modernitzadores que pretenien millores econòmiques, i fins i tot certes innovacions educatives, però sense modificar per res l'estatu quo social i polític i molt manco posar en dubta el poder existent.

Amb l'objectiu d'oferir una visió de conjunt dels projectes modernitzadors, el professor Sebastià Serra ha analitzat un llarg període, de manera que podem parlar d'un estudi de "llarga durada", en certa manera semblant a la història de les mentalitats francesa. En concret, aquest llibre comença al final del segle XIX, en l'època de la Restauració i continua amb la lenta decadència d'aquest sistema durant les primeres dècades del segle XX, la Dictadura de Primo de Rivera, la Segona República i la interminable Dictadura de Franco fins arribar a la Transició.



Sebastià Serra i Busquets

Alguns dels gran temes que planen sobre tot l'estudi són el desenvolupament econòmic, i sobretot el foment del turisme; la qüestió del port franc i del concert econòmic amb l'estat; la higiene i la sanitat; l'analfabetisme i l'educació en tots els seus nivells; l'urbanisme i la manca d'habitatges; la necessitat de realitzar reformes socials que minvin les desigualtats socials; i els moviments migratoris i les seves repercussions.

Més en concret, i entre d'altres aspectes, s'analitzen les propostes dels regionalistes-nacionalistes modernitzadors del final del segle XIX i el començament del segle XX; les reflexions de Pere d'Alcàntara Peña, especialment importants pel que fa la qüestió social; les dels republicans nacionalistes com Lluís Martí o Benet

Pons Fàbregues; Bartomeu Amengual i la seva pionera "indústria dels forasters"; les iniciatives agràries; els projectes de sanejament i millora dels nuclis urbans d'Eusebi Estada, Bernat Riera, Pere Garau o Jaume Enseñat; els debats entorn de la crisi de subsistències provocada per la Primera Guerra Mundial; les activitats de la Junta Local de Reformes Socials; el liberal reformisme del balearista Lluís Alemany Pujol o el liberal regionalisme de Guillem Forteza.

Es dedica tot un capítol al límpuls reformista sota la Segona República, amb especial esment a la tasca desenvolupada per personalitats com Emili Darder, Llorenç Bisbal i Alexandre Jaume. A continuació, i de forma molt novel·losa, s'analitza el llarg període franquista, on es destaquen les reflexions de Bartomeu Quetglas Gayà, de la Junta Provincial d'Ordenació Econòmica i Social de les Balears (1947), de diversos congressos i assemblees dedicades al turisme així com les assemblees i informes del Consell Econòmic Sindical de Balears. Així mateix, s'analitzen els plans d'ordenació urbana i de construccions escolars, ja en el final d'aquest període. Sorprenentment, bona part d'aquestes reflexions, naturalment sense posar en dubte el marc polític autoritari, fan notar els múltiples problemes socials i culturals de la societat mallorquina així com els desequilibris provocats pel brutal creixement del turisme i una immigració massiva. De fet, com indica Sebastià Serra, un cert nombre de tècnics ideològicament poc afins a l'aparell franquista col·laboraren en aquests estudis.

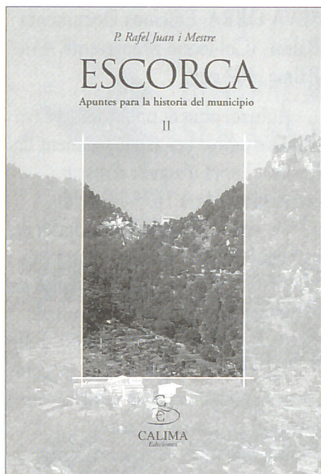
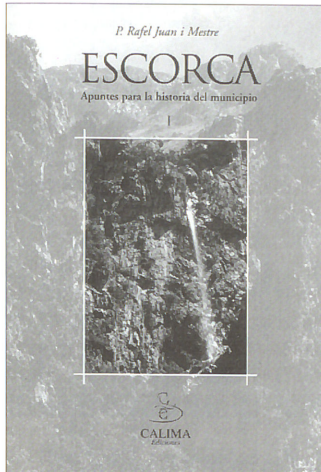
En definitiva, es tracta d'una obra no tan sols important per a conèixer la nostra història contemporània, sinó per comprendre la realitat actual i els grans debats socials, econòmics, culturals i polítics. ■

Antoni Marimon Riutort

SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS (2003): *Projectes modernitzadors a Mallorca des de finals del segle XIX al final de la dictadura franquista*. Editorial El Far de les Crestes, Palma, 189 pàg. Col·lecció L'Horitzó 3.



Mostrador



Rafel JUAN MESTRE: *ESCORCA. APUNTES PARA LA HISTORIA DE UN MUNICIPIO*. Calina ediciones. Palma 2002. 2 vols.

Reedició de diversos fascicles de les *Hojas de Lluc* d'altres treball sobre el municipi d'Escorca de l'antic arxiver del santuari de Lluc. Aquests dos volums són en realitat un esbòs d'història medieval del municipi fins al s. XV. S'hi nota l'acurada metodologia de treball d'arxiu d'aquest notable documentalista que fou el P. Rafel. S'ha optat per mantenir la llengua original castellana

dels treballs, per causa de les dificultats tècniques de la traducció. L'edició, patrocinada per l'Ajuntament d'Escorca, és a cura del P. Gabriel Seguí, actual arxiver de Lluc.



Maria del Mar CARO MESQUIDA i Jordi PONS BOCH: *DE LES ORONETES A LES PLATGES DE CEREAL. L'EMIGRACIÓ DE MALLORQUINS A GOYENA*, Els Camins de la Quimera, Palma, 2002.

En l'actualitat coneixem prou bé els elements fonamentals de l'emigració dels ciutadans de les Balears a terres americanes. Així i tot, atesa la dimensió d'aquest fenomen queden llacunes i aspectes en els que cal seguir les línies de recerca i d'investigació iniciades anys enrera. Això és el que precisament han fet aquests dos historiadors en aquest treball. Han fet l'objecte del seu estudi el municipi argentí de Goyena, crear a principis del segle XX en la seva major part per mallorquins nascuts Son Servera, Manacor i Sant Llorenç des Cardassar. Aquest col·lectiu va desenvolupar uns corrents i cadenes migratòries prou importants entre aquesta localitat i Mallorca. Allà bàsicament es dedicaren a les tasques agrícoles i més

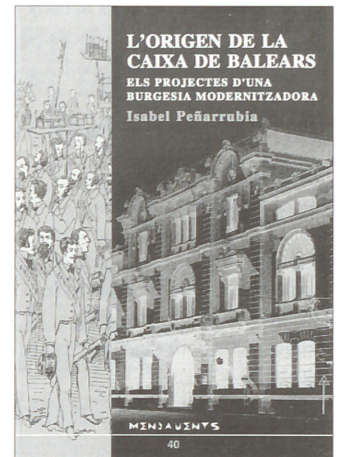
concretament al conreu de cereals. Els autors, analitzen acuradament els protagonistes no tan sols de la fundació sinó també de les diferents cadenes migratòries que s'establiren. El moviment associatiu desenvolupat pel col·lectiu de Mallorquins és un altre dels aspectes més rellevants. De les diferents entitats en destacà la *Sociedad Española de Socorros Mutuos*, fundada el 1924 per mallorquins. Al llarg del segle es fundaren al municipi un total de 15 entitats (esportives, cooperativistes, culturals, religioses, etc) en les que hi trobam gairebé sempre la presència d'illencs.

Cap els decennis dels quaranta l'emigració cap a Goyena ja s'havia aturat, especialment a causa de la manca de diversificació de l'activitat econòmica. Això propicià que en els decennis següents es produís un segon èxode, que havia de portar molts de mallorquins a les grans ciutats d'Argentina



Antoni ORDINAS GARAU, Gabriel ORDINAS MARCÈ, Antoni REYNÉS TRIAS: *ESCORCA. GUIA DELS POBLES DE MALLORCA*. Mallorca 2002.

Aquesta nova guia de la sèrie de pobles publicades pel Consell de Mallorca i el Grup Serra és un bon instrument per conèixer l'antic Terme de Muntanyes. Té en compte una abundosa bibliografia i els autors han fet també moltes hores de treball de camp. A part de la secció dedicada al santuari de la Mare de Déu de Lluc, que és el centre del municipi, hi destaca l'atenció posada en les possessions, que en aquest municipi cobren una especial importància per la seva abundància i per les reduïdes dimensions dels nuclis de població.

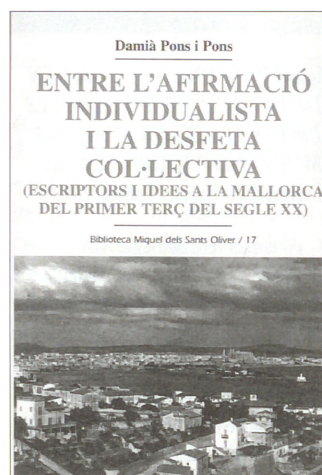


Isabel PEÑARRUBIA: *L'ORIGEN DE LA CAIXA DE BALEARS. ELS PROJECTES D'UNA BURGUESIA MODERNITZADORA*, Edicions Documenta Balear, Palma, 2001.

Al darrer terç del segle XIX Mallorca va iniciar el que havien de ser ja durant el segle XX un seguit de transformacions de caràcter econòmic i que tengué les lògiques conseqüències demogràfiques, socials i urbanístiques. Un dels aspectes més destacats i ha estat el paper protagonista de nous grups socials emergents de la burgesia i la classe obrera. A més, el debat social, estava l'ordre del dia amb propostes diverses i de diferents àmbits ideològics i socials per fer front a la nova situació social. És per això que la doctora Isabel Peñarrubia s'ha centrat en aquest estudi en el paper fonament d'un grup de burgesos que al voltant de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears varen esdevenir els capdavanters de la modernització econòmica però també els divulgadors d'un reformisme social que havia de generalitzar la instrucció pública, la incorporació de la dona a l'esfera pública i l'acabament de la discriminació dels xuetes, l'accés de la

classes obrera a la vivenda i a unes condicions de vida i de treball dignes.

Isabel Peñarubia no es limita a l'anàlisi de la fundació de la Caixa d'Estalvis i i Mont de Pietat de les Balears així com els seus primers projectes i realitzacions, sinó que ho emmarca en el context general i analitza acuradament el paper que tengueren els fundadors de la caixa d'estalvis en d'altres entitats i organitzacions amb les quals hi havia objectius i propòsits afins: l'Ateneu Balear, La Unió Obrera Balear, les organitzacions republicanes, cooperatives, mutualitats, etc. així com les interrelacions que es produïren. També resulten prou interessants les biografies que ha elaborat l'autora de cadascun dels personatges que intervingueren en la creació de la caixa d'estalvis, així com l'anàlisi de la seva trajectòria i extracció social, professional i ideològica.



Damià PONS I PONS: *ENTRE L'AFIRMACIÓ INDIVIDUALISTA I LA DESFETA COL·LECTIVA (ESCRITORS I IDEES A LA MALLORCA DEL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX)*. Universitat de les Illes Balears/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Palma/Barcelona, 2002, 239 pàgs.

Recopilació d'una quinzena d'estudis i articles que havien estat publicats d'una manera extremadament dispersa en els anys setanta, vuitanta i noranta del segle XX. Constitueixen un conjunt d'aportacions bàsicament d'història de la literatura catalana a Mallorca entre el final del segle XIX i la desfeta brutal

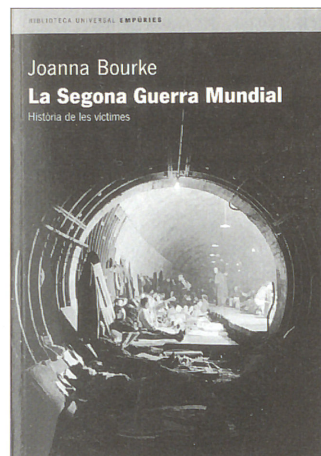
del 1936. L'autor no es limita, afortunadament, a fer una història estrictament literària sinó que s'endinsa en el terreny de la història de les idees i fins i tot dels moviments polítics. Entre d'altres aspectes estudiats, en destacam el modernisme a Mallorca, els intel·lectuals mallorquins davant l'afer Dreyfus, els orígens ideològics i culturals de Llorenç Riber i el nacionalisme, l'acció cultural i la producció literària a Mallorca entre el 1917 i la II República. Esment a part ens mereix l'estudi sobre l'Espurna (1909), un treball modelic publicat un ja llunyà 1979 i que encara ara és una obra de referència per a tots aquells que ens interessam per a l'evolució històrica del nacionalisme a Mallorca. L'obra inclou un pròleg de Joaquim Molas. AMR



Luis Ignacio GOMILA JAQUOTOT Y SÁNCHO: *DERECHOS SOBRE EL AGUA DE LA FUENTE DE LA VILLA EN LA HUERTA DE PALMA*. Estudi preliminar: M. Oliver Moragues. Ajuntament de Palma, 2000, 207 pàgs.

La qüestió de l'aigua és un tema d'una gran importància en l'esdevenir històric de Mallorca. Probablement, un dels aqüífers més importants de l'illa ha estat, i encara ho continua essent, la Font de la Vila. Aquesta, anomenada Ayn al-Amir en temps dels musulmans, fou durant segles el principal proveïdor d'aigua de la ciutat de Mallorca. Part de l'aigua corresponia a la ciutat i part a particulars i sorgiren un Col·legi i un Tribunal de l'Horta. El creixement de Palma va fer que la corporació municipal s'enfrontàs al Col·legi en un llarg i complicat plet, que finalitzà

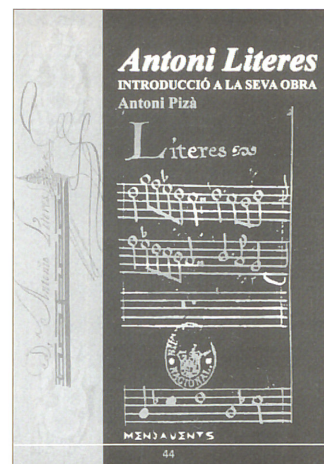
el 1913 amb l'expropiació completa de l'aigua i la síquia de la Font de la Vila. Aquest llibre inclou un llarg estudi preliminar de Manuel Oliver Moragues i l'edició anàstica d'una obra de 1868 que ofereix una gran informació sobre els nombrosos perceptors d'aigua de l'esmentada síquia. Un índex analític arrodoneix el treball. AMR



Joanna BOURKE: *LA SEGONA GUERRA MUNDIAL. HISTÒRIA DE LES VÍCTIMES*. Empúries/Ediciones Paidós Ibérica, Barcelona, 2003, 278 pàgs.

En aquests moments en que tornem a bufar els vents de guerra i un imprudent i servil govern estatal ens ha implicar en un llunyà conflicte, pot resultar d'interès llegir un llibre diferent sobre la Segona Guerra Mundial. Existeix una ingent bibliografia sobre la guerra més devastadora de la història de la humanitat, però no són gaire els treballs que, com en aquest cas, posen l'èmfasi en les víctimes. I molts menys, els que tenen en compte la participació, sovint involuntària, de les dones i els nins. La professora Bourke passa revista, d'acord amb la cronologia i l'evolució general de la guerra, a tota mena de patiments i d'excessos comesos, massa sovint, contra la població civil. I en aquest llibre no són estudiats només els espantosos crims contra la humanitat perpetrats pels nazis i, en menor mesura, pels japonesos, sinó que també s'analitzen alguns aspectes sinistres, i molt menys coneguts, de la política militar dels aliats. N'és un exemple el bombardeig de Dresden (Alemanya), el febrer del 1945, on l'aviació dels Estats Units i de la Gran

Bretanya van capolar 20 km² de ciutat i va assassinar, com a mínim, entre 25.000 i 35.000 civils, molts dels quals eren refugiats que fugien dels desastres de la guerra. L'obra es completa amb un quadre cronològic, una bibliografia, diverses figures i mapes i un índex onomàstic i toponímic. AMR



Antoni PIZÀ (2002): *ANTONI LLITERES INTRODUCCIÓ A LA SEVA OBRA*. Edicions Documenta Balear, (Col·lecció Menjavenys, 44), Palma, 162 pàgs.

Aquesta obra és un estudi imprescindible per al coneixement de la vida i l'obra d'aquest destacat compositor (Artà 1673-Madrid 1747). Autor de sarsueles, cantates de cambra i obres religioses, Lliteres va ser músic de la Capella Reial en temps del darrer monarca de la casa d'Àustria, Carles II, i del primer rei Borbó, Felip V. Les seves obres per a l'escena, com *Acis y Galatea*, varen ser creades com a sarsueles encomiàstiques i commemoratives d'aniversaris reials, però tot seguit de la seva estrena privada passaren als teatres públics de Madrid, on tingueren un èxit notable. El seu estil es caracteritza per un llenguatge musical entre les tradicions hispàniques i els trets innovadors italians. En els darrers anys, gràcies a l'empenta dels estudis musicològics, als enregistraments amb instruments originals i, naturalment, a un públic àvid de música històrica. Lliteres s'ha situat al centre del canó musical del barroc hispànic. Aquest llibre inclou diversos apèndix com una cronologia, un catàleg d'obres del músic mallorquí, una discografia i una detallada bibliografia.

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ



**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**



**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**



**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**



**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**



**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**



**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**



**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**



DEPARTAMENT TÈCNIC



**CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**



**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**



**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS**



**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**



**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA**



**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**
Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**
Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**
C/. Bisbe Abad y Lasiera, 48
Tel. 31 09 93

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**
Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

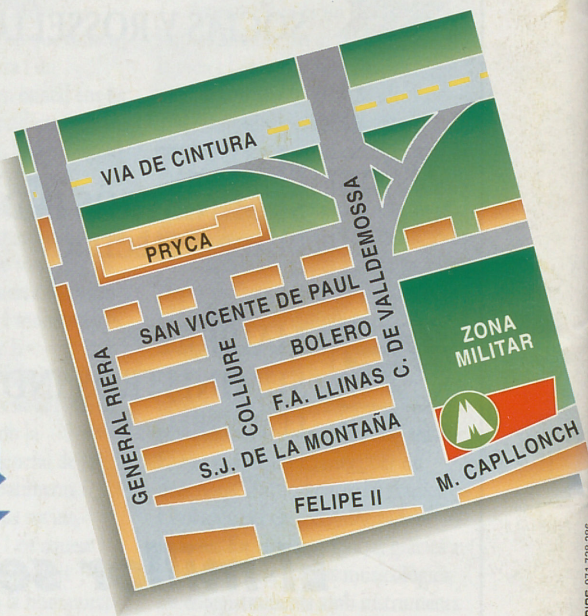
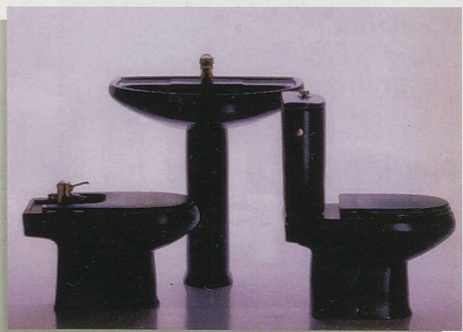
**CEMESA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**
Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.**
Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella



Roca

 **MASSANELLA** S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 971 75 03 45 - Palma